

**İSLÂMİN
ŞARTLARININ
ŞARTLARI**

21
—

**AYDIN GENÇLERE
İlm-i hal Kùltürü**

Yazan :
Ömer Fevzi Mardin

YAYAN :
İlâhiyyat Kùltür te'lifleri
Basım ve Yayım kurumu
Sayı: IX

Nûr Basımevi
İSTANBUL
1951

**İSLÂMİN
AŞR TLARININ
ŞARTLARI**

—

**AYDIN GENÇLERE
İlm-i hal Kùltürü**

Yazan :
Ömer Fevzi Mardin

YAYAN :
**İlâhiyyat Kùltür te'lifleri
Basım ve Yayım kurumu**

Sayı : IX

Nûr Basımevi
İSTANBUL
1951

ÖN SÖZ

Akrabamdan Lise mezunu bir genç yüksek tahsilini Amerikada yapmak üzere oraya gitmişti. Annesine gelen ilk mektubunda genç şöyle bir üzüntüsünü bildiriyordu : «Burada bir pansiyona girdim yerin sahibi benim ismimi ve hüvviyetimi pansiyon defterine geçirirken sorgu sırası ne dinden olduğuma geldi (Müslümanım) dedim. Müslüman kelimesini işidince adam başını hemen kaldırdı ve bana şunu sordu :

Ya.. ? Merak ettim, bu Dinin neye dayandığını, bana neler vaad ettiğini lütfen söylemisiniz ?

Peki dedim, zihnimi araştırdım İslâmın beş şartından namazla oruç aklıma geldi hemen onları söylemeğe başladım.

Ama adamcağız sabırsızlıkla sözümü kesti ve bana şöyle dedi : «Bu söyledikleriniz ferdin Allaha karşı: olan hususî ve şahsî vazifeleridir. Benim sorduğum insanlığa vaad ve te'min ettiği şeylerdir. Meselâ : Sizin dininiz senin vasıtanla bana neyi vaad ediyor, sosyal [ictimai] cephede her kese vaad ettiği iyilik nedir ?

Kendimi yokladım bunun cevabını vermeğe hazır olmadığını görünce üzüldüm, sıkıldım kızardım ne söyleyeceğimi şaşırdım. Adamcağız halime acıdı. Ve dedi ki sıkılmayınız unutmuş olabilirsiniz. Fakat hemen ailenize yazınız ve onlardan gelecek cevabı bana söyleyiniz ve daha başka soracıklara da söylersiniz.

Genç bunu hemen annesine yazmış ve Fevzi dayıma sor da bana cevabını bildir demiş, annesi sordu ben de Amerikalı pansiyoncuya verilecek cevabın hü-lâsası bir kelime ile (emniyet !) olduğunu söyledim ve kendisine bu esasta işine yarar bir kitabımda okusun ve anlatsın diye gönderdim.

İşte :

Bu vak'a çok dikkatimi çekti ve beni bu esasta bir yazı yazıp neşretmeğe sevketti.

Pansiyon sahibinin hakkı var. Her yabancı; Dini ayrı bir yabancından ilk anlamak istediği şey; onun emniyet edilir bir adam olup olmadığıdır ; Eğer genç namaz ve oruc şartının şartlarını da bileydi yani ona öğretilmiş olaydı yine pansiyoncuya bir emniyet fikri vermiş olurdu. Namaz ve oruc insanı fenalıktan men etmek için emrolunmuştur derdi.

Medenî kanunlar fenalıktan ceza ile korkutucu bir mahiyet taşırlar. Fakat imansız vicdansız bir insanı tam emniyet edilir hale koyamazlar. Bu hale insanı ancak Allah korkusu, Allah sevgisi, Allaha bağlılık, Allaha sadakat hisleri koyar. İşte bu iç hayatta ma'nen insanı yükseltmek için Din terbiyesi lâzımdır. Ve bu terbiyenin Hak bir Dinden gelmesi lâzım olduğu kadar, ehliyetli kimseler tarafından ta'lim edilmesi de lâzımdır. Dar görüşlü, dar fikirli, cahil, mutaassıp ve tek taraflı düşünceli, ehliyetsiz kimseler bu terbiyeyi veremezler.

İnsan ; ekseriyeti itibariyle hayvanî sıfatda, hodbın, enaniyetçi doğar. Andan sonra Din terbiyesi alarak ve fitratının müsaadesi nisbetinde insanlaşmağa başlar. İnsanlık bir kül'dir, hukuk bahsinde farklılık kabul etmez Allah birdir. Bir olan Allahın yarattığı

insanlar dahi mahiyet ve hukukta bir şeydir. Dinlerin gelmesi sebebi insanların bir kardeş cemiyet kurmaları, Hak ve adalet üzere hür yaşamaları içindir.

Her kesle müsavi hak kabul etmek ; herkesin işine gelmez, meydanı müsait bulanlar başkalarına tahakküm ve başkalarını kendi hesaplarına istismara kalkarlar. Buna mani olabilecek tek kuvvet Din; terbiyesidir. Fakat ne yazık ki tarih boyunca diktatörler Din terbiyesini esasından ayırarak kendi işlerine gelir bir hale, tersine çevirmişler, ferd gibi siyasî birliğe de enaniyeti [egoizmayı] hakim ve şahsî menfaati hedef kılmışlardır. Bunların nüfuzu altındaki sahanın vaizleri de hal-ka bu ayrılık gayrılık ruhunu aşılamağa koyulmuşlar her kesi aşağı görmeği ve hiçe saymağı ma'rifet saydırmışlardır. Böyle ters görüşlü bir terbiye başkalarına elbetteki emniyet telkin edemez. Emniyet telkin etmiyene de hiç bir şey emanet ve emniyet edilemez.

İşte Dinlerin zuhurundan beri diktatörler ve egoist müesseseler elinde değişik mahiyetli terbiye alan Din salıklarının dünyada çektikleri ıstıraplar; bütün insanlara kâfi derecede intibah vermiştir.

Her Din adamları kendi dinlerinin hakikat-i asliyesine dönmeğe çalışmak istiyorlar, bir çok siyasî manialara rağmen bir çokları da ilerliyorlar. Her insana hukukta müsavi gözle bakmağa ve baktırmağa uğraşıyorlar. Ve dünyanın kurtuluşu, hakiki medeniyete, sulh ve müsalimete ermesi için Din terbiyesinden ve ancak onun ortaya koyacağı emniyetden başka çare olmadığını görüyorlar. Allaha dileyelim bütün dünya bu en mühim mukaddes emelde bir an evvel bir neticeye varsın ve hiç bir millet bu hayırlı çalışmada geri kalmasın. Zira dünyanın en büyük ıstırapı bu yüzdendir. Ve vehâl; bu hakikatleri bildiği halde umursamıyanlarıdır.

Hadis-i şerîf :

Peygamber efendimiz şöyle buyurmuşlardır :

«Emin olmıyanın imanı, ahde vefâ etmiyenin Dini yoktur.»

Diğeri :

«Müslümanlar : şurûtı indindedir. Yani : (şartların şartlarına sadakatle bağıdırlar.)»

Padişahlık devirlerinde halka Din terbiyesi sırf ferdî ve şahsî ibadet mükellefiyetlerine hasredilirdi. Din dersi olarak mekteplerde ilm-i hal okutulur. Fakat ilm-i hal dahi İslâmın esas ilk şartlarına sathî olarak inhisar ederdi. İctimaî, siyasî hak ve mükellefiyetlerden hiç bahis yoktu. Hürriyet kelimesi, hakimiyet-i milliye [Demokrası] sözü ağıza alınamazdı hele müslümanlıkta (diktatörlük), (padişahlık) ve gayrı mes'ul hükümlanlık olamıyacağı Hakikatine hiç temas edilemezdi. Yevmî emirlerde: (beş vakit namaz ve padişaha duâ) emrolunurdu. (Milliyet) yerine padişah kulluğu, (vatan) mefhumu yerine padişahın mülkünde hizmetkârlık fikri verilirdi. Vatan; milletin yurdu olduğundan değil padişahın mülkü olduğundan mukaddes tanılırdı müslümanın vazifesi padişahın mülkünde amelelik etmek, ve padişahın açtığı harplerde ölmeği vazife bilmektir.

İslâmiyyet; kuruluşunda hiç mi hiç böyle değildi. İslâm Dininin kabul etmediği bir usûlü muaviye İslâm kanı dökerek ortaya koyduktan, evlâdiye saltanat kurup ferdî hükümlanlık devri açtıktan sonradır ki müslümanlar bu fena yola sapmış, kültürsüz, fikirsiz, icti-

maî ruhsuz kalmış, yalnız padişahlar elinde birer alet olarak yaşamıştır. Ve onun için islâm milletleri millet olarak terakkiden geri kaldı. İlk elli sene zarfında bütün dünyaya örnek bir demokrat cemiyet kuran müslümanlar ondan sonra padişahlar elinde esir ve perişan oldu, her hakkını kaybetti. O insanlık haklarını ki onlara Allah; dinleri vasıtasıyla vermişti.

İşte bu kitap islâm cemiyetlerine arız olan o asırlarca sürmüş bilgisizliği izale için, islâmın yalnız iptidâî şartları değil o şartların ictimaî ve nihâî şartları da olduğunu söylemek, yaymak için atılmış pek lüzumlu bir adımdır. Ve her kes bunu anlamağa hazırdır. Hem ne iştiyak ve ihtiyacla, Allah cümlemizi birbirimize ve cümlemizi Allahın mülkü olan dünyaya hayırlı etsin amîn.

Ömer Fevzi Mardin

24 Mayıs 1951

İSLÂMİN BEŞ ŞARTI

Ecadadımızdan devraldığımız İslâm şartlarının aslı bir Hadis-i şerîfe dayanır. Bu Hadis-i şerif ; hazreti Ömerin oğlu hazreti Abdullahtan rivayet edilir. hazreti Abdullah pederinden işittiğine göre Cenâb-ı Peygamber efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

«İslâm beş şey üzerine binâ olunmuştur:

1) Allahtan başka ilâh olmadığına ve Muhammedin Allahın Resûlü olduğuna şahadet etmek, 2) Namaz kılmak, 3) Zekât vermek, 4) Hac etmek, 5) Ramazan orucunu tutmak.»

Sünnîler ; bu şartları olduğu gibi almışlar Şifler ise (Allah yolunda cihad) diye bir altıncı şart ilâve etmişlerdir. Bu altıncı şartın hem Peygamber efendimizin vazife-i memuriyetlerini tayin eden Kur'anı kerîm ayetiyle alâkası vardır ki bu ; insanlık haklarından mahrum edilmiş zulüm ve tahakküm altında yaşayan insanları kurtarıp insanlık haklarına, hürriyete kavuşturmaktır. Hem de bir cemaatin haricî tecavüze karşı insanlık haklarını ve hürriyetini müdafaa için yapacağı mücadele ile alâkalıdır. Mekte putperestlerinin İslâmiyeti imha için Medine müslümanlarına yaptığı saldırganlıklarda müslümanların müdafaa-i nefis için yaptıkları muharebelerde olduğu gibi

Bu beş şart ; en ilk şartlardır. (Allah yolunda cihad) ; birinci şartın şartları arasına girecek şartlar-

dandır. Zira müslümanlar için hem hür müslüman olarak yaşamak hem de hür olmıyanları hürriyete kavuşturmak mükellefiyeti vardır.

İmdi esas şartlar şunlardır :

1) Allahın birliğini ve hazreti Muhammed efendimizin Peygamberliğini tasdik

2) Namaz

3) Zekât

4) Hac

5) Ramazan orucu

Bunlar birer esastır. Fakat aynı zamanda her bir şart diğer bir takım şartların hareket noktalarıdır. ve hey'eti umumiyyesi insanlık şartlarının temelini kurar. Çünkü birinci şart insanlar arasında kardeşliği, birliği beraberliği kurar, müsavata, adaleti te'min eder

2 nci ve beşinci şartlar insanı fenalıktan sakındırır.

3 ncü ve dördüncü şartlar dahi insanı iyiliğe, ictimaî yardıma sevk eder.

Meselâ :

Allahın birliğini tasdik şartı

Bu şart ; aşağıdaki şartların hareket noktalarıdır.

A) Allahın mahiyetini ve sıfatlarını bilmek

B) Allahın hakimiyet ve alâka derecesini bilmek

- C) Neleri sevdiğini neleri sevmediğini bilmek**
- D) Neleri emrettiğini bilmek**
- E) Neleri men ve nehyettiğini bilmek**
- F) İnsana verdiği hakları bilmek**
- G) İnsanı mükellef kıldığı vazifeleri bilmek**
- H) İnsanı sorumlu kıldığı esasları bilmek**
- İ) İnsanların Allahın rûhunu taşıdığını ve Allahta kardeşliğini ve birliğini bilmek**
- J) Birliğin ve beraberliğin iktizalarını bilmek**

Müslümanın hayat şartlarını bu maddelerin ihtiva ettiği esaslar vücûde getirir.

Müslümana :

Dünyaya niye getirildiğini, hayatta gayesi, ideali ne olduğunu, bu gayeye doğrulmak ve doğru yürümek için neler yapmak lâzım geldiğini öğretir.

Hülâsa :

İnsan olmak için nasıl çalışmak, nasıl yaşamak lâzım olduğunu ve insanlık idealinin ne olduğunu bu kültür şartları ta'lim eder ve insana hayatta bunlar istikamet verir. Yani insana ne yapacağını ve nelerden sakınacağını bilen bir insan olmak imkânlarını bunlar verir.

Fakat :

Bu hayat şartlarını bilmiyen insan ; ya kendi şahsî düşüncesiyle harekete kalkar, en iptidaî, mübhem bir mahiyet alır veyahut başındaki zorbanın baskısı ile hareket eder ki kendi hiç olmuş olur.

İşte bu şartlar içindeki siyasî ve ictimâî haklar ; mutlakıyyet idarelerinde hükümdarların işine gelmediğinden halktan gizlenmiştir. Halk cahalet ve korku içinde tutulmuştur. Zira islâm idare usûlünde Cumhuriyyet ve demokrasiden başka bir usûle yer vermek imkânı yoktur. Evlâdiyye taht ve saltanat kurmak putperestlik devrinden kalma istibdad usûlüdür. Hükümdarlar ne bu hakikatleri halka öğretmiş ve ne de öğrenenlerin ağız açmasına imkân vermiştir.

İstibdad idarelerinde halk; siyasî hak ve hürriyetden mahrum dilsiz bir sürü mahiyetini almış hükümdarlar da her hakkın tek başına sahibi kesilmiş hiç bir kimseye karşı hiç bir mes'uliyet taşımaz olmuş pervasız ve istediği gibi hükmederek saltanat sürmüştür. Bu kötü şartlar içinde insanlar; Allahın yegâne istediği ; (hür Allah kulluğu) yerine ; padişah [kul] kulluğu meydana gelmiş, ve hayat şartları padişahların her birinin arzusuna göre ayarlanmış ve kula düşen vazife kayıtsız şartsız itaat ve canına kadar her varlığı ile fedakârlık olmuştur.

İşte müslümanlar bu mani' şartlar yüzünden inkişafta geri kalmışlardır.

Halbuki ;

İslâm Dini beşeriyetin rüşd devrinde dünyaya gelmiş ve Hak ve adalete susamış insanlara rahmet olmuş kurtarıcılık devrini açmıştır.

Demokrasi ve hakimiyeti milliyeye Şu misallerle örnek göstermiştir ;

Meşhur vak'adır. Hazreti Ömer islâm cumhuriyyeti reisliğine halk tarafından seğilmesini müteakip mes-cidde halka bir hutbe irad etmiş ve bu meyanda halka: «beni riyasete seğtiniz fakat ben beşerim hata ederim, sizden murakabe beklerim hatalarımı derhal bana ihtar ediniz. » buyurmuş : Cemaatden ve halk tabakasından bir arap dizinin üzerine hemen kalkmıŐ ve kılıcını sıyırarak hazreti Ömere göstermiş, ve (icabında seni bununla doğrulturuz) mealinde hakimâne bir ihtar-tarda bulunmuş.

Bunun üzerine hazreti Ömer de ellerini Allaha kaldırarak : «yâ Rabbî sana Őükrederim ki beni kılıcı ile doğrultacak bir cemaatin hizmetine seğtirdin» demiş.

İŞte islâm idaresi bu yüksek ve katî demokrasi esaslarına kurulmuŐtur. Ve O; bu idareye ihtiyaÇ içinde kıvranan, istibdad ve tahakküm altında binlerce sene ıstırap çekmiş olan insanlara örnek olmuştur. Bu medeniyet elli senelik bir müddet içinde dünyanın mühim bir kısmına hürriyet getirerek yayılmış ve sonra baŐlayan durgunluk ve gerilik ; idare usulleri deĐiŐdikten cumhuriyet ve demokrasi yerine diktatörlük kaim olduktan sonra baŐlamıŐtur.

BU GÜNKÜ DÜNYANIN TEVÂRÜS ETTİĞİ HAL

Mutlakıyyet idareleri müslümanları ne halde buldurmıŐ ise müslüman olmıyanları da o halde buldurmıŐtur. Hürriyete kavuŐmayan milletler hangi

Din ve mezhebde olursa olsun aynı halde bırakılmışlar yani hakikatlerden habersiz bilgisiz ve binlerce sene uğradıkları siyasî yanlış telkinlerin te'siri altında kalmışlardır.

İmdi :

Düzelmek için her memlekette ıslahat lâzımdır. Halbuki Dini siyasete âlet etmeğe alışan idareler buna mecbur olmadıkça taraftar olamazlar, mantıkan taraftar olsalar dahi eski zihniyyet kendilerinde köklemiştir. Yüzde doksanını yeni liberal zihniyyete imale etmek de yeniden insan yetiştirmek kadar güç olsa gerektir.

Milletlerin birbiriyle alâkasız, infiradçı yaşama devri geçmiştir.

Bu gün müşterek dünyanın müşterek hayatında işbirliğine kat'î ihtiyac var. Her milletin her Din adamından istediği şey; bu ihtiyacı temin edecek esasları ortaya koymaktır. Allahın her Dininde olanların birbiriyle emniyyet içinde işbirliği yapmaları keyfiyyeti ; ilk hayatî ihtiyactır. Bunu telkin ve bu esasta mukaddes vesikalara müstenid fikir vermek; en mühim en âcil mukaddes bir vazifedir. Dünyanın yeniden i'mar ve ıslahı buna mütevakkıftır. Bu olmadıkça huzur ve refah yoktur. Bu işbirliği zaruretini iki cihan harbinin büyük intibahları meydana getirmiştir. Bu intibahı her Din adamının her kesten çok duyması ve göz önünde bulundurması ve ba'dema telkinatını ona göre idare etmesi lâzımdır. Bu günkü Din müesseselerinin başında bulunanlar cihan harplerinden evvel tahsil görmüş insanlardır. Tahsil devresindeki zamanın te'sirleri altında kalmış olmaları mümkündür. Fikir değiştirmek onlara kolay olmadığı gibi dil değiştirmek

de belki kolay değildir. Fakat hakikat ve amme ihtiyacı karşısında değişmek zarûrîdir. Hakka ve halka başka türlü hizmet olamaz.

Yani eski adamlar için her Din ve mezhebdekilere müsavi hak vermek kolay değildir. Zira buna alışılmış değildir. Din mütalâası bu zaviyeden yayılmış değildir. Fakat bu haksızlık ile'ebed müesseseler saltanatı halinde devam edemez. Bunun neticesi insanlar birbirlerini boğazlıyarak gidemez.

İslâm Dinine gelince ;

O yeni telkine pek kolay intibak edebilir. Zira esas bu hakikate dayanır, ve tarihi; amelî misallerle doludur. Peygamber efendimiz : «Ey insanlar kardeş olunuz» buyurmuştur.

Ve Peygamber efendimiz insanlar arasında Hak ve adaleti te'sis için bütün insanları Allaha davete me'mur buyurulmuştur.

Müslümanların dünya ölçüsünde insanlarla alâkaları ve onlara karşı İlâhî vazifeleri

Hazreti Muhammed efendimiz Allah tarafından ne gibi vazifeler ile dünya insanlarına gönderilmişse her müslüman bu vazifenin mirascısıdır.

Kur'anı kerîmin bildirdiğine göre Cenab-ı hak hazreti Muhammed efendimize kurtarıcılık ve insanları insanlık haklarına kavuşturmak, hür kılmak vazifesi ile onu bütün insanlara göndermiştir.

İşte mukaddes müeyyideleri :

(68 - Kalem - 4) : «**Ve sen en büyük güzel ahlak üzerindesin. »**

Diğeri :

(21 - Enbiyâ - 107) : «**Biz seni ancak âlem'lere rahmet için gönderdik. »**

Diğeri :

(34 - Sebâ - 28) : «**Ya Muhammed, biz seni ancak bütün insanlara müjdecî ve korkutucu [fenalıklardan sakındırıcı] olarak gönderdik. Ve lâkin insanların ekserisi bunu bilmezler. »**

Diğeri :

(7 - A'raf - 157) : «**O Nebîi ümmî onlara iyilik etmekle emir ve kötü işlerden nehiy eder. İyi şeyleri onlara helâl, fena ve müstekreh şeyleri onlara haram kılar. omuzlarındaki ağır yükü [tahakküm ve istibdadı] kaldırır. Üzerlerinde bulunan zincirleri ve bukağları [esaret kayıtlarını] çıkarır. İşte o Nebîye iman ile onu yüksek tutup hürmet eden ve düşmanlarına karşı ona yardım eyliyen ve onunla beraber nazil olan nûra [Kur'ana] tâbi'olanlar necata ve kurtuluşa erenlerdir.**

(7 - A'râf - 158) : «**Ya Muhammed de ki ey insanlar, ben sizin cümleliğe Allahın Resûliyim. »**

Allah yolu — kurtarıcılık

Allah yolu kurtarıcılıktır. Zira Allah kurtarıcıdır. Ehli kitap Dinlerinden birincisi olan Musevîleri Allah Fıravn'ın zulmünden kurtarmak için hazreti Musayı gönderdi. Mûsevîleri çöle getirip kırk sene onları Din terbiyesinde misyoner olmak üzere yetiştirdi. Sonra zamanla Mûsevîler bu misyonerlik yani İlâhî hizmet vazifelerini ihmal edip her biri şahsî menfaatleri ile meşgul olunca onları tekrar vazifelerine çağırarak ve ikinci defa onları kurtarmak için Allah hazreti İsâyı gönderdi.

İmdi bütün İsrail peygamberleri ve Hazreti İsa; İsrail kavmini Allaha hizmet edecek hale koymak ve onları her türlü ızdırab, perişanlık ve sapıklıktan korumak ve kurtarmak için gönderildi. Hazreti Muhammedi de Allah; bütün dünyaya kurtuluş devrini açmak için bütün insanlara gönderdi. Zira Musevî de, Hristiyan da, putperest de, yer yer istibdat ve tahakküm altında idiler. İmdi her müslüman; Hazreti Muhammed Efendimiz gibi dünyanın neresinde bir zümre zulme, tahakküme kalkarsa mazlumun istimdadına koşmak ve yardım etmek ve başka çare yoksa onun kurtuluşunu temin için harbe dahi girmek mecburiyetindedir. Koreye asker göndermemiz bu esasa dahil bir misaldir. Osmanlı padişahlarının da bazı Avrupalı milletleri zalimlere, mütecavizlere karşı koruduğu ve bu esasta harbi dahi göze aldığı malûmdur.

Fakat :

Hâlâ bu gün hristiyanlarda olsun, müslümanlarda olsun öyle bilgisiz adamlar vardır ki başka dinde olanların imdadına gitmeği dinî değil siyasî bir hareket farz ederler. Ve bu yolda ve bu gaye ile açılan harpte ölenlerin şehid olacaklarında şüphe ederler. Bu gibiler başka dinleri değil hattâ kendi dinlerinin bile ruhuna vakıf değillerdir. Hristiyanlık ideali dünyanın kurtuluşunu hedef tutar, müslümanlık bu kurtuluş dünyaya kurtarıcılık devrini açar. Hazreti Muhammed Efendimizin vazifesine dair olan Kur'anı kerîm âyetinde bu esaslar sarahatle görüldü : Hulâsası : İnsanları istibdat ve tahakkümden, her bir kötü kayitten, esaretten kurtarıp hürriyete yani insanlık haklarına kavuşturmak.

Kurtarmak keyfiyeti ; müslümanı kurtarmak değil insanı kurtarmaktır. Ve elbetteki her insana şâmildir. Bunda tereddüde zerre kadar yer yoktur. Zira Peygamber Efendimizin vazifei memuriyeti hakkındaki âyet nâzil olduğu zaman dünyada müslüman henüz yokdu. Ve muhatab müslümandan gayrileri idi.

İlk şartın şartlarının izahı

İslâmın ilk esas şartı :

Kelimei Tevhîd idi [yani Allahın birliğini ve Hazreti Muhammed Efendimizin Peygamberliğini tasdikti.]

İlk şartın şartları

Allahın mahiyeti

Allah birdir. O halde her insan mahiyet ve hukuk bahsinde birdir.

Bu halde :

Her insana hürmette bir gözle bakmak, müsavi hak tanımak, hepsine istisnasız alâka göstermek. El-den gelen iyiliği hiç birinden esirgememek, müslüman mıdır, değil midir diye düşünmeyip Allahın kullarına Allah için imdad ve iyilik etmek her müslümanın binaenaleyh her insanın vazifesidir.

Öyle ki :

İnsanı aşağılı yukarı sınıflara ayıran, din ve ırk esasında bir kısmına yakınlık bir kısmına uzaklık gösteren bilsin ki İslâmiyyetin ruhuna mugayir hareket ediyor ve islâmlığı fena temsil ediyor. Öylesinden müslümanlık ve müslümanlar yalnız zarar görür.

Peygamber Efendimiz Ashabiyle bir kenarda otururlarken bir Musevî cenazesi geçirilmiş, cenazeyi görünce Peygamber Efendimiz hürmet göstermek için ayağa kalkıp hürmetle durmuş, yanındaki bir zat : Efendim bu; bir Yahudi cenazesidir demiş, Peygamber Efendimiz de cevaben şu dersi vermiş, **[bir insan cenazesi değil midir?]** Buyurmuş.

Evet şu âyeti kerîmelere göre insanların dinlere,

meslek ve zümrelere ayrılması hayırlarda yarış etmeleri ve medeniyeti ileri götürmeleri içindir.

İşte Kur'anı kerîmden mukaddes müeyyideleri :

(5 - Mâide - 51(48)) : «Ey insanlar, sizden her biriniz için bir şeriat ve meslek-i mahsus kıldık. Eğer Allah murad etse sizi bir tek millet kıldı. Lâkin sizi imtihan için muhtelif ümmetler kıldı. Hayırlarda yarış ediniz. Cümlenizin merci'i Allah-ü taalâdır. »

Diğeri :

(49 - Höcerat - 13) : Ey insanlar biz sizi bir erkek ve dişiden yarattık birbirinizi bilip tanıyasınız ve tanınasınız için sizi tâifeler ve kabileler kıldık. Muhakkak Allah indinde ekreminiz [en makbulünüz] en ziyade takvâ sahibi olanızdır [Allahtan sakınıp fenalıktan el çeken ve iyiliğe el atanınızdır]

Diğeri :

(2 - Bakara - 150(148)) :«Her kesin ona yüzünü doğrulttuğu bir cihet vardır [kıble olarak, Beyt-ullah esasında] ey mü'minler siz hayırlarda müsabaka ediniz, her nerede olursanız olunuz Allah cümlenizi cem edüb toplar.»

Diğeri :

(30 - Rûm - 31(32)) : «Dinlerini tefrik edip ayıran, tâife tâife olanlardan olmayın. »

Müslümanlıkta imân şartları

Kur'anı kerîmden :

(2 - Bakara - 285) : « Resûl [hazreti Muhammed] ve mü'minler o Resûle [hazreti Muhammede] Rabbından nâzil olan [gelen] şeye [Kur'ana] iman ettiler. Bunlardan [mü'minlerden] her biri; Allaha ve meleklerine ve kitaplarına ve peygamberlerine iman eylediler. [Hak olduğuna inandılar ve onlar] Resûllerinden hiç birinin arasını ayırmayız. Ya Rabbî emir ve nehyini işittik [yapılmasını emrettiğin şeylerle men ettiğin şeyleri Kur'anı kerîmden öğrendik] ve itaat ettik. Senden gufran isteriz [günah ve kusurlarımıza af ve bağış dileriz] nihayet varacağımız ve merciimiz sanadır dediler.»

Diğeri :

(2 - Bakara - 4) : « Ve O müttakîler ki sana indirilen Kitap ve Dine ve senden evvel gönderilen kitaplara ve Dinlere

iman ederler ve ahirete şüphesiz olarak inanırlar. »

(5) İşte onlar Rabları tarafından hidayet üzeredirler. Ve yine onlar felah bulmuş [kurtulmuş, selâmete ermiş] olanlardır. »

Diğeri :

(4 - Nisâ - 134(136)) :« Ey mü'minler Allah ve Resûlüne ve Resûle indirdiği Kitaba, bundan evvel indirdiği kitaplara iman ediniz. Allaha, meleklerine, kitaplarına Resûllerine ve ahiret gününe küfreden [yani inkâr eden] Hakdan uzak, dalalete yolundan azdı [çıktı] . »

İşte hak ve hakikat bundan ibarettir. Allahın bu hakikatleri bizlere îman şartı olarak emir etmesinin sebebi Peygamberler ve Kitaplar arasına fark koyarak onları Peygamberimizden ve Kitabımızdan ayırmamız ve o Peygamberlerin, Kitapların ümmetlerine de kendimizden farklı bir aşağı gözle bakmamamız içindir.

Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur :

«Dünya ve ahirette Meryemin oğluna [hazreti İsâya] benden evlâ ve yakîn kimse yoktur. Benim ile onun arasında başka bir peygamber dahi gelmedi. Peygamberler bir babanın evlâdıdır, Anaları ayırır. Dinleri ise birdir. »

Diğeri :

«Allaha imandan sonra amellerin en faziletlisi insanları sevmek ve onlara hizmettir.»

Diğeri :

«Rabbiniz birdir. Pederiniz birdir. Ne Arabın Aceme ne Acemin Araba, ne Kırmızının Siyahîye ve ne de Siyahînin Kırmızıya üstünlük hakkı yoktur. Takvâdan gayri [Allah için yaptığı iyi işlerden — fenalıktan sakınmak iyiliğe çalışmaktan — gayri]

İmdi :

Asıl olan insandır. İman, din Allah vergisi nasıbdır. Allah yalnız şu veya bu Dinin salıklarının Allahı değil her insanın Allahıdır. Ve her biri ile alâkası farksızdır. İnsan hayvan doğar, sonra dinli olmağa çalışır, ve Allah nasib etmiş ise din terbiyesi onun iyi bir insan olmasına imkân verir.

Allahın sıfatları ve iktıza ettirdiği hayat şartları

İnsan demek; mahlûkların en şerefliisi demektir. En şereflii olmasının sebebi Allaha hizmette en büyük ölçüde kabiliyetli olmasıdır. Allaha hizmet; halka hizmettir. Yani Allahın Rahmaniyyetinin halka tecellisine vasıta olmaktır. Allahın bütün güzel sıfatlarının halka tecellisine vasıta olan bir Allah adamıdır. Matlub; bu güzellikleri gösterecek safiyete ve İlâhî gayrete sahip olmaktır.

İmdi :

İyi bir insan; iyi bir müslüman demektir. İyi bir müslüman iyi bir insan demektir. İnsanlık gayesini, insanlık vazifelerini az çok din gayesinden, din vazifelerinden ayrı düşünen; dininden haberi yok demektir. Ne mutlu o müslümana ki insanlığı en iyi şartlarıyla temsil edebilir. Ne mutlu o insana ki en iyi bir adamlık şartları içinde ben de müslümanım diyebilir. Ne mutlu o kula ki Allahın güzel sıfatlarını her işinde her muamelesinde dünyaya aksettirebilir.

İşte Kur'anı kerîmden mukaddes müeyyidesi :

(45 - Câsiye - 20) : «Bu Din; insanlara fevz-ü felah yolunu gösterir. İkan [yakınlık] talebinde bulunanlara damahz-ı hidayet ve rahmettir.»

Diğeri :

(3 - Âl-i İmran - 18(19)) : « Şüphe yok ki Allah yanında bir Din vardır. O da İslâm dinidir. Kitaba nâil olanlar [Kitap ehli olanlar bunda ihtilâf etmediler yalnız hakikati bildikten sonra aralarında haseden [benlikten] dolayı ihtilâf eden oldu.»

Diğeri :

(41 - Fussilet - 33) : «Allah-ü taalâ'ya davet eden ve salih amel [iyilik işleri] işleyip te ben de müslümanlardanım diyen kimseden daha güzel sözlü kim vardır. »

Allahın güzel sıfatlarını aksettirmekle mükellefiz. **Peygamber efendimiz: (Allahın ahlakıyla ah-laklanınız)** buyurmuştur.

Allah her sıfatının başında gelen Rahmaniyyetle kendini dünyaya tanıtmıştır.

Rahmaniyyetin ma'nası; Allahın her mahlûka, ayırd etmeksizin, karşılık beklemeksizin merhamet edip merhametin iktizasını cömertçe yapması, her ihtiyacı-na cevap vermesi demektir. İnsanın da Allahın her mahlûkuna karşı — Rahmân olan Allaha aidiyyeti do-layısıyla — alâkalı, merhametli cömertçe vergili olma-sı gerekir.

Allah iyilik edici, koruyucu kurtarıcı ve doğru yola götürücüdür. Her insanın da her mahluka karşı öyle olması, bu gayretleri duyması lâzımdır.

Allah Rahîmdir. Bu sıfatla Allah insanların en küçük zerre kadar bir iyiliğini bile karşılıksız bırak-maz, şanına göre büyük mükâfatlarla onu mükâfatlar. İmdi insanların da insanlara karşı takdirkâr, teşvikkâr ve mükâfatlayıcı olması lâzımdır.

Allah Kerîmdir. İkrâm eder, ihsan eder. Her insanın kendi imkânına göre öyle olması lâzımdır.

Allah sevendir. Bizim de Allahı ve Allah için her mahlûku sevmemiz hattâ düşmanımızı dahi bu esasta farklı görmemekliğimiz lâzımdır.

Ve hiç unutmamalıyız ki sevginin iktzası alâka-dir; şefkattir, gayrettir, fedakârlıktır, diğerkâmlıktır. Feragattir, fazîlettir, iyi muaşerettir. Elden gelen yar-

dımı kimseden Allah için esirgememektir. Ve düşmana bile insaf ve adaletten ayrılmamaktır.

Allah dosttur. Vefalıdır. Sadıktır. Hiç bir şeyi hayırlı mecralarda esirgemiyendir. Rahmeti, afv ve mağfireti gazabından üstündür ve ileridir. İnsanların da böyle olması, ahlâklı, namuslu, ciddî, doğru olması, verdiği sözü tutması, yalan söylememesi ne bahasına olursaolsun hakkı inkâr ve ketmetmesi lâzımdır.

Hicrî 9 uncu asır âlimlerinden Aziz bin Muhammed-ül-nesefî Hazretlerinin Zübde-tül-hakayık kitabından

Bu mühim kitabın ahîren (Gaye-tül-dekayık) ismi ile basılan tercemesinin 12 inci sahifesinde aynen şu fıkra görülmektedir :

... Âdem ve Havvâ halk olunup âdem evlâdı zuhura gelmeğe başladı. **Tâ ki terbiye ve tedricle kendi kemâllerini bulup her birisi makam-ı evveline urûc etmekle daireleri tamam ola. Zira her bir benî âdemin kemâli oldur ki sa'y-ü ihtimam ve verziş-i tam ile makam-ı evveline erişip yolda kalmıya. Yolda kalmamağa çare nedir? deyu سوال olunursa şu kadarca cevap verilir ki insan; vahdaniyyet-i Hüdâ ve nübüvvet-i hatem-ül-enbiyâyı tasdik ile beraber mümkün olduğu mertebe menahîden [fenalıklardan] ictinab ve emir-**

lere uyarak üç sıfatı kendisinde meleke etmek lâzımdır.

Birinci budur ki her bir sözünde ve işinde istikamet yani doğruluktur.

İkinci: cemi' mahlûkata gerek insan ve gerek hayvanata merhamet ve şefkat etmektir.

Üçüncü : Her bir gill'u gışdan kalbini ayna gibi sâfi ve mücellâ etmektir.

Zira her bir kemâl ehline bu zikredilen üç vasıf ziyadesi ile lâzımdır. Onlar olmadıkca yüksek dereceye terakkî mümkün olmaz demişlerdir.»

İşte İslâmda gaye insan olmaktır. İnsanlığın şartları güzel ahlâk ve sıfatları kendinde cemetmek Allahın Rahmaniyyetinin bir tecelli kabı olmaktır. Her muamelesinde Allahın rızasını esas tutarak fenalığa sapmamak, iyilikten ayrılmamak ve iyilikten bıkmamak, usanmamaktır.

O insan ki kimsenin canını yakmaz, kimsenin ırzında, malında, mülkünde fena gözü yoktur. Kimse ondan Allaha davacı değildir, işte o mutludur. Allahın en sevgili kullarından biri odur. Ve Cennet o gibilerle doludur.

O insan ki her insanın derdini paylaşır, sevincini paylaşır, her dertlinin imdadına koşar neme lâzım demez, Allah kuluna yüz çevirmez. İşte onlar Allahın has kullarıdır. Allahın yer yüzünde has işçileridir. Cennetin en üst tabakaları onlarla doludur.

Allaha, dine, insanlığa, milliyyete hiyanet; neme lazımcılıktır. En büyük soysuzluk budur.

Yer, gök ve ondaki varlıkları Allah; insanı yaşatmak ve yetiştirmek için yaratmıştır. Yetişmekte gaye tekâmül etmek, yani olgunlaşmaktır. Ancak bu suretle insan cevherindeki iyilik taraflarının inkişaf edip kemâle ermesi ve fenalık taraflarının zararsız hale konması mümkün olur.

İmdi :

Yaşamakta ve yaşatmakta gaye; ferdlerde ferd olarak bu tekâmülün teminidir. Cemiyetin vazifesi ferdlere bu imkânlara sahip ve emîn kılmaktır. Mükemmel bir cemiyet; mükemmel ferdlere terakkü eder. İşte böyle bir cemiyetin her ferdi çoban ve sürüden mes'uldür. Ve sürü hayvan sürüsü değil zümrinin hayat arkadaşlığı, iş ortaklığıdır.

Allah koyduğu tabiat ve tekâmül kanunlarıyla her insanı bir muayyen tertib ve usul dahilinde kemâle, kurtuluşa götürmektedir. İnsanlar dahi bu gaye yolunda güzel usuller ve tertiplerle bunu hayata tatbik etmekle vazifelidirler. Hayatın akışını durdurmak mümkün değildir. Ma'rifet onu selâmete, salim bir yolda faydalı ve İlâhî gayeye uygun istikamette akıtmaktır.

Allahın hakimiyet ve alâka derecesi Göklerde ve yerde bütün hayat ve faaliyyet Allahın irade ve tertibi ile cereyan etmektedir. Bir zerre mahluk bunun dışında değildir.

Allahın hâkimiyet ve alâka derecesi sonsuzdur. Allahın bu sonsuz hâkimiyet ve alâkası; biz insanla-

rın da birbirimize karşı bu sonsuz alâkanın fa'al birer unsuru olmamızı iktıza ettirir. İmdi, ne ırk, ne din, ne îman, ne mezhep, ne meslek ne hiç bir şey; Allahın alâkasına hâil ve manî teşkil etmediği gibi bizlerin evlerimizin duvarı, köylerimizin çiti, memleketlerimizin hudutları da bu alâkaları kesintiye uğratmamalıdır. Bir milletin reisi milletin her ferdinden, her ailesinden, bu alâka birliğini nasıl istiyorsa en mükemmeli de Allah bütün insanlardan istiyor.

Allah neleri sever, neleri sevmez ?

Allah iyilikleri sever, fenalıkları sevmez.

Öyleki :

Allah; Allahın mukaddes haklarına ve halkın Allah tarafından korunan haklarına riayet edenleri sever, riayet etmeyenleri sevmez. Diğer bazı esaslara aid Kur'anı kerim âyetleri de buraya derc edildi.

(2 - Bakara — 195) : «Allah iyilik edenleri sever.»

(3 - Âl-i İmrân — 134) : « Allah iyilik edenleri sever.»

(9 - Tövbe — 109(108)) : « Ve Allah temizlenenleri [ıstıfa edenleri] sever.»

(49 - Höcerat — 9) : « Allah adalet edenleri sever.»

(60 - Mümtahine — 8) : « Allah adalet edenleri sever.»

(5 - Mâide — 45(42)) : «Allah âdil olanları sever.»

(4 - Nisâ — 35(36)) : « Allah mağrûr ve

kibirli olanları ve Allahın kullarına böbürleneni [azamet taslıyanları] sevmez. »

(2 - Bakara — 190) : « Allah taaddî ve tecavüz edenleri sevmez.»

(46 - Akkaat — 10) : «Allah zalim kavme hidayet etmez.»

(7 - A'raf — 31) : « Allah müsrifleri sevmez.»

(8 - Enfâl — 60(58)) : «Allah hıyanet edenleri sevmez.»

(39 - Zümer — 3) : « Allah ni'mete küfran eden yalancıyı hidayet buyurmaz.»

(42 - Şûrâ — 41(40)) : « Muhakkak Allah zalimleri sevmez.»

Mühim bir nokta

Bazı ahlâksız ve fikirsiz kimseler vardır ki çok cahil ve gafildirler. Yanlış fikirleriyle hem kendilerini hem başkalarını aldatmağa kalkarlar.

Meselâ :

Hürriyet mefhumunu yanlış anlarlar ve kötüye kullanırlar ve derler ki : « Ben hür değil miyim, istediğim gibi hareket ederim. Ziyanı kendime. Bundan kime ne ? »

Hayır !

İşte hatâ; hürriyeti böyle anlayıştadır. Zira hiç kimse; kendinin malı değildir. Herkes Allahındır ve

bütün bir halkın ferdidir. Allaha ve halka karşı sorumludur. İnsan; şahısı dolayısıyla [sırasıyla] ailesinin milletinin, cemaatinin ve cemiyetinin uzvudur. Onların şerefini, haysiyetini taşır. Bir ferdin iyiliği veya kötülüğü mensub olduğu aile ve zümreleri de alâkadar eder. Her zümre bir vücuddur. Ve her insan bu topluluk vücudunda birer âzâdır. Dünyanın neresinde olursa olsun iyi bir adamın iyiliği insaniyete mâl olur. Ve alâkalı zümreler onunla övünür, onunla iftihar eder. Fena bir adam da bütün insanları müteessir eder, utandırır. Korede bir askerî birliğimiz var. Binlerce efradı nasıl bir gayede birleşmiş ve her biri fena bir iz, fena bir nam bırakmamak için nasıl fedakârlık ediyorsa, her insan da hakikatte böyle olmak lâzımdır. Dünya ölçüsünde iyilik etmiş, iyi tanınmış, sevilmiş ve benimsenmiş öyle insanlar gelip tarihe mâl olmuştur ki herkes onları rahmetle anıyor ve anacaktır. Öyle fena ve zararlı insanlar da gelip geçmiştir ki herkes onları lânetle anmakta devam ediyor. Ve onların kötü isimleri kötülere sıfat olarak kullanılıyor.

İmdi, bu toprağın üstü bir geçid yeridir. Burada iyi bir eser veya iyi bir iz, iyi hatıra bırakan rahmete bürünmüş ve herkesin kalbinde yer almış yatıyor. Fenalar da lânete bürünmüş, yerin dibinde, cehennem içinde yanıyor.

İşte din; insanlara iyi olmağı öğreten, fenalıklardan sakındıran bir nizamdır. Allah emirleri ile yolların iyilerini, ve nehyeleri ile fenalarını belirtmiştir. Ana, baba, muallim, hoca, dost, akraba bu esasta elleri, terbiyeleri altındaki insanları yetiştirmek mükellefiyyet ve mes'uliyetini taşımaktadırlar. Her zıyan

olmuş insanın vebâli velî ve mürebbilerinin boynundadır. Her yükselmiş olanların şerefi de yine onlarındır.

Allahın emrettikleri

Allahın emrettikleri; bütün iyi fikirler, niyetler, hareketler ve bütün iyi işlerdir.

Bütün bu iyi şeyler; îyman ve amel faslını vücade getirir. Esasları şunlardır:

Allaha îman; şunları iktizâ ettirir :

Allaha güveni, Allaha en yüksek sevgi ve saygıyı, Allahın iradelerine teslimiyet ve itaati, Allahın mukaddes haklarına riayeti, çizdiği halk hukuku sınırlarına dikkati, Allahı tek merci' bilmeği, her şeyi yalnız Allahtan dilemeği ve Allaha ibadet ve hizmeti, Allahın şanını daima yüksek, kadrini büyük, itibarını üstün tutmağı ve Allahı; büyüklükleri, kusursuzlukları ve iyilikleriyle her gün anmayı iktıza ettirir.

Hiç bir şeyi; Allah muhabbetine üstün tutmamayı.

Allah ve halk hukukuna riayeti ve hiç bir şahsî menfaate değişmemeği.

Halk hukukunu gözetmeği her muameleye esas tutmayı.

İyiliği sevmeyi, insanları kardeşçe benimsemeyi.

İnsanlık idealini hayata gaye kılmayı zarurî kılar.

Allah insanı mükerrem kılmış ve kemalâtını aksettirecek kemâle erdirmek için yaratmıştır. İmdi insana insanlık şahsiyeti, medenî fikir, insanlık ideali lâzımdır.

Terakkîyi, tekâmülü sevmek ve istemek lâzımdır.

**Amelî hayat sahasında
Dünyaya niçin geldiğini bilmek
esasında insan:**

Dünyaya adam olmak için, Allahın mülkü olan dünyayı güzelleştirmek, insanlara hayırlı ve faydalı kılmak için, Allahın güzelliklerini dünyaya aksettirmek için geldiğini bilmek lâzımdır.

İmdi :

Güzel fikrini, güzel halini, iyi niyetlerini hiç bir müşkülât karşısında değiştirmemek, iyilikten caymamak, ye'se düşmemek, bıkmamak, usanmamak, müşkül anlerde Allaha güvenüp, sabr-ü sebat etmek, hakkın bâtıla galebe edeceğine şüphesiz inanmak lâzımdır.

Zilletten, şerefsizlikten kaçınmak, kötülükten, hayasızlıktan ikrah ve nefret etmek lâzımdır.

Her ne bahasına olursa olsun, doğruluktan, şerefli ve haklı durumdan ayrılmamak.

İnsanlık şeref ve haysiyetini her şahsî menfaatin ve her endişenin üstünde tutmak lâzımdır.

Temiz fikirli, temiz yürekli, temiz niyetli ve yürekten Allaha ve halka bağlı olmak lâzımdır.

Dost yürekli, vefalı ve sadık olmak lâzımdır.

Öyle ki :

Fenalığa hiç bir vesile ile geçmemek, fenalık fikri aklına geldiği zaman Allah-tan ve insanlığından, ve vicdanından hayâ etmek, utanmak, ürpermek irkilmek lâzımdır.

İyiliklerde örnek ve meziyyetli olmak.

Halkçı, diğergâm [el canlı] feragatlı ve fedakâr olmak lâzımdır.

Amelî hizmet sahasında

Halka hizmetini Allaha hizmet bilmek.
Halk rızasını Allah rızası saymak.

Hayırlı işlere girişmek, hayırlı teşebbüslerde öne düşmek.

Halkın işine yarayan, ihtiyacını tatmin eden müesseseler kurmak [Hastalara bakmak,

Açları doyurmak, çıplakları giydirmek, kimsesiz ve muînsiz çocukları, ihtiyarları ve sakatları hakkıyla korumak, emniyet altına almak.]

Ferdî ve içtimaî hiç bir hakkın, menfaatin zıyâına meydan vermemek.

Her yerde, her zaman hakkın müdafii, Allahın sadık kulu ve hakkın bekçisi olmak

İçtimaî alâka ve yardımı içtimaî hayata esas kılmak, herkesin derdini, halini paylaşmak.

İçtimaî adaleti bu hayata mihver kılmak, refahı muvazenede tutmak.

İçtimaî tesanüdde [dayanışmada] kenetlenmek, çözülmeyen, kopmaz olmak.

Sıkılmışların imdadına koşmak.

İçtimaî terbiyeyi ve karşılıklı hakka riayeti halelden, anarşiden korumak.

Fenalıkları önlemek, iyilikleri yürütmek ve korumak.

Her işte meslek, san'at, namusunu titizlikle muhafaza etmek.

Temiz, iyi, doğru, sağlam iş çıkarmayı işçiliğe esas kılmak.

Borcuna dikkatli, alacağına müsama-halı olmak.

Demokrat bir ruhla cemiyet idaresinde halk hâkimiyetini yaşatmak ve işlerin selâmetini murakabe etmek.

İçde dışda mekânda temizliğe i'tina etmek.

Her şeyde ifrattan, tefritten ve israftan kaçınmak.

Halkın yolundan eziyet veren şeyleri kaldırmak.

Muaşeret sahasında

Mütevazı' olmak, kendinden gerilere göre muamelesini güzel ayarlamak.

Herkesin gönlünü almak, herkesin teveccühünü kazanmak, herkesle iyi geçinmek.

Herkese daima hayır söylemek, hayır umdurmak, hayır va'detmek.

Yaşlılara saygı, küçüklere şefkat göstermek ve velîlik etmek.

Eli altındakileri hoş tutmak, emeklerini helâl ettirmek.

Hastaları yoklamak, yardıma muhtaç olanlarına yardım etmek.

Anaya, babaya, yaşı büyük kardeşlere ve bu vaziyette velâyeti haiz kimsele- re ve milletin iş başına getirdiği iş başı- larına itaatli, saygılı ve doğru yollarında onlara yardımcı olmak lâzımdır.

Esirlere, hayır ve lutuf ile muamele etmek, insanlıklarına hürmet etmek ve haklarını korumak.

Herkeselâm vererek hakkında Al- lahın selâmetini dilemek ve herkesin se- lâmını alarak mukabil dilekte bulunmak.

Gelen mektuba cevap yazmak.

Ne kendini ne de kimseyi hiçe say- mamak, yabana atmamak.

Her işte niyyeti hayır, iyi olmak.

Kendi için dilediğini başkaları için de dilemek ve kendi için fena bildiğini baş- kaları için de istememek.

Doğru, namuslu, ciddî hareket etmek emniyet edilir olmak.

Her hususta ahlâklı, gayretli ve ken- dine inanılır ve güvenilir olmak.

Muamelâtında merd, cömerd, ulûv-vü cenab sahibi ve verdiği söze bağlı ol- mak.

Şahsına dokunan işlerde suçluyu af etmeği sevmek.

Aciz ve çaresizlere karşı insafli müsamahalı olmak.

Tartılı konuşmak, düşünceli söz vermek. Verdiği söze bağlanmak, ahbine ve fası ve sözüne riayeti olmak.

Herkese dostça davranmak, alâkalı ve gayretli davranmak, kendi hakkı kadar herkesin hakkına riayet etmek.

Kendi hakkı kadar başkalarının hakkını aramağı müdafaa etmeğı sadakat borcu bilmek.

Muamelâta eşitlik hakkına, adalete riayet etmek lâzımdır.

Kurtarıcılık sahasında

Kendini; kendi nefsinin esaretinden kurtarıp Allaha kulluk edecek hür hale koymak.

Başkalarını kullara kulluktan ve esaretten kurtarıp hürriyete, insanlık haklarına kavuşturmak.

Şaşkınları şaşkınlıktan, muztaribleri derdlerinden, cahilleri yanlış ve zararlı bilgiden, eğri yollardan kurtarmak.

Kendindeki her iyi varlıktan başkalarını faydalamak.

İyi bildiklerini bilmeyenlere öğretmek.

İlâhî ve insanî vazifelerde bilmediklerini öğrenmeğe çalışmak.

Hayatı kolaylaştırmak, müşkülâtan ve mahrumiyetlerden insanları kurtarmak için bilinen kolaylıkları öğretmek.

İnsanlık namına edilecek bir müracaate, bir yardım talebine, bir istimdada lâ-kayıt kalmamak.

Hayvanlara ve ağaçlara bakım sahasında

Hayvanlara iyi bakmak ile mükellefiz. Bu; Allaha karşı kulluk borcumuzdur. Hayvan dilsizdir. Onu ıztırablara, mahrumiyetlere uğratmak büyük suçtur. Hayvan insana Allahın emanetidir. Ona iyi bakmak îman ve vicdan borcudur.

Hayvanlara iyi bakmanın içinde ona iyi muamele etmek, hakkıyla bakıp gözetmek ve iyi kullanmak esasları yer alır.

Hayvana az gıda vermek, hayvana tam hakkını vermemek, vaktinde yedirip içirmemek, yatırmamak, timar etmemek, altını temiz tutmamak, gıdasının, suyunun temizliğine dikkat etmemek Allaha hiyanettir. Hasta veya sakat hayvanı işe koşmak, bir hayvana takatından fazla yük vurmak, veya yüke koşmak bü-

yük vebâldir. Bir cana işkencedir. Bu vahşilik, îmansızlık vicdansızlık, soy-suzluktur.

Ağaç:

Ağaç; ni'metler taşıyan bir mahlûktur, ağaç dikmeğe çalışmakla memuruz. Dikili ağaçları korumakla mükellefiz. Peygamber Efendimiz müslümanlara bunu emretmiştir. Hattâ bir Hadîs-i şerîfnde: (Sana kıyamet kopuyor, deseler bile e-
lindeki fidanı dikmekten vaz geçme.) melinde bir ta'limleri vardır.

Ağacı yalnız dikmek kâfi değildir. Çocuğa bakar gibi ağaca bakmak lâzımdır. Onu kuvvetlendirmek, bol verimli, ve en iyi verimli hale getirmek lâzımdır.

Hayvanları ve ziraati koruma vasıtaları

Hayvan sağlığına ve ekinlerin selâmetine yarar işleri idare eden ve hastalıklarla ve musallat olacak haşeratla mücadele edebilecek merkezlerle münasebette bulunmak lâzımdır. Millet bu merkezleri büyük himmetlerle bu maksadla kurmuştur. Bilinmeyen şeyleri o merkezlerden anlamak lâzımdır. Hastalıklarla

rı, haşeratı o merkezlere haber vermek, onları harekete geçirmek için kâfidir.

Allahın men ve nehyeltikleri

Bunlar; bilcümle zararlı şeyler, fena hareketler ve fenalıklardır.

Her mü'minin vazifesi:

1) İyilik unsuru olmak, fenalıkları önlemek, durdurmak, kötülemek onları daima itibarsız, menfur, ve utanılır şeyler saydırmaktır.

2) Düzelmeye ve iyileşme yolunu tutup emniyet edilir hale gelmektir.

Akla gelen başlıca fena haller ve fenalıklar şunlardır

İmansızlık, bağısızlık, kayıtsızlık.

Gayesizlik, yolsuzluk, şahsiyetsizlik.

Hak ve hakikati inkâr eder [kâfir] olmak.

Nankör olmak, kadr-ü kıymet bilmez olmak.

Hain olmak.

Zalim, gaddar, müstebid olmak.

Haşîn, kalb kırıcı, geçimsiz olmak.

Benlikci, enaniyetçi, ihtiraslı olmak.

Kinci, hasedci, intikamcı olmak, kan

güdücü olmak.

Ahlâksız, seciyesiz olmak.

Haysiyyatsız, i'tibarsız olmak.

Namussuz, iffetsiz olmak.

İnsaniyyetsiz, vicdansız, hissiz, alâkasız, gayretsiz olmak.

İhlâssız, vefasız olmak.

Vazifesiz, umursuz (neme lâzımcı) olmak

Azametli, mağrur, hodbîn olmak.

Başkasının felâketine sevinir, başkasının mahrumiyetile ferahlanır olmak.

Kendinin olmıyan şeylerle övünür olmak.

Eziyet edici, güçlük çıkarıcı, iş bozucu olmak.

Mübalâgacı yalancı, aldatıcı, hiylekâr olmak.

Sözünde durmaz, sözünden cayar olmak.

Hak yer, haksızlık eder, tecavüz eder olmak.

Fena haberler yayıcı, heyecan verici olmak.

Hayırsız olmak.

Haksız ve haram kazançla geçinir olmak.

Başkalarının sırtından geçinir olmak.

Başkalarına yük ve zararlı olmak.

İnsanlık haysiyyeti ile te'lîf kabul etmeyecek hal ve harekette bulunmak.

Maskaralığı, hafifmeşreblığı fazla la-
vubalılığı i'tiyâd etmek.

Surat asar olmak ve kendine sorulan
şeye güzel ve kâfi cevap vermemek.

Sokaklarda bağırarak, çağırarak.

Mahalle aralarında gürültü etmek.

Umumî yerlere; şahsî mevzuları baş-
kalarına işittirecek derecede yüksek ko-
nuşmak. [Bilhassa nakil vasıtalarında bu
keyfiyyet başını dinlendirmekte veya bir
şey okumakta olan kimseleri çok rahat-
sız eder.]

Sıra beklenecek yerlerde hakkına ra-
zı olmamak, başkasının hakkına tecavüz
etmek üzere sırasını atlamak, utanma-
dan başkalarının önüne geçmek. [Her
hangi bir muamelede yüzüzlüğü, hayâ-
sızlığı irtikâb etmek.]

Temiz tutulması herkes için vazife
olan yolları, meydanlıkları, umuma aid
yerleri kirletmek, pisletmek, [meselâ :
Süprüntü atmak yemiş kabukları atmak,
tükürmek, sümürmek, ve saire ...]

Şakalaşmayı; haysiyyet kırarak şekle
sokmak, haddi tecavüz etmek.

İddiacı, inadcı, çekişici olmak.

Bilmediği bir şeye dil uzatmak.

Halkın kusurlarını tecessüs etmek.

Başkalarının kusurlarını âleme yay-

mak.

Sûî zan sahibi olmak.

Nekes, verimsiz, mürüvvetsiz olmak.

Müsrif, ziyankâr olmak.

Fena söze alışkın olmak.

Dolandırıcı, gasıb, yağmacı, hırsız
olmak.

Şer haberleri yayıcı olmak.

Zelîllige, hakîrlige alışmak.

İftiracı olmak.

Mübalâğacı olmak.

Fitneci, nifakçı, fesadçı olmak.

Dilenmek.

Yüz suyu dökmek.

Riyakâr olmak.

Dalkavuk olmak.

Bir kimsenin meşrû' işini bozmak ve
geciktirmek.

Her hangi bir insanın veya hayvanın
ıztırabına, mahrumiyetine sebep olmak.

Ziyankâr olmak.

Her hangi bir vesile ile insana veya
hayvana işkence yapmak.

Hayvanı eziyyetle öldürmek.

Yere düşmüş bir adama vurmak.

Mü'min ile dargın durmak.

İzinsiz bir kimsenin yerine girmek.

İzinsiz bir kimsenin bir şeyini almak.

Düşüncesiz, hesapsız muamele yapmak

İhtikâr yapmak

Meşrû' had'den fazla kârla mal satmak

Mukaveledeki mostrasına uymıyan aşağı malı hiyle ile sürmek

Özürlü, kusurlu malı özürsüz, kusursuz diye satmak.

Eksik ölçmek ve tartmak.

Mukavele hükmünü tamamiyle yerine getirmemek.

Başkasının her hangi bir suretle hakkına tecavüz etmek [arsa, tarla, bahçe hududlarını aşırmaq]

Malı, mülkü olmıyan şeylere sahip çıkmak yalandan hak iddia etmek.

Harpte gayrı insanî [vahşiyâne] hareket etmek, silâhsız insanlara, harbe katılmış olanlara, ve harbe katılmış olanların arkadaki çocuklarına, kadınlarına ihtiyarlarına, hekimlerine sıhhiye memûrlarına hasta bakıcılarına ve ale'l-umum rûhanî memurlarına zarar vermek düşmanlık etmek.

**Halkın işine yarayan bir ağacı kesmek
Hatta her hangi bir faydalı taş yerin-**

den kaldırmak.

Halkın istifade ettiği bir hayrı az çok bozmak, faydasını az çok sekteye uğratmak.

Rüşvet almak, rüşvet vermek

Yetim malına el uzatmak ve ziyan vermek.

Vakıf mala el uzatmak ve ziyan vermek

Millet malına el uzatmak ve ziyan vermek.

Vatanına, milletine, cemaatine zarar getirecek bir işde bulunmak.

İçki içmek, kumar oynamak, domuz eti yemek.

Falcılık etmek.

Büyü yapmak ve yaptırmak

Alacaklıyı, haklıyı süründürmek

Temizliğe riayet etmemek. [Üstde başda bedende, mekânda ve alâkalı köşe bucakta]

Göze ezâ verecek bir perişan halde görünmek.

Kulağa ezâ verecek sözler söylemek.

Burna ezâ verecek fena kokulu şeyler yiyib veya kirli fena kokulu üst baş ile insana sokulmak, insanı rahatsız etmek

Bir kimsenin sözünü kesmek, yolunu kesmek.

Bir kimseyi arkasından çekiştirmek

Hakkı söylemekten çekinmek

Tenbel olmak.

Obur olmak

İstihza etmek [bilhassa müdafaadan âciz insan hakkında yapılırsa çok büyük suçtur.]

Allahın insana verdiği haklar

Bunlar insanlık hakları dediğimiz mukaddes ferdî ve ictimai haklardır.

Allaha itaat eden milletler ve ferdler birbirlerinin mukaddes haklarına tecavüz etmezler. Medenî dünyada her millet ve medenî milletde her fert bu haklarını emniyetde bulur.

İnsanın canına, hürriyetine, [vicdan ve fikir hürriyetine] namusuna, malına, şerefine, mülküne, rahatına huzuruna ve emniyetine zarar veren her tecavüz insanlık haklarına tecavüzdür.

Allah insana [başkalarına zarar vermeyecek tarzda olmak şartıyla] istediği gibi yaşamak, malına istediği gibi tasarruf etmek, istediği gibi seyyahat ve ticaret etmek, faydalı teşebbüslere girişmek, hakkını vermiştir. Her müdahale ferdin zatî teşebbüs şevkını kırar, körletir ve onu terakkîden, kazançtan iyi neticelerden mahrum bırakır, felce uğratır.

Cemiyet ; ferdlerinin hürriyeti, ferdî teşebbüslerde önelerinin açıklığı ile yükselir. Zira her ferd ; Allahın ilhâm çeşmesi ve ileri gitmek için teşebbüs unsurudur.

İnsan sevk-i tabiîsi ile kuvvetlenmek, varlığını çoğaltmak arzusundadır. Böylece büyük servetler, sınaî, ticarî, büyük müesseseler, büyük keşifler, icadlar meydana getirir. İleri hamleyi ferd düşünür, ferd yapar. Hür cemiyetler ; hür unsurlarını ancak himaye ve teşvik eder ve yolunu açık tutar, Cemiyetleri ıstırapından ıstırap çocukları kurtarır. Ferdin her kazancı netice itibariyle cemiyetin kazancıdır.

Dünyada insan adedi kadar Allaha yol vardır. Ve binaenaleyh terakkiye de o kadar yol var demektir.

İnsan diktatörlerin hizmetkârı olmak için değil Allahın yer yüzünde ilhamıyla hareket eder hür işçisi olmak için yaratılmıştır.

Hür insan : Allahtan ilham almağa bakar, hürriyetsiz insan ancak diktatörün muayyen emrini icra ile gününü geçirir. biri ictihad hakkına malik binaenaleyh akıl ve mantıka, hesaba ve ilme göre hareketini ayarlamak imkânına sahiptir. Diğeri ise bunlardan mahrumdur. Diktatörler elinde kör birer aletten ibarettir.

İnsanı mükellef kılan korunma ve koruma hakları

Bunların başlıcaları insanlık haklarının korunması ve insanlık haklarına tecavüz olunanların haklarını korumalarına yardım edilmesidir. Zira hakka tecavüz bir insanı veya bir zümreyi ma'nen öldürmek, hayvan haline koymaktır.

Dinî mükellefiyetlerimiz

Her nevi meşru' ihtiyacda birbirine yardım etmeleri

Ve:

Ferdin kendini mülkünü, milletin kendi memleketini ve insanların el birliği ile dünyayı i'mar ve islah, medeniyeti, terakkiyi te'mini etmeleri fenalığı durdurmaları, iyiliği yürütmeleridir.

*
* *

İman kardeşliği

ve

Kardeşlik mükellefiyetleri

Kur'anı kerîmden :

(9 - Tövbe - 113(112)) : «Tövbe, ibâdet, hamd

edenler, oruc tutanlar, rükû' ve secde edenler, iyiliği yürütenler fenalıktan men edenler ve Allahın hududunu [emirlerini ve nehiyelerini] muhafaza edenler [iktizalarına uyanlar] mü'minlerdir. »

Mü'minler :

(9 - Tövbe - 72(71)) : «Erkek ve kadın mü'minler birbirinin dostu ve velîsidir. İyiliği emredip yürütürler ve münkerden [fenalıklardan] nehiy ederler. »

Diğeri :

(49 - Höcerat - 10) : «Muhakkak mü'minler kardeşirler. Kardeşlerinizin arasını islah ediniz ve Allahtan sakınınız. Tâ ki rahmete nâil olasınız. »

Mü'min mefhumu

Mü'min mefhumuna ; Allaha imanı olan ve ibadet eden ve Allah yolunda insanlara kardeşlik gayreti taşıyan ve kardeşlik vazifelerini ifaya çalışan her insan dahildir. Zira ; Allahın Kur'anı kerimdeki ta'rifinde hepsi birleşir.

İnsanın mes'ûliyyetleri

Her insan; evlâdını, ailesini eli altında bulunanların hepsini iyi yetiştirmekten bakıp gözetmekten, ilerilerini düşün-

mekten sorumludur. İnsan cemiyetde işlerin iyi gidip gitmediğini murakabeden mes'ûldür. Peygamber efendimiz hepimiz çoban ve sürüden mes'ulsünüz buyuruyor.

Evlâtlık besleyenler evlâtlıklarının öz evlâd gibi bakılıp gözetilmesinden ve yetiştirilmesinden mes'uldür. **Peygamber efendimiz «iki yetimi yetiştiren benimle cennetde şöylece yan yanadır»** buyurmaktadır.

Eli altında insan bulunduranlar, işçi, me'mur kulları; onların insanlık haklarına riayet ile mükelleftirler. Onları aşağı görmek medeniyyetsizliktir. Dinden, insaniyetden behresizliktir.

Netice :

Bilcümle muamelât ve muaşeretde Hak ve adaletten, insafdan, yani din terbiyyesinden, insanlık hissinden, bir kelime ile : (Allah rızasından) ayrılmamak esas vazifemizdir. Her işi Allah huzurunda, Allah murakabesinde yaptığımızı hiç bir zaman hatırdan çıkarmamalıyız.

Yukarıda geçen fasıllarda (C ve D ve E ve F ve G maddelerinde) müfredatı görülen emirlerin, nehiylerin ve hak ve mes'uliyetlerin istinad ettiği esaslar; Kur'an-ı kerîm ve Hadis-i şerifler ; İslâm kültürüne esas olmuş olan terbiye ve kültür maddeleridir. Kur'anı kerimdeki asılları bu sene [951 de] İlâhiyyat kültür Te'lifleri Kurumunun basıp yayınladığı Tasnifli Türkçe Kur'anı kerîmin fihristine bakılarak kolayca bulunur.

İ b â d e t

Yaradılmamızın sâiklerinin başta geleni ibâdetdir.

İbâdet edeceğiz ki Allahtan nûr alalım, kesafetimizi giderelim, letafetimizi arttıralım. fenalıktan sakınır, iyiliğe çalışır hale gelelim.

İbadet etmek için Allahı bilmemiz, Allaha inanmamız, Allahın iradelerini [emirlerini, nehiyelerini] kabul ederek kendimizi Allaha teslim etmemiz ve Allahın hizmetlerine hazırlanmamız lâzımdır.

Bir insan yalnız kendini düşünerek bir köşede inzivaya çekilip bütün ömrünü Allaha ibadete tahsis etmekle dünyalık vazifesini yapmış olmaz. Dünyalık vazife cemiyete girmek, cemiyeti yükseltmek, muhtacların imdadına, zavallıların yardımına koşmak, kurtarılacak olanları kurtarmakla olur.

İmdi vazifemiz ; yüreğimiz Allahta, fikrimiz Allahın emirlerinde ve nehiyelerinde, hayatımız ve ellerimiz halkın işinde, ayaklarımız; yenilikler, ilmî, fennî, sınaî bilgiler aramakda, toplamakda, medeniyetin hizmetinde cereyan edecek.

Kur'anı kerîmden ibadet hakkındaki mukaddes vesikalar:

İbâdet emri :

(21 - Enbiyâ - 92) : «Ve ben Rabbınızın bana ibâdet ediniz.»

Yalnız Allaha tapılacak ve O'na şerik koşulmıyacak

(4 - Nisâ - 35(36)) : «Allaha tapın ve ona hiç bir şeyi şerik koşmayın. »

Allaha yakınlık duyuncaya kadar ibâdet :

(15 - Hacı - 99) : «Sana yakîn gelinceye kadar [Allahın yakınlığını his edinceye kadar] Rabbına ibâdet et. »

İbâdet hayır işlerini iktizâ ettirir :

(22 - Hac - 78(77)) : « Ve Rabbinize ibâdet edin ve hayır işleyin. »

İbâdet terbiyesi :

(74 - Müddessir - 1 : 7(6)) : «Ziyadesini istemek için verme. Yahut çok ibâdetinle Rabbına minnet verme. »

Hadis-i şerîfler :

«İbâdetin hayırlısı zorluk ile yapılması [yani zor gelmiyeni. kolay geleni] dir.»

Diğeri :

«Nikâhtan [evlenmekten] ve halktan üzlet [halktan uzaklaşıp bir köşeye çekilmek] suretiyle ibâdet nehiy buyuruldu.»

Diğeri :

«İhsân yani en güzel bir hizmet; Cenâb-ı Allahı görür gibi kemâl-i edeble ibâdetde bulunmasıdır. [Gönlünü fikrini Allaha vererek ibâdet etmektir.] Eğer çisen onu görmüyorsan muhakkaktır ki O seni görüyor. »

Diğeri :

«Allahı görüyorsun gibi ibâdet et. Eğer sen O'nu görmezsen de O seni görür. »

Hadis-i Kudsî [Allah sözü]

«Kullarımın beni en gazablandıranları şu kimselerdir ki Cehennemden korktuğu ve Cenneti umduğu için bana ibâdet eder. »

Hadis-i şerîf :

«Tefekkür gibi ibâdet yoktur. »

İBADETDE FİKRİN EHEMMİYETİ

Allah huzuruna insanın ruhunu yükselten; fikrin Al-laha teveccühüdür. Hiç bir şey okunmasa dahi sırf Allahı düşünmek; veyahut düşünürken bir şeyi öğrenmeği murad etmek; en güzel, en feyizli, nurlu, kazançlı bir ibadettir. Allah hakkında bu böyledir. Kur'anı kerîmi insanın anladığı lisanla okuması ; Allahın Kur'anı kerîm vasıtasıyla insandan istediklerini öğrenmesi ve bu imkânla üzerinde düşünmesi demektir ki Cenâb-ı Hakkın mûradına bu suretle uyulmuş olur. Zira Cenab-ı Hak Kur'anı kerîmi içindikileri anlayalım ma'nasına akıl erdirip üzerinde daima fikrimizi işletelim ve Allahın mûradına ve kelâm-ullahın gayelerine erelim diye göndermiştir. Arapça bilmediği halde Kur'anı kerîmin arapcasını okuyanların kazancı Kur'an vesiylesi ile fikirlerini Allaha vermeleri ve Allahın kelâmını aynen okumakla Allahın rahmetine, feyzine, Kur'anın bereketine nâil olmaları demektir.

Dikkat :

Diğeri :

**«İbâdetlerden gücünüz yetişebilecek
ibâdeti ihtiyar ediniz.»**

Diğeri :

**«Peygamber efendimize en sevimli
namaz ; az olsa bile devamlı kılınan na-
mazdı. »**

KULLUĞUN KIYMETİ

Allaha hakkıyla kıymet veren kimsedir ki kendi kulluğuna da ve Allahın bütün kullarının kulluğuna da ve insanlık şahsiyyetine de hakkıyla kıymet ve ehemmiyet verir. Ve ancak bu halde bulunanlar Allahın iradelerini yerine getirmeğe samimiyyetle çalışır. Vicdan varlığını duyar, vicdanının velâyeti altında yaşar. Kendine de, herkese de hayırlı bir adam olur.

O adam ki övünülecek tek varlığın Allahın varlığı olduğunu bilir. Başka varlıkların esirliğine düşmez ve insanları dünya varlıkları derecelerine göre aşağı yukarı sınıflara ayırmaz, hepsine canla başla bitişir. Cemiyetde selâmet ve rahmet unsûru olur.

KULLUK İFTİHARI

Baş şerefimiz ve iftiharımız, Allaha kulluğumuz ve kulluğun iktiza ettirdiği insanlığımızdır.

Kulluk ; Allahın iradelerine uymakta tam hürriyet sahibi olmakla, ve gayret duymakla mümkündür.

Bunun semeresi insanlıktır, yani insanlığın yüksek me-
ziyetlerini cem ve izhar etmektir.

Kur'anı kerîmden :

**(19 - Meryem - 93(93÷94)) : « Çünkü göklerde
ve yerde olanların cümlesi ancak Alla-
hın kulu olmakla iftihar ederler. Onların
bir bir sayısını ve miktarını [Allah] bilir. »**

Bu ayet-i kerîmeden de bir kere daha anlıyoruz
ki yerde gökte hiç bir mahluk için Allahtan başka
övünülecek, güvenilecek bir şey yoktur. Çünkü mah-
lukda bizatihî — kendinden — bir varlık, bir kuvvet
bir irade yoktur. Hepsi Allahındır. Dostun dosta sa-
dakati, ananın evlâdına muhabbeti, kardeşin kardeşe
imdadı Allahtandır. Görünür görünmez kazadan be-
lâdan insanın kurtuluşu Allahın imdadı ile dir.

O adam ki :

Allahın kullarına olan muhabbetini, tam ve kâ-
mil alâkasını, merhametini, gayretini, koruyuculuğunu
af ve müsamahasını, hülâsa bütün iyiliğini, güzelliğini
bilir o insan için Allah ; tek olarak iftihar, teselli,
ümid neş'e, huzur kaynağıdır. Ve o ; hakiki bir dosta,
sağlam bir esasa yapışmış ve sarılmıştır. Fakat o ta-
lihsiz ki bu hakikatlerden bilgisizdir. Ve Allahla yalnız
korkutulmuştur. Ve Allah ona sevinç kaynağı yerine
endişe ve keder kaynağı olmuştur, o ne kadar zaval-
lıdır, o ne büyük saadetlerden mahrumdur. Peygam-
ber efendimiz ; **« Allahı kullarına sevdiren ki
Allah sizi sevsin. »** buyurmuştur.

Ve yine Cenâb-ı Hak: **«bana bir karış yaklaşıp bana bir arşın yaklaşım bana bir arşın yaklaşana ben bir kulaç yaklaşım, bana yürüyerek gelene ben koşarak giderim»** buyurmuştur.

İmdi :

Hayatın bin türlü sıkıntılı şartları içinde bir ümid bir teselli nefesi arayan zavallı halka vaaz verenler, hayat arayan, ilâç arayan, bir ışık arayan mustarip kula umduğu kapıları kapamamalı, Cehennem kapılarını ardına kadar açmamalıdır. Allahın Cemâlini güzelliklerini, iyiliklerini, dostluklarını aksettirmeli, müjdelemelidir.

GENÇLERİN MES'ÛLİYYETİ

Genç kendini bildiği çocukluk devrinden itibaren her şeyi muhitinden beklemeğe alışmıştır. Ve her iyi şeye onlar tarafından sevkedilmektedir. Çocuk evde büyüklerinin, mektepte muallimlerinin ve sokakta belediye nizamlarının hakimiyeti altındadır.

Fakat her iyi şeyin baş kaynağı Din terbiyesidir. Din terbiyesini ev halkı ihmal ederse, mektep programı bu terbiyeyi esas ittihaz etmemiş ise çocuk tamamıyla nefsinin hükmü altına düşer. Nefsi ise hayvanî temayüldedir. Canının her istediğini yapmağa onu sevkeder. Muzir isteklerinde kendine uymayan anaya babaya karşı infial duyurtur. Bu hal; onu derece derece ısyana kadar sevkedebilir. Bir gün gelir ana babanın en büyük derdi çocuğun bu ısyankâr hali olur. Mektep bir gün bu çocuğu mektebe yaramaz diye kovar evine gönde-

rir. O çocukla uğraşmağa artık ev koyulur. Bir gün onlar dahi canından bıkarasına çocuktan usanır. Ona evin kapısını kaparlar. Muzir bir böcek gibi onu sokağa atarlar. Çocuk serseri olur. Baş düşmanı da anası babası ve ona umurlanmıyan cemiyet olur. Bu; kendisini dünyaya getirenlere karşı şu müahezeyi tutturur: «Beni dünyaya niye getirdiniz, madem getirdiniz istediklerimi niye yapmıyorsunuz. Beni dünyaya mahrumiyet acısı çekmek, işkence görmek için mi getirdiniz» teranesini tutturur.

Çünkü o Din terbiyesi almamıştır. Allahı tanımamıştır. Allahın yalnız ismini işitmek yetmez, Allahın ne olduğunu bilmek, insanları neye yarattığını, insana verdiği vazife ve mes'uliyetleri bilmek, dünyaya insanı Allahın getirdiğini ve dünyada Allahın takdir ettiği hayatı geçireceğini takdir etmek lâzımdır ki, Allaha itaat eder gibi anaya babaya muallime ve cemiyetin kanunlarına itaat etsin ve mukadderatının akışından dolayı hiçbir mahluku sorumlu tutmağa kalkmasın, ona bakan gözeten insanlara hürmetle muhabbetle itaatle mütehassis olsun. Bir gün evvel yetişsemde bana bakanlara iyilik etsem, haklarını emeklerini helâl ettirsem ve içinde bulunduğum bu cemiyete Allah için iyilikler etsem onların hayır duasını rızasını kazansam Allah da benden razı olsa güzel bir atı nasip etse, desin.

Böylece Allaha karşı mes'uliyet kabul etmiş genç her yerde [evde, memlekette, memleket dışında] hayırlı olur, ailesinin milletinin adını yükseltir. Her yerde iyilerin arasında iyilik için yer alır, Allahtan korktuğu için ne fenalık eder nede fenalığa âlet olur. Allahı sevdiği için iyiliklerin peşinde koşar ve her gün Alla-

hına hiç olmazsa bir iyilik iş semeresi takdim eder.

Böylesi her yerde herkesle hoş geçinir herkesin muhabbetini hürmetini kazanır. İyiler sayısında bir güzel yer doldurmuş olur. İşi hayırlı, tuttuğu kolay, emeği bereketli olur içi rahat yüreği zevkli olur.

Allahı tanıyan kendini Allaha ; tanımayan da kendini nefsine teslim eder. Allaha teslim olan şerefli bir insan olur. Tanımayan egoist, bir kurt kadar benlikci enaniyetçi olur. Kendi menfaati için her fenalığı irtikâb ona kolay gelir. Allahı tanımaz ki korksun, sevmez ki Allah için kimseye birşey versin. Yalnız nefsini tanıdığı için vermeği değil almağı düşünür.

Ona göre iş becerenin kılınç kuşananındır ona göre menfaatin olduğu yerde ahlak da ayıb da yok olur. Hâya ; iptidailik halidir. Aldatmak marifettir. Çalmak san'attir. Menfaat yolunda mâni herşey bir kenara çekilmek gereğir. İşte böyle bir insan fitretinde de hidayet ehli değilse, yani fitrî hılkatı tabiatı onu çekindirmiyorsa o bu kadar fenalaşır, soysuzlaşır.

Evladına Din terbiyesi vermiyen ana baba onun cezasını çocuğun her isyanı her fena hareketi ile çeker. Millet bütcesinden büyük paraların adliye ve zabıta teşkilâtına sarfolması bu gibi soysuzların yüzündendir. Onlar ceza yeri denilen hapis hanede yatırılmak ile uslansalardı suç da sabıkalılar türemezdi.

Bilerek cürüm işliyen ; tereddiye uğramış demektir. Onu da o halden kurtaracak Din terbiyesinden gayri çare yoktur.

Vaızlara camilerden ziyade hapisanelerin ihtiyacı vardır. Camiye vaız dinlemeğe gelen adam esasen camiye ibadet etmeğe giden mümindir. O vaızı ; bilgisi-

ni arttırmak için dinler. Hapistekilere ise vaız ve nasihat ; kurtarıcı tek ilâcıdır.

Musevi şeriatı ki bizim ve hıristiyanların müşterek Din temelimizi kurar onda anaya babaya itaatsizlikte inad eden, salâh ve Din terbiyesi kabul etmemekte ısrar eden gençler camaatin müşterek kanaat ve kararı ile şeriatın hükmüne uyularak idam olunur. Allahın emriyle vücutları yok edilmiş, âile ve cemaat dahi adam olmayacak böyle bir şer unsurundan kurtarılmış olur.

Din ahlak demektir. İnsaniyet, fazilet demektir. Peygamber efendimize bir zat dinin ne olduğunu sormuş ; güzel ahlak cevabını almış bu suali iki defa daha tekrarlamış ve ikisinde de aynı cevabı almış.

Bir evdeki hayırsız genc ; yalnız bir aileyi değil bütün mahalleyi huzursuz bırakır. Yalnız bir aileyi değil bütün bir cemiyeti tehdid eden tehlikeli bir unsur olur. İşte tehlikeli hayvanlara yapılan muamele nihayet onlar hakkında da tatbik olunuyor. Halkın selâmeti için bir muzir unsur yok ediliyor.

İmdi :

Anası babası tarafından Din terbiyesi verilmeyen mektepte Din terbiyesi görmeyen genç ; kendiliğinden dinini öğrenmek gayretini duymalıdır. Zira Allaha karşı mes'uliyet ve mükellefiyet taşımaktadır. Bana öğretilmediler diye mes'uliyetden kurtulamaz.

Din terbiyesinden mahrumiyet zarardan başka bir şey getirmez. Bu hakikati düşünerek bir genç teşebbüse kendiliğinden geçmelidir. Zaten rûhen şakî değilse hidâyet ehli olarak yaratılmış ise onu rûhu da, bütün kalbi de bu güzel işe zorlayacak bu güzel teşebbüsde

onu teşvik edecektir! Bu güzel yolda Allah kulundan hoşnud olarak önünü yolunu açacaktır. Bu güç bir şey hiç değildir. Komşusuna rica edip biraz fikir istemek ve komşusunun tavsiye edeceği münasip bir kitabı okumak gencin bu terbiye hayatında adımlar atmasına imkân verecektir. Ve bu yeni hayatın zevkini tattıkça ne kadar hoşlanacak ve gayreti ne kadar artacaktır. Yüreğini Allaha doğrultup: (işte Allahım ben de senin kulunum, kulluğumu kabul et ve artır) demesi onda ilk insanlık şahsiyyet ve haysiyyeti vücûde getirecek, ona bu, ne hoşluklar duyurtacak, onda ne güzel bir kulluk hissi yükseltecektir.

Öyle ana veya baba vardır ki dalalet ehlidir. Evlâdını da kendi gibi yapmak ister ve ona : (günah, ayıp yok, bak keyfine, bak çıkarına) diyecek olur. Gence düşen vazife; onların salahını Allahtan dilemek ve onların bilmedikleri hakikatlerden neler öğrenmişse onlara söylemek fakat onların dinsizliğinde onlara uymamaktır. Bakınız Cenâb-ı Hak ne buyuruyor :

Kur'anı kerîmden :

(29 - Ankebût - 8) : «Biz insana; baba ve anasına güzel muamele ve iyilik etmesi için vasiyyetde (nasihatde) bulduk. Eğer [baban veya anan] sana bilmediğin şeyle bana şirk koşman için uğraşırlarsa onlara itaât etme [Dinden ayrılma] »

İnsanın birbirinden derece derece farklı rûh hâleti ve mizâcı

Yapılan tetkiklere göre anlaşılmıştır ki insanlar umumiyyetle başlıca beş mizac üzerine yaratılmaktadır. Bu yüzden her yerde aralarında her şeyin teferrûatı üzerinde kanaat farkları vardır. Meselâ insanlar ;

- 1) En sağcı veya en muhafazakâr
- 2) En solcu veya en serbestî taraftarı
- 3) Merkez veya tam mu'tediller
- 4) Az mu'tediller [sağ ve merkez arası]
- 5) Serbest düşünenler [merkezle sol arası gibi farklarla görünürler.

Bütün parlamentolarda, istişarî hey'etlerde fikirlerin bu beş esasta kümelendiği görülmektedir.

Fikir temayülleri esasında hakikat böyle olduğu gibi ibâdet cephesinde de insanları takat ve şevk ve gayret esasında beş dereceye ayırmak mümkündür. Meselâ :

1) Beş vakit namazı muntazaman vaktinde kıldıktan ma'da geceleri Allah rızası için bir çok namaz kılanlar vardır, ve yine duymazlar. Ramazan orucunu tuttuktan ma'da üç ayları da tutanlar, hatta gün aşırı olmak üzere bütün bir senenin yarısını oruçlu geçirenler vardır.

2) Yalnız beş vakti sünnetleriyle kılanlar ve Ramazan orucunu tutanlar ve bazı mübarek günleri oruçla karşılayanlar vardır.

3) Beş vaktin bazen yalnız farzını bazan sünnetle-

riyle birlikte kılanlar veya güçlkle yalnız ramazan orucunu tutanlar vardır.

Hanefî veya Sünnî muhafazakârlarımız bu üçüncü sınıfta olanları bile muahaze ederler.

Fakat bu tasnifin daha

4) ncü

Ve

5) nci

Sınıfları vardır ki ibâdetde onların da meşrû' ve tabîî birer derece alabilmeleri zarûrî ve mümkündür. Lâkin onlar ne yapacaklarını kolaylığın ne olduğunu bilmediklerinden ibâdetden mahrum ve açıkta durmaktadır. Onlara : (Boş durma, sende ibâdetde haline takatine göre yapabileceklerin var Allah senden onu ister. Allah insandan ne kadar takat vermişse o kadar karşılığını istiyor) dememişler. Yalnız sen tembel-sin sen şöylesin sen böylesin diye tahkir ve tekdir etmişler, ibâdetsizi avâre durumundan kurtaracaklarına, büsbütün ezmişler ye'se düşürmüşler. Hep şu sözü tekrarlayıp durmuşlar ; (Peygamber efendimiz gibi ibadet edeceksin) demişlerdir. Halbuki bakınız Kur'anı kerîm ne buyuruyor.

(71 - Nûh - 14(14÷15)) : «Muhakkak O [Allah] sizi tavırlarla halk etti. Görmezmissiniz ki Allah yedi semâyı tabakalar olarak halk etti. »

Diğeri :

(84 - İnşikak - 19) : «Siz insanlar halden hale tahvil olunursunuz. »

Diğeri :

(33 - Ahzâb - 43) : «O Allaktır ki sizi karanlıklardan nûra çıkarmak için sizin üzerinize rahmetini yayar. »

Diğeri :

(39 - Zümer - 37(36÷37)) : «Allahın dalalete bıraktığı kimseye hidâyet edecek yoktur. Ve Allahın hidâyet buyurduğuna da şartıcı yoktur. »

Diğeri :

(59 - Haşır - 5) : « Hurma ağaçlarından [dallarından] kesdikleriniz ve kesmeyip bıraktıklarınız Allahın izni [irâdesi] iledir »

Diğeri :

(37 - Saffât - 96) : «Ve Allah sizi ve amellerinizi [işlerinizi] yaratdı. »

Diğeri :

(77(76) - Mürselât(Dehr) - 31(30)) : «Allah istemedikce siz bir şey isteyemezsiniz. »

Diğeri :

(28 - Kasas - 68) : «Ve Rabbin dilediğini ve ihtiyar ettiğini yaratır. İnsanlar için bir şey ihtiyar etmek hak ve imkânı yoktur. »

Diğeri :

(81 - Tekvîr - 29) : «Siz ancak Rabb-el-âlemîn olan Allahın dilediğini istersiniz.»

Diğeri :

(7 - A'râf - 188) : «De ki ben nefsim için menfaat edinmek ve zararı def etmek [kudretine, imkânına] malik değilim Ancak Allah-ü taâlâ ne dilerse o olur. »

Diğeri :

(11 - Hûd - 87(88)) : « Bana ancak Allah muvaffakiyyet ihsân eder. »

Diğeri :

(10 - Yûnûs - 100) : «Allahın izni olmadıkça bir nefis [bir kimse] iman edemez.»

Diğeri :

(6 - En'âm - 107) : «Eğer Allah dilemiş olsa onlar şirk etmezlerdi. »

Diğeri :

(16 - Nahil - 9) : «Doğru yolu göstermek Allaha aittir.»

Diğeri :

(91 - Şems - 8) : «Fücûr'unu da takvâsını da ilhâm etti.»

Diğeri :

(16 - Nahil - 18) : «Allah kullarının hatasını magfired edici ve onların aczine merhamet eyleyicidir. »

Diğeri :

(10 - Yûnûs - 49) : « De ki ben kendi nefsim bile ne zarar vermeğe ve ne de fayda hasil etmeğe kaadirim ancak Allah neyi isterse o olur.»

Diğeri :

(11 - Hûd - 56) : «ben Rabbım ve Rabbiniz olan Allaha tevekkül ettim. Yeryüzünde yürür hiçbir şey yoktur ki onun nasiyesini [ele] almamış olsun.»

[Yani hiç bir mahluk yoktur ki doğrudan doğruya Allah tarafından sevk ve idare olunmasın] »

*
**

Kur'anı kerime ve hadisi şeriflere göre hakikat böyle: Bu hakikatleri düşünmeden mutlaka Hazreti Peygamber gibi ibadet edeceksin diyenlerin ısrarı da öyle. Fakat neticede birçok insan namazsız ve orucuz, yolsuz, ızsız başboş dolaşmaktadır. Kendilerine ve başkalarına hayırları olmadığı gibi vicdanları rahatsız, içleri karanlık ve muazzebdir. Hayatın iç kuvvetinden, ibadet zevkinden huzûr ve rahatdan ve ibadetle Allah-tan gelen nurdan mahrumdurlar. Nurdan mahrumiyet; fenalıklardan çekilmekte iyiliklere koşmakta, ve fedakârlıkta insanı kuvvetsiz bırakır, Halbuki Cenab-ı hak bunlar kendilerine göre ibâdet edebilsinler diye Kur'anı kerimde :

Dinde güçlük yoktur.

Güçlkle beraber kolaylık vardır.

Allah sizin güçlüğünüzü istemez. Kolaylığınızı [ve bu kolaylığa nâiliyetle şükretmenizi] ister.

buyuruyor.

Müteassıb kimse Allahın bu arzularına uymuyor, O ; ya tam yapacaksın ya hiç diyor.

Allahın iradeleri karşısında böyle bir direnme ; milyonlarca insanı ibadetten külliyen ayırmış ve Allahın ibadet vesilesi ile verdiği nurdan mahrum etmiş olur.

İmdi :

İlk iş bu çıkmazdan ibadetsizleri kurtarmaktır. Allahın iradelerine uymaktır. Halka hakkile hizmet için herkese takati derecesinde ibadete yol açmak ve kolaylık göstermektir. Bu esasta âcizlik, imkânsızlık göstermemektir. Dünya şümul bir Din ; muhakkak herkes için ve herkese göredir. Aksini iddia etmek dine ve ibadullaha hıyanettir. Bu halde insanların bir kısmı dinin dışında kalır. Bunda zarardan, türlü türlü zararlardan başka ne fayda vardır. Bu zarar mübarek dinimizin kemaline itibarına da sirayet eder. Bu Din her insana göre değilmiş, böyle Din olmaz dedirtirse ne büyük haksızlıktır. Bu; dini böyle gösterenlere ne büyük bir vebal ve dine ne büyük bir iftira olur. Burada hem Allah hukukuna hem halk hukukuna tecavüz vaki olur.

Muhafazakârlığın neye mal olduğu ve mes'ûliyeti

Muhafazakârlarımız da düşüncesiz bir titizlik, ibadullaha zararlı bir merak vardır. İbadet, âdet, herşey Peygamber efendimizin bizzat tatbik ettiği ve Peygamber efendimizin zamanında yapıldığı gibi devam etsin isterler. Hiçbir tadilât yapılmasın derler. Bunu işin sonu neye varacağını düşünmeden nede haksız söylerler. Peki amma geçen zamanla, değişen hayat şartlarıyla bu usul ameliliğini, tatbiki kabiliyetini azaltır- sa ve bu yüzden bir takım Hanefîler veya Sünnîler ibadetsiz kalıp eşya menzilesine düşerlerse bunun fay- dası kimedir. Allaha mı ? Hayır.

İbadullaha mı ? Hayır Allah gönderdiği dine her yarattığı insanın kabiliyetine, takatine göre, hayat şartlarına göre kolaylık koymuştur bunun böyle oldu- ğunu Kur'anı kerim gösteriyor. Muhafazakârlar ; Kur'- anı kerimi değil Peygamber efendimizin tuttıkları usulü tut, diyorlar. Fakat tutmak istediğim halde taka- timin dışında kalıyorsa ibadetsiz mi kalayım.

Bugünkü nesil Peygamber efendimizi görmemiştir. O usulü bize nakleden kitaplarda Peygamber efendi- mizin ara sıra o usulü kolaylaştırmış olduğu da bildi- riliyor ve mezhebler ; Peygamber efendimizin böyle farklı usulleri olduğu için esas tuttıkları usullerde ki- mi en gücüne gitmiş ve kendinden de biraz güçlüğe doğru yürütmüş kimi de en kolayına gitmiş ve kendi ichtihadı ile de ona biraz kolaylıklar ilâve etmiştir. Her birerimiz bu mezheplerin bu esastaki farklarını göste-

ren Türkce bir kitap olduğunu işitmedik. Binaenaleyh okumadık, analarımız babalarımız da bizi karşlarına alıp bu mevzu hakkında lüzumu derece ders vermedi. Müzakereler yapmadı, namazı abdesti orucu bile her gün yapılması her sene tekrarlanması gereken farzlar olduğu halde onu bile güzelce ve kolaylıkları ile anlatmakta ihmal edenleri oldu.

Kimimizin anası babası ibadetsizdi. İstifade etmek şöyle dursun menfî tesir altında da bırakırlardı. Fena örnek olurlardı. Kimisi ibadetli fakat yaptığı işin mahiyetini, gayesini bile bilmekten âciz taklitçi idi. İş kalıyordu ev dışı kaynaklardan bir şey öğrenmeğe, mektepte Din dersi yoktu. Camide vaız olduğunu işitirdik fakat her zaman değil muayyen zamanlarda vardı. O muayyen zamanlarda gitmek vaız dinlemek istesek bile biz çocuk yaştakilerin kendi kendilerine camiye vaız dinlemeğe gittiklerini işitmedik. Kendiliğimizden bu işi yapmağa da cesaret edemezdik. Çünkü çocuk ve şahsiyetsizdik. Analarmızın babalarımızın boylarına yetişinceye kadar biz dinî bahislerde müzakereye bile karıştırılmazdık. Bize senin aklın ermez. Yalnız düşünürde günaha girersin derlerdi. Fakat biz hususî sohbet ve müzakerelerden de mahrum kalınca büsbütün bilgisiz ve görgüsüz ve dinde şahsiyetsiz kaldık. Cami vaızlarının vaaz kabiliyeti hakkındaki işitliklerimizle hevesimizi kırdı.

Arasıra kapısı önünde rastladığımız ve iltifatlarına nail olduğumuz komşumuza (amcacığım ben ibadet etmek istiyorum amma usulünü bilmiyorum öğretirmisin) demek ister olduk ama aldığımız cevap : (Daha küçüksün hakkiyle âdap ve erkânına riayet edemeyiverirsen günaha girersin beni de günaha sokarsın) gibi birşey olurdu ve nihayet babana sor. Demekle ağız kapanırdı.

Evet her iş babamda, Allah için iyi yetişmemden ilk sorumlu babam annem kardeşlerim. Sonra komşularım. Amma ne yazık, aldıkları terbiye ; böyle muhafazakârca, günaha girmiyeyim diye sevaba girmekten kaçınıyorlar.

Netice :

Muhafazakârlık çocukları şahsiyetsiz bırakmış çocuğa sen de Allahın aziz kulusun, sen de adamsın. Senin de Allahla kalbden yolun vardır ve Allah çocukları çok sever. Çok hoş tutar duasını boşa çevirmez. ibadetini iltifatsız bırakmaz. Ma'sûm, içi temiz bir çocuğun duası nice bozuk içli ihtiyarlarinkinden daha hayırlıdır. Bize bakma sen Allahına yüzünü dön anandan babandan evvel Allahına sarıl. Anandan babandan istiyeyeğin şeyleri evvelâ Allahtan iste. Allah vermedikçe kimse vermez. Allah verince kimse mâni olamaz. Yalnız kendine değil bizlerde dua et. Sen masumsun makbul olan ma'sûmluktur. İnsan dünyaya ma'sûm gelir ma'sûmlukta büyümeğe başlar. Sonra bozulacaksa bozulur fakat yaşlılığında tekrar ma'sûmlaşmadıkça Allahın makbul kulu sayılmaz. Sonraki ma'sûmluğu elde etmek için de ibadet lâzımdır. Tâ ki ibadetle Allahtan nûr alsın. Aldığı nûr onu içte dışta temiz, musaffa hale getirsin. Adam etsin fakat görülüyor ki iş yine ibadete dayanıyor ve ibadet takati, gayreti az olanlar için kolaylığa ihtiyaç gösteriyor imdi mutlaka ibadette bir kolaylık arayacağız ve Allahın inayetile hazır bulacağız.

Şimdi gelelim (4) üncü ve (5) inci derece takatte olanların yapabilecekleri ibadete :

Beş vakti ifa edemiyen, üç vakti ifa eder. Sabah gündüz ve gece vakitleri namazı niyetile farzları kılar.

Bu asgarî haddedir. Kur'anı kerimde üç vakit namaz

vardır. Nitekim Şifler de bu üç vakti esas ittihaz etmişlerdir. Beş vakit namaz Mi'racta emir buyurulmuştur. Peygamberimiz efendimiz beş vakit namaz kılmıştır. Fakat herkes Peygamber kabiliyet ve takatinde değildir. Kitap ehli dinlerinin temelini kuran Musevilikte de namaz üç vakittir.

Vakti, takati olan bu üç vakti sünnetlerle kılar fazla nur alır, sevap kazanır. İmkânı olmayana yalnız farzları kılar namaz borcunu öder. Nasibine göre Allahdan oda nur alır ve sevap kazanır.

İşte (4) üncü derecedeki insanların ibadet esası da bu olabilir. Nitekim bakınız bu ayeti kerimede Cenab-ı-hak ne buyuruyor :

(73 - Müzemmil - 20) : « Allah-ü taalâ sizden hastalar olduğunu, Allahın kere-minden kâr ve temettû' istiyerek yer yüzünde seyahat eder diğerleri bulunduğunu ve Allah yolunda cihâd ve kıtal ile meşgul olan bir cemaâtin de vücûdunu bilir. İmdi gece namazından size kolay olduğu kadarını kılın ve üzerinize farz olanı edâ edin. »

Şimdi şu iki âyeti kerime dahi Peygamber gibi namaz kılmanın şart olmadığını gösterecektir :

(18 - Kehf - 27(28)) : «Yalnız Rablarının rızasını istiyerek akşam ve sabah duâ edenlerle nefsinin sabırlı tut. »

(6 - En'âm - 52) : «Allahın rızâsını istiyerek sabah ve akşam Râblarına duâ

edenleri meclisinden tard etme. Onların hesaplarından sana bir şey olmadığı gibi senin hesabından da onlara bir şey yoktur. Eğer onları tard edersen sen zâlimlerden olursun.»

Görülüyor ki :

Peygamber efendimizin zamanında takat mes'alesi kendini göstermiş, Peygamber efendimiz gibi ibadet edemiyenler varmış, hattâ yalnız sabah ve akşam ibadet etmekle iktifa edenler olmuş ve Cenab-ı-hak bunlara karşı sabırlı olmasını itiraz etmemesini Peygamber efendimize emir buyurmuş, ve senin hesabından onlara ve onların hesabından sana ait birşey yoktur diyerek Allah şu hakikati ortaya koymuştur : (Allahın verdiği takata göre herkesin ibadette bir takat ve imkân derecesi vardır. Allah muayyen bir örneğe göre değil herkesin niyetine ve takatine göre ibadetini kabulde serbestir.) Peygamberin çok takatı çok ibadeti; az takatlıların ibadetini kıymetten düşürmez. Ve Peygamberde onların halinden mes'uliyet teveccüh etmez. Allah her şahsa göre her şahsın ibadetini makbul tutar.

Gelelim beşinci derecedekilerin ibadetine :

Üç vaktin farzlarını bildiğimiz tarzda [rekâtlarla - rükû, sücûd ve oturmaları ile] ifa edemiyenler. Bu esas farzları tek tek birbirinde ayırarak kolayca ifa edebilirler.

Meselâ :

Namaz aslında ayakta durularak kılınır. Ve mânası tamam bir âyet okunmakla namaz farzı eda edilmiş olur.

Kur'anı kerim esasına göre :

Yüzünü kıbleye çevirip vaktin namazına niyet eden ve bir fatihai şerife okuyan [hattâ fatihayi tamam bilmiyorsa yalnız (Elhamd-ülillâhı Rab-bil-âlemîn) diyen namazı eda etmiş olur. Bunu günün üç vaktinde [sa-bâh, gündüz, gece] birer kerre tekrarlasa günün namaz borcu ödenmiş olur.

Rükû ile secdeyi de günde bir kerre bile olsa rükû ve secde niyetiyle müstakillen ifa etse rükû ve secde farzı da sakıt olur. Oturmalarda ki Tehyyeleri ve namaz tesbihlerini namaz gibi günde üç vakit tekrar etse [ve mutlaka oturarak ifa etmek şart değil ayakta veya yürürken ifa etse] matlûb hâsıl olur.

Bu türlü namazın örneğini Kur'anı kerimde : (Korku varsa yürüyerek veya binmiş olarak [hayvan üzerinde] namaz kılın) emir ve müsaadesini esas tutarak ona dayanarak ifa etmiş oluruz.

Halen mevcut korku : harb de, düşman karşısında olmak korkusu değil, ibadetsiz kalıp ziyan olmak korkusudur.

Bu suretle hidayet ehli olup da ibadete meyli olduğu halde takatsizliği yüzünden ibadeti terketmiş olan en az takat ve imkânlı insanada en kolay ve Kur'anı kerime uyar bir ibadet yolu bulunmuş demek oluyor.

Bir mülâhaza :

Peygamber efendimizin buyurdıkları: «Müftiler fetva verseler dahi sen fetvayı kendinden al» esasına dayanarak bu yapacağımızı bir gözden geçirelim :

Evvelâ :

Kısa namazda günah var mıdır ?

Hayır kıyasında bile namaz günah olmaz sevap olur. İş sevabın azlığına çokluğuna kalır. Biz sevabı az olsa dahi razıyız. Çünkü hiç yoktan iyidir bahusus günlük borcu ödemektedir. Borclu yaşamağa nihayet vermekte ve insanı ibadetsizlikten, kayıtsızlıktan ve ondan hâsıl olacak türlü zararlardan kurtarmaktadır. Asıl günah, ve suçlu hâyat; ibadetsiz nursuz günler geçirmektir ki insanı bu; hayırsız ve tehlikeli hale koyar.

Hakikat böyle iken :

İbadet etmek isteyenlerden kolaylık arayanlara kolaylık göstermemek ve böyle mühtaçlara karşı muhafazakârlık edip : (Kolaylık için hiçbir yol arayamazsın) demek ; ne kadar mânasız, ne kadar veballi bir harekettir. Allahın yolunu kapamak gibidir, ziyan olacak olan ; Allahın kuludur. Allahın değil kulunu dikili bir fidanını bile ziyan etmek kimsenin haddi değildir. Ziyana olmuş insan ; cemiyette ne fena bir unsur ne muzir bir örnektir, ziyan olmakta bulunan bir insanı da cemiyeti de ziyandan kurtarmak; başlıca Din borcumuzdur. Aksi halde İlâhî, vicdanî mes'ûliyetimiz ve azabımız vardır. Muhafazakâr bunu düşünmelidir. Yalnız ibadetsize : (İnsan değilmişin beş vakit namazı benim gibi kıl, kolaylık neye, canın cehenneme) dememelidir. Kolaylığı inkâr, dine iftira, ve hemen cehennemi göstermek Allahın şanına yakışmıyacak şeylerdir. Bu iftira ve isnadı yapmakla insan ne müthiş günaha girer.

Bakımsızlıktan ziyan olmuş çocuğun vebâli derece derece alâkadarların ve bu esasta insafsızca hareket edenlerin boynundadır. Avâre; bilmediklerini öğrenmediğinden öğrenip yapmadığından suçludur. Ya bildiği halde bildirmeyen, imdat etmeyen, kurtarmayan, Allahın kuluna omuz silken Allah bilir ne kadar suçludur.

Şimdi üzerinde durulacak nokta şudur : Muhafaza-kârlara uyararak ibadet kısmına hakkımız ve ihtiyacımız olan kolaylığı göstermiyerek ziyan olanlara karşı lâ-kayd mı kalmalıyız. Yoksa ; ibadeti kolaylaştırarak Dinin ; her çeşit insan hakkında amelî ve tatbikî kabiliyeti olduğunu isbat ederek her yaşta, her takatta ki insana ibadete başlamak imkânını mı vermeliyiz? Allahın ve Peygamberin rızasına hangisi uygundur. İşte intibahla üzerinde durulacak en mühim nokta budur. Din hiçbir mahlûkun değil Allahın dinidir. İbadet kimseye değil Allahadır. İbadet edecek olanlar kimsenin kulu kölesi, esiri değil Allahın kulları ve yeryüzündeki işçileridir. İnsanlar hakkındaki hükümlerimizde bu esasları hiçbir zaman hatırdan çıkarmamalıyız. Allah cümlemize acısın ve hak ve hakikate yöneltsin amin.

Mühim bir nokta:

Bazılarına ibadet ediyor musun diye soruldukta (hergün dua ediyorum) cevabı alınır. Vakıa şahsî bir menfaat istemek için Allaha dua ve iltica dahi ibadettir. Fakat asıl matlûb ibadet ; Allah razı için, Allaha kulluk borcunu ifa için Allahın şanını yükselterek anmak, Allahın rızasını istiyerek yüreği açmak, hamd-ü sena ve şükür etmek üzere yapılan dualardır. Yani fatihai şerife mânası örneğinde dualardır.

İKİNCİ ŞARTIN ŞARTLARI

İslâmın ikinci şartı namazdır.

Namaz ;

Namaz ; nur almak vasıtasıdır. Namaza duran ; Allaha teveccüh eder. Allaha teveccüh edenede Allah rahmetiyle nazar buyurur, bu vesile ile insana nûr gelmiş olur.

Nûr ; insanı iyileştirir, yükseltir. Fenalığa meyillerini giderir. Netice itibariyle fenalığa mâni olur. O halde namazda asıl gaye ; fenalıktan el çekmektir. İmdi Namaz şartının tâlî şartı gaye olarak budur. Kendi de dahil olduğu halde kimseye fenalık etmemek ve elden gelen iyiliği esirgememektir.

Bu esası tevsik eden Kur'anı kerim âyeti şudur:

(29 - Ankebût - 45) : «Yâ Muhammed sana Kitaptan vahiy olunanı tilâvet et [oku] ve namazı kıl muhakkak namaz fâhiş ve münker olan şeylerden [men edilmiş olan kötülüklerden ve fenalıklardan] nehiy eder [sakındırır, alıkoyar] ve Allahın zikri ekber-i ibadettir. [Namaz Allahı sena ile anmak vesiyalesidir. Ve Allahı böyle anmak ibadetlerin en büyüğüdür.]»

Namazda nûrun gelmesi ve namaz şartları ve usulü ve vakitleri vesair namazla alâkalı tafsilât; köylü kardeş serisindeki «köylü kardeşe Din bilgisi ve islâmın beş şartı» adlı basılmış risalede vardır. Yazımızı kendi çerçevesinden taşımamak için tekrarlamıyorum. İstiyenler o kitaba bakarlar.

D u â

Allaha kulun hitab vesilesi, kulluğunu izhar vesilesi, kulun Allah huzuruna çıkış vesilesi, Allahtan nimetlere nail olma vesilesi duadır. Kulun her derdine devâ; dua ile gelir. Kul her ihtiyacını dua ile giderir. Kulun kırık yüregi, huzursuz, mahzun ruhu dua bereketile düzelir, kazaya belâya dua siper olur. Cemalî tecellileri dua tahrik eder. Günahdan, ezâdan kurtuluşa dua rehber olur.

Kulun Allah önünde başlıca sermayesi duadır. Her ibadet duanın şumûlüne dahildir.

Namaz münacattır yani Allahla söyleşmektir. Allah ile söyleşen kul ibadettedir. Miractadır.

Allah ile söyleşme mevzuu şu esaslara dayanır.

- 1) Kulluk hissiyatını arzetmek.
- 2) Allahın güzel sıfatlarile Allahın şanını övmek.
- 3) Allaha karşı mes'ûliyet ve mükellefiyet taşıdığını ikrar etmek.
- 4) Allah hukukuna riayet etmeği taahhüt etmek.
- 5) Allaha iltica edip selâmet ve doğru yolu dilemek
- 6) Sapıklıktan korunmasını dilemek.

Kur'anı kerimin ilk sûresi olan fatihai şerife sûresi münacata esas ve örnek olsun için nazil olmuştur. Bu mübarek sûrenin bu maddelere göre tasnifini yaparsak şu netice çıkar :

1) Hamdüsena Allaha mahsustur [Allahıma hamdüsena ederim. Halime şükür ve kaderime rıza arzyleirim.]

2) [O Allah ki] âlemlerin Rabbidir [her yarattığını benimsiyen, bakıp gözeden terbiye edip yetiştirendir]

3) Dünyadaki amellerimin hesabını soracağı Din gününün sahibidir [mahşer ve hesap gününün hâkimidir]

4) Ancak sana ibadet ve kulluk ederiz ve ancak senden yardım dileriz. [Allahtan başkasına tapmam ibadeti yalnız Allaha ederim. Allaha doğrulup namaz kılar, rükû ve secde ederim. Yalnız ona avucumu açar boynumu bükürüm ne istersem ondan isterim. Ne beklersem Allahtan beklerim.

5) Yarabbi hidayet et yolun doğrusunu önüme aç. O doğru yolu ki hidayet ettiklerine açarsın.

6) Gazab ettiklerinin, sapıkların yolundan ya Allah beni koru âmîn.

Bu; umumî bir örnektir. Namaz bununla kılınır. Fakat buna ilâveten namazın sonunda olsun namazın dışında olsun her ne vesile ile olursa olsun insan her şeyi Allahtan istemelidir yalnız şerli şey yani ne kendine ne başkalarına zarar verecek şey değil hayırlı şey istemelidir. Peygamber efendimiz :

« Kopmuş nalınınızın çivisini bile Allah-tan isteyin. » buyurmaktadır.

Allah Kur'anı kerimde : Varlıklı yalnız Allahdır ve her mahlûk Allahın fakiri olduğunu yazıyor, ehemmi-

yetle Şu esas hatırda tutulmalı ki tek merci' Allahtır. Ve Allah kullarının her zaman dualarını beklemektedir. Allah duamızdan memnun olur. Dua ihtiyac arzı, iftikar izharıdır. Dehalettir. İlticadır. Af ve merhamet dilemektir, Allahın Şanını anmaktır. Allahu sena etmektir. Allaha kulluk arzıdır, dua ibadettir. Dua ile geçen her dakika ibadetle geçmiş demektir. Dua eden her kuluna Allah teveccüh ve nazar buyurmuş demektir. Kul; dua vesilesiyle; namaz gibi rükü ve secde gibi Allah huzuruna çıkmıŐ demektir.

Allahın herkesten istediği dua; kendinden başkasının ezberleme duası değil, kulun kendi yüredeğinden yükselen, hiç safiyeti bozulmayan candan yüreden söyleyeceği sözlerdir. Tertipli sözün kıymeti değil doğrudan doğruya içten gelen sözün kıymeti vardır. mesnevii Şerifte yazılmıŐ bir çobanın duası vardır. Bu duada çoban Allahu yanına çağırırımıŐ gel seni göreyim sana güzel süt ikram edeyim çamaŐırını yıkayayım gibi olmayacak Şeyler ve söylenmiyecek sözler söylemek suretiyle dua edermiŐ, bir gün Hazreti Musa bu çoban dua ederken yanından geçiyormuŐ, söyledikleri kulağına gelince müteessir olmuş ve çobanı ikaz ederek böyle sözlerin Allaha söylenmiyeceğini ihtar etmiş, çoban her cihetten üzölmüŐ, Allah da Hazreti Musaya gücönmüŐ kırk gün Hazreti Musaya söz söylememiŐ Hazreti Musanın telâş ve yalvarmaları neticesinde Allah Hazreti Musaya ; (Ne istedin de incittin çoban kulumu) buyurmuş işte bu vak'a bütöün endiŐeleri gideren serbestlik veren bir misaldir.

İnsan ne mülâhaza ile olursa olsun Allahla konuşmadıkca, dua etmedikce ziyandadır. Vesile bulup konuştukca kârdadır.

Lâteşbih annesinin dizinin dibinde, annesinin yüzüne bakarak, konuşmağa doyamıyan küçük çocuk gibi her kul Allahına her vesile ile birşey bulup söylemelidir. [Kalkarken yürürken yatarken otururken bir iş tutarken hiç olmazsa Bismillah demeli sana güvendim demeli Allahtan kolaylık dilemeli ve yerken, içerken her bir iş sonunda ve uykudan kalkarken şükürler etmelidir. Ve karar veremediği bir iş varsa ilham dileyerek Allahla konuşmalıdır.

İnsanın içi her ne zaman muhabbetle, şükranla kaynadımı hemen secde etmeli, veya bir hata işledimi yine secde ederek Allaha iltica etmelidir af dilemelidir.

Bu usul en güzel bir yoldur.

Duasız kalmak Allahdan müstağnî kalmak olur. Vay onun başına bu; ne büyük gaflet olur. Şükür ifa etmemek nankörlük olur. Af ve merhamet dilememek asilik olur. Bütün bu haller Allah için hak tanımamak gibi büyük bir gaflet olur Allah cümlemizi korusun âmîn.

Dua hakkındaki âyeti kerimelerin bazıları:

Kur'anı kerimden :

**(13 - Raad - 14) : «Ona dua etmek hak-
tır. Ondan başkasına dua edenlere hiç
bir şeyde icâbet olunmaz.»**

Diğeri :

**(40 - Mü'min - 60) : « Rabbiniz benden
isteyin size icabet edeyim dedi. »**

Diğeri :

(2 - Bakara - 186) : « Bana dua eden-

lerin duasını kabul ve icabet ederim. »

Diğeri :

(37 - Saffât - 82(75)) : « Biz ne güzel dua kabul ediciyiz.»

Diğeri :

(7 - A'râf - 56) : «Ve havf ve ümidle dua ediniz. »

Diğeri :

(11 - Hûd - 87(88)) : « Bana ancak Allah muvaffakıyyet verir. Ona tevekkül ettim her hususta ona yalvarır niyâz ederim.»

Diğeri :

(25 - Fırkan - 77) : «Ya Muhammed de ki: Eğer ona dua ve ibadet etmezseniz Allah indinde sizin ne kadir ve kıymetiniz olur. »

Salâvat-ı şerife

Peygamber efendimiz hakkında Salavat-i şerife getirmekle mükellefiz. Emir buyuran âyet-i kerîme şudur

(33 - Ahzab - 56) : « Allah-ü taalâ ve melekleri Nebî üzerine Salât getirirler. Ey iman edenler, onun üzerine Salat ve selâm getiriniz.»

Yani :

(Nebî'yi Allah-ü taalâ rahmetle anar ve melekler Nebî hakkında Allahtan rahmet dilerler. Ey mü'minler siz dahi Nebî hakkında Allahtan rahmet ve selâmet dileyiniz.)

Bu emir üzerine her zaman her vesiyile ile; **«(Al-lahümme salli alâ Nebiyyinâ Muhammed [ve alâ âl'i Nebiyyinâ Muhammed] ve sellim denir »**

Yani :

(Allahım Nebi Muhammedi rahmetinle an [rahmet buyur] [ve onun ailesine ve evlâdına da rahmet buyur] cümlesine selâmet ver) demektir.

Âyeti-i kerîmede Peygamber efendimizin ailesi ve evlâdı hakkında da rahmet ve selâmet dilemek sarahati yoksa da onları da daima hatırlayıp ve hatta ashabını, yardımcılarını da ilâve etmek kadirşinaslık borcumuzdur.

(Salât) in lugat ma'nası; çağırmaq, anmaq, seslenmek isede burada doğrudan doğruya anmaktır. Ve anmaktan murad dahi rahmet ile anmaktır.

*
* *

Yalnız Peygamber efendimizi değil diğer enbiya ve mürseliyn'i dahi rahmetle anmaq ve haklarında selâmet dilemek mükellefiyetindeyiz.

İşte buna dair olan âyeti kerimenin de türkcesi budur :

(37 - Saffât - 181 ve 182) : «Ve resulle-re selam ve alemlerin Rabbi olan Cenab-ı Hakka da hamd-ü senalar olsun.»

Arapca metni:

Ve selamün alel mürseliyn vel hamdü lillahi rabbil alemîn.»

Görüyoruz ki ne enbiya ne hiç mümtaz kimse Allahın rahmetine ihtiyactan müstağnî değildir. Ve kendini hiçe sayan her insanın da Allahdan velev enbiya hakkında olsun rahmet ve iyilik dilemek hak ve salâhiyeti vardır.

Zekât şartı

Şartların üçüncüsü olan zekât farızası de sırf insanî gayeyi hedef tutan şarttır. Bu; bir içtimaî yardım mükellefiyettir. Ve, bu mükellefiyetin asgarî haddidir. Yani en az herkes [bir sene yatkın] parasının veya malının kırkta bir [yüzde iki buçuk] nisbetinde bir kısmını fıkara ayırıp ve zekâta niyet edip verecektir. Böylece zekât; her varlıklıya şamil umumî bir mükellefiyettir.

Bir de has kullara mahsus mükellefiyet vardır ki onun miktarı; bir insanın gelirinden o insana kifayet eden miktarın fazlasıdır. Yani insan muayyen bir zaman zarfında gelen gelirinin ne miktarı ile geçiniyor da ondan ne miktarı artıyorsa işte o artan miktarı Allah yolunda mühtaclara dağıtacaktır. İstinad ettiği âyeti kerime şudur.

Zekâtdan ma'da :

(2 - Bakara - 219) : «Ve senden ne gibi şeyleri infak edeceklerini sorarlar kendilerine kifayet eden miktardan fazlasını söyle. »

Yine aynı âyeti kerîmenin diğer bir tercemesi şöyledir.

«Ve senden ne gibi şeyleri infak edeceklerini sual ederler. Adalet dairesinde infaktır cevabını ver. »

Zekâtın mahalli sarfı :

(9 - Tevbe - 61(60)) : « Sadakalar [yani zekat] hiç bir taraftan geliri olmıyan, fakirlere, kazancı maiyetini idare etmiyen zavallılara, onu tahsil eden memûrlara kalpleri islama ısıtılacak yeni muhtedîlere, esirlikten kurtulacak köle ve cariyelere borcunu veremiyen borçlulara, Allah yolundaki teşebbüslere, vatanlarından ayrı düşmüş garipleredir. Allah böyle farz etmiştir. Cenab-ı Hak her şeyi bilir ve hikmetin muktezasını icra eyler.»

Zekâtın karşılığı Allahtadır :

(2 - Bakara - 110) : « Ve zekâtı verin. Nefsiniz için hayırdan ve hasenatdan gönderdiğiniz her şeyi Allahın yanında bulursunuz. Allah her işlediğinizi görücüdür.»

Zekât için niyyet şartdır :

(30 - Rûm - 39) : « İnsanların mallarını arttırmak için verdiğiniz fazla bedel veya atıye [bahşış, ikram] gibi şeyler Allah indinde [zekâtın karşılığını] kazanmaz ve

Allahın rızasını murad ederek verdiğiniz zekattır ki kat kat artar. »

İctimaî alâka gayreti göstermeyenlerin vay haline :

(107 - Maûn - 1 : 7) : «**Sorgu gününü inkar edeni gördün mü. Öyle kimsedir ki yetimle alâkalanmaz, yoksulu doyurmağa ne kendi rağbet eder ne de halkı teşvik eder.**

Vay haline o namaz kılanların ki namazlarının [ma'nasından] gafillerdir. Öyleleridir ki riyâ ederler [zira] ictimaî yardıma ihtimam göstermezler [zekât vermezler] »

Zekât emri :

(2 - Bakara - 43) : «**Ve zekâtı verin. »**

İslâm şartlarının en mühimmi zekâttır. Zira sırf insanlığın kalkınmasına, ictimaî adaletin teessüsüne yarar. Diğer şartları ihmal edenlere tazyik icara edilmez ve bu tazyik kılıç çekme derecesine vurdurulmaz. Zira zekât fıkara hakkıdır. Bu hakkı ödemek varlıklıların borcudur.

Peygamber efendimiz zekât hakkında şöyle buyurmuşlar :

Hadisi şerif :

«Zekât vermiyenlerin kıldıkları namaz kabule şayan olamaz. »

Diğeri :

«Malının zekatını vermiyen Kıyamet

günü cehennem ateşindedir. »

Diğeri :

«Malının zekâtını müstahak olmıyana veren zekât vermemiş gibi olur. »

Diğeri :

«Zekât vererek malınızı muhafaza [ediniz] fıkara sadaka vererek hastalarınızı tedavi [ediniz] Allaha dua ve yalvarmakla belâ ve mûsibetleri uzaklaştırınız. »

İnsanlık gayreti

Zekât, sadaka, hertürlü yardımın saiki insanlık gayretidir.

İnsanlık gayreti: Allah gayretidir ki insanda zuhur eder.

Dinli de ve dinsizde de bu gayret içte zuhur edebilir.

Allaha muhabbet aşkıyle yanan insan; sonunda insanlara muhabbet, insanlara alâka gayretiyle yanar tutuşur. Ve İlâhî aşktan da İlâhî maksud budur. Allah için, Allah yolunda gayrete gelen insanları halka faydalı kılmaktır !

İslâmlığın ma'nâ ve şumûlü

Hazreti İbrahim bütün kitap ehli dinlerinin imamıdır. Müminlerin Din babasıdır. Müslümanlık onunla başlar. Kur'anı kerimin öğrettiğine göre Allah hazreti

İbrahime islâm ol [yani Allaha teslim ol] buyurmuş o da âlemlerin Rabbine teslim oldum demiş. Ve bu suretle ilk müslüman hazreti İbrahimdir. Allaha teslimiyet esasına dayanan her Din hak dindir ve islâm dininden bir safhadır.

Kur'anı kerime göre Musevîlik, Hıristiyanlık dahi Muhammedîlik gibi islâmlıktır.

İslâmlık ise insanlıktır. Yani insanın Allahın iradelerine teslimiyetini nizamlıyan Ve insanlık kemaline istikamet veren İlâhî kanundur. Allah; Rab-il-lâlemiyndir, Her insanın Allahıdır, benim Allahım senin Allahın dâvaları; putperestlik hayatının, küllî cehalet devrinin çocukca iddialarıdır. Cenab-ı Hak Hazreti İbrahimi medih buyurur. Medhederken onun şu vasıflarından bahis buyurur ; «İbrahim halîmdi, kalbi rekikdi,» buyurur. İşte bu vasıflar insanda aranan insanlık vasıflarıdır.

Yine Cenab-ı Hak Hazreti İbrahimi övmek için şöyle buyurur : «[İbrahim] halka acır onlar için Allaha yalvarırdı.»

Diğer bir âyeti kerimede de Cenab-ı hak ; Hazreti İbrahimin rikkat-i kalbi ve insanlara olan kâmil alâkası ve insan derdlerini paylaşması neticesi: «çok ah çeker» olduğuna işaret buyurur.

İşte Allah sevgilisi mânasına gelen (Halilullah) vasfı Kur'anı kerimde bu bir tek insan için varid olmuştur, Bu bahtiyar kul; Hazreti İbrahimdir, O mutlu kul ki Allaha iman ve sadakatinden ne putperest anasının babasının muhalefeti, kavm ve kabilesinin ölümle tehdidi ayırabilmiştir onu ateşe atıp yakmakta istemişler fakat o Allaha sadakattan ayrılmamış ateşte onu yakmamıştır. O mutlu kul ki evladını da Allah yolunda kurban etmeğe hazırlanmıştır. Allah mâni ol-

muştur, İnsanlardan gördüğü o sonsuz eziyetlere rağmen hazreti İbrahim insanlara karşı nefret ve husumet duymamış, onların yalnız iyiliğini istemiş ve hep onların iyiliği için Allaha yalvarmıştır.

İmdi :

Bu kâinatta yegâne sahip, tek efendi, tek veli, tek hâkim, bir dost Allah var, bir de unsur-ı aslî sevgili Âdem oğulları.

Allahı değil yalnız kendi benliğini sevip insanları türlü vesilelerle bölümlere ayıran kötü gören, türlü suizanlarla Allah kullarına bir gözle bakmağa tahammül etmeyen müteassıplar; bu hakikatleri selâmetle düşünmek için biran benliklerinden, enaniyetlerinden ayrılmadıkları.

Bir tahlil :

Dar fikirde, küçük ruhda olanlar insaniyet fikrinden yersiz endişeler duyarlar. Meselâ :

- 1) İnsaniyetçilik milliyetçiliği zayıflatmaz mı.
- 2) Milliyetçiliğin zayıflaması, millî gayreti zayıflatmaz mı? derler.

Netice itibariyle insaniyet fikri; fena niyet sahibi devletlerin iyi niyetlileri aldanıp zaafa düşürecek ve sonunda sömürecek bir tuzak olmaz mı? derler.

Hayır ! Putperestlik devrinden müstebit diktatörlükler saltanatından kalma bozuk bir fikirdir.

1) İnsaniyetçilik milliyetçiliği zayıflatmaz. Milliyet gayreti ; aile bağlarını gevşetiyor mu zayıflatıyor mu ki ? İnsaniyet gayreti milliyet bağına gevşetsin. Aile alâkasını zaafa uğratsın insaniyet gayreti insanlığın bir tekâmül safhasıdır. Gayretin en yükselen, genişleyen derecesidir bunun içinde milliyet ve aile bağları gevşemez bil'akis kuvvetlenir zira insaniyet bu temeller üzerine kurulur. İmdi milliyet gayreti insaniyet

gayretini arttırmağa sebep olur. Aile gayreti milliyet gayretini arttırdığı gibi.

İmdi :

2) Milliyetçilik insaniyetçilikle zayıflamaz ki bir zümreyi meşrû haklarını müdafaada kuvvetsiz, gayretsiz bıraksın, bilâkis insanlık şahsiyeti taşıyanlarda gayret büyür. Ve müdafaaya gayreti daha çok yükselir. Yalnız aile gayreti duyanlar kabuğuna çekilmiş böcek gibidir. Yalnız millî gayret duyanlar da insaniyete dayanmadıkça kuvvetsizdir. Meselâ Türkün iddia ettiği hak; Türklüğe mahsus bir hak değil insanlığa mahsus insanlık haklarıdır ve herkesin hakkına riayette ve insanlıklarını esas tutmaktadır. Milletler kuvvetlerine göre bir takım ideolojiler icadederek başkalarının az çok insanlık haklarını tanımamazlığa, tecavüze kalkabilirler nazizm ve faşizmde olduğu gibi. Halbuki bütün dünyanın ihtilâf ve ıztırabı bu yüzden doğmuştur. Milletlerin insanlık haklarına riayetsizliklerinden ileri gelmiştir. Hukuku beşer dâvası esasındaki bütün mücadeleler, inkılâplar, ve bu inkılâpları hazırlıyan fikirler ve muharebeler hep insanlık gayretiyle vukua gelmiştir.

Millî camiada her ferdi bir aile ferdi gibi görmek nasıl lâzımsa her insanıda her yerde böyle görmek elzemdir gaye hak ve hakikatte kardeşçe ve adaletle birleşmektir. Allahın her kuluna kardeşçe muamele etmektir. İyilik edip iyilik görmektir. İhtilâflardan, düşmanlıklardan kurtulup refah ve saadete ermektir.

Peygamber efendimiz: **«ey insanlar kardeş olunuz !»** buyurmuştur.

İyi bir aile; iyi bir milletin temeli olduğu gibi iyi bir millette insanlık cemiyetinin iyi bir temeli, hayırlı bir üyesidir.

Ancak bu hisledirki bir Türk Amerikada emniyet

telkin eder. Ve emniyet içinde yaşamak hakkını edinir.

Zira :

Müslümanlığın da hıristiyanlığın da ruhu şu müşterek terbiyeye dayanır.

Hadisi şerif :

«Kendin için sevdiğin şeyleri başkaları için de iste. »

Diğeri :

«Nefsin için sevdiğin [istediğin] hayrı [iyiliği] insanlar için dahi sever [ister]-sen müslüman sayılırsın. »

İncil-i şerifte de bu mealde bir emir vardır.

Hadisi şerif :

«Aklın başı [en baş akıllılık] Allaha imandan sonra insanlara muhabbetdir. »

Hac şartı

Üçüncü hac şartında İlâhî gaye; sırf insanîdir. Münbit olmıyan ve yardıma mühtaç olan Hicaz ahali-sine hac; evvela para kazandıran bir muamele vesilesi, ve içtima dolayısile de bütün müslümanlar arasında bir tanışma, konuşma münasebet tesis etmek fırsattır, Hac şartının şartı da budur.

Haccı farz kılan ve gayeyi belirten âyeti kerimeler şunlardır :

(5(3) - Maide(Ali - İmran) - 97) : « Yolu bulan ve kudreti olan üzerine Allah için hac; farz kılındı. Bunu inkâr eden kendine zarar verir. »

(5 - Mâide - 100(97)) : «Allah; beyt haram olan Kâ'beyi ve hac ayını ve hacda kesilen kurbanları insanlar için maiyşete [geçime] medar kıldı [vesiyle kıldı] »

Haccın Hicaz halkına menfaat temin eden bu gâyesinde kurban kesilerek kanı dökülmesi Allahı memnun eden birşey değildir, etinin fıkara verilmesi; Allahı memnun eden şeydir ve Allahın müminlerden istediği bundan ibaret değildir. Allahın her zaman, her yerde müminlerden istediği; Allahın rızasına göre hareket etmeleri, fenalıklardan sakınmaları ve Allah rızası için hertürlü iyilikleri yapmalarındır ki alâkalı âyeti kerime de budur :

(22 - Hac - 37) : « Kurbanın fıkara verilen eti ve akıtılan kanı Allahın rızasını temin etmez ancak sizden takvânız [dır ki] Allahın rızasına isabet eder. »

[Faydalı tafsilât ve mülâhazat : (Köylü kardeş Din Bilgisi, kitabında vardır.]

*
* *

Oruc şartı

İslâmın dördüncü şartı da orucdur.

Oruc; nefse hakimiyyet terbiyesidir oruçlu iken İbâdullahın işini ihmal etmiyen ve kimseye zarar ver-

miyen ve elinden gelen iyiliği esirgemiyen orucu hakkiyle tutmuş olur. Aksi halde oruc ma'nasını kaybetmiş olur. Oruculu tiryakileşip meselâ : huysuzlaşır, tersleşir aksileşirse, orucsuz zamanında bile göstermediği haşinliği, sertliği fena muameleyi oruç halinde yaparsa; yani oruçtaki maksattan bilgisiz olarak yalnız : (Allah orucu emretmiş orucu tuttum. Ben onun istediğini yaptıktan sonra ben de şimdi istediklerimi yaparım) diyerek kötü huylarına, arzularına cereyan verir yapılmıyacak şeyler yaparsa o kimse Allahın gazabına uğrar zira Allah orucu yapılmıyacak şeyleri yapmamağa insanı alıştırmak için, insanın hayvanî nefsinin kötü arzularına uymaması ve uymamağa alışması için emir buyurmuştur.

İmdi oruç şartının şartı nefse hakimiyeti elde etmek, fenalık yapmaktan el çekmektir.

Oruç gayesini belirten âyeti kerimede görüleceği üzere onda gayenin Allahtan sakınacak hale gelmek olduğu açıklanmaktadır. Allahtan sakınmak demek ; Allahın menettiği, fenalıklardan âsîliklerden sakınmaktır. Elden gelen iyiliği esirgemek te bir nevi mühim kusurdur. O cihetten de Allahtan sakınmak gerekir. İmdi oruç tutan için fenalıktan el çekmeğe alışmak ve elden gelen iyiliği esirgememeğe çalışmak gerektir.

Kur'anı kerimden :

(2 - Bakara - 185) : « Ramazan ayı ki onda insanlara hidayete rehber olan ve beyyinât-ı hidayeti muhtevî olup Hak ile batıl arasını ayıran Kur'an indirildi. Sizden o ayı görenler onu oruc tutsunlar hasta olan ve seferde bulunanlar için

diğer günlerden adedince oruc tutmak vardır. Allah size kolaylık mûrad eder. Güçlük istemez, Tâ ki oruc müddetini ikmal, buna hidâyetinden dolayı Allahı tekbîr ve ta'zîm ve size olan ni'metine şükreyleyesiniz. »

(2 - Bakara - 178(187)) : «Fecrin siyah hat-tından beyaz hat belirinceye kadar yiyip içiniz ve sonra orucu geceye kadar tamamlayınız. »

ORUCUN SEBEBİ

Kur'anı kerîmden :

(2 - Bakara - 183) : « Ey iman edenler, sizden evvelki ümmetlere olduğu gibi si-ze de oruc farz kılındı. Tâ ki o sebeple maasî de [Allahın iradelerine âsîlik et-mekte] ittikâ edesiniz [sakınasınız]

(184) bu farz olan oruc sayılı günlerdir sizden hasta olan veyahut sefer üzerinde bulunan [kimseler] orucu yediği günler adedince oruc tutmak [veyahut] takati o-lanlara bir fakiri doyurmaktan ibaret olan fidye vermek icab eder, buna kendiliğ-in-den bir hayır zam ve ilâve eden fazla se-vaba ve hayra nâil olur. Eğer her halde oruc tutar iseniz sizin için daha hayırlı-dır. Eğer bundaki fazileti bilseniz.

Hadis-i şerîfler :

«İşleriniz Allah için halis olsun. [Zira] Allah halis niyyete dayanmıyan amelden gayrısını kabul buyurmaz. »

Diğeri :

«Yemek içmekten kesilmek oruc değildir. Oruc ancak fena sözlerden, kabahatlerden ve rezaletlerden çekilmektir. Şayet birisi sana fena bir sözle taarruz edecek olursa sen de fenalıkla mukabele etme derhal kendi kendine ihtar et: (ben oruçluyum ben oruçluyum) [de]»

Diğeri :

«Geceleri ibâdetle kâimen geçiren nice kimseler vardır ki uykusuzluktan başka ellerine bir şey geçmez ve nice oruçlular vardır ki açlık ve susuzluktan başka bir şey elde edemezler. »

Diğeri :

«Allahın kullarını Allah yolunda [Allah rızası için] bir gece beklemek [emniyyetde bulundurmak] gündüzü oruçlu gecesine ibâdetde kâim olmak üzere ihya edilen bin günlük ibâdetden daha hayırlıdır. »

Diğeri :

«Şükreden ve fıkaraı yediren nice oruçsuzlar vardır ki ecirleri; gündüz oruç-

lu gece ibâdetde kâim olanlardan daha büyüktür. »

Diğeri :

«Oruclu olan kimse bir mü'mini çekiştirmedikce veyahut ona ezâ ve cefâ etmedikce iftar edinceye kadar ibadettedir»

Diğeri :

«Oruclu ; oruclu olduğunu unutarak yer içerse [orucu bozulmaz] orucunu tamamlasın. Çünkü orucluya Allah yedirmiş içirmiştir. »

Ehemmiyetle hatırdâ tutulması gereken esas:

Allah ; kullarını sever ve acır, binaenaleyh oruç tutan bilmelidir ki oruçlu iken duyduğu ezâyı Allah duyar. Yani kulun ezası Allaha eza verir. İmdi Allah ne kendine nede kuluna eza vermek istemez. Orucu emretmesi ; kulun menfaati içindir. Kulun adam olması dünya ve ahirette saadet bulması içindir. İşte Allahın kula da kendine de eza vermesi kulun bu menfaati içindir.

İmdi :

Farz olan oruçlar dışında türlü vesilelerle oruç tutmağa üzenip Allahı ezaya koymanın mânası acıdır. Zira bu mânanın cahillerce Allah ; kulun Allah için eziyet çekmesinden hoşlanıyor gibi bir mânaya alınmak ihtimali vardır. Bu kanaat küfürdür. Allahın kemal sıfatına mugayirdir. Bizim baş mukaddes vazifemiz;

Allahın şanına hanel getirecek yani onu maazallah kusurlu gösterecek her fikirden, her zandan son derece dikkatle çekinmektir, Allah itibarını yani güzel sıfatlarını, kemalâtını ve bu meyanda rahmaniyetine, hak ve adaleti koruyuculuğuna, mahlûkatile hudutsuz alâkasına ve onun merhamet, şefkat kaynağı olduğuna şüphe uyandıracak her sözden büyük bir titizlikle kaçınmaktır. Zira bu dikkatsizlik insanı Allah hakkında iftiraya, küfüre götürür. Bunun lâübaliliğe tahammül eder tarafı yoktur ne oruç, ne birşey insanı küfrün dehşetinden, emsalsiz ukûbetinden kurtaramaz. Allah hakkında bir zerre sûizan ağırlıkta hiçbir suçla ölçülemez. Bütün bir ömür oruç yiyip gûnaha girmek suçu ; o suç yanında bir değer ifade etmez. Kendi hesabımıza ne suçla suçlanırsak suçlanalım Allanın merhameti, inayeti ümidi bizleri teselli etmeğe kifayet eder. Fakat Allahın şanına dokunacak bir sûizanda bulunursak ne yüzle Allaha yalvaracak söz bulacağız, Allahın Allahlığını, güzelliğini inkâr etmiş demek olan bir adamın Allahtan ne istemeğe yüzü olacak. İmdi hayatta ilk dikkat edilecek esas; Allahın Allahlık şanı, Allahlık mukaddes haklardır.

Allahın yardımı:

Allahın muradına uygun temiz ve hâlis niyetle oruç tutana Allah acıyarak yardım ediyor. Açlık ve susuzluğun ağır ezasından onu mu'cizeleriyle koruyor. Üstelik zevk bile veriyor. Oruçlu mü'min tükenmez bir gönül hoşluğu, safası içinde açlığın susuzluğun acısını duymaz gibi oluyor, her zamandan daha hassas, şefkatli, insafli mürüvvetli oluyor. Hayır sever ve cömert oluyor. Oruçlu da bu güzel değişikliği yapan : Allahın merhametidir. Oruçluya gelen feyzi, rahmeti yani nûrudur. Allah yolunda yürümeğe, iyi bir insan olmağa niyet etmiş ve bu maksatla Allahın emrini tutarak aç-

lık ve susuzlukla nefse hâkimiyyet usûlünü kendine tatbik etmiş olan kulunu Allah mükâfatlıyor : oruçluya feyiz ve bereket; bu muhabbet ve merhametin neticesi olarak geliyor.

[Oruçta ma'zeretli olanlar, orucu bozan ve bozmıyan şeyler ve oruç tutamıyanların yapacakları işler hakkındaki tafsilât. (köylü kardeşe Din bilgisi) kitabındadır. İstiyenler orada görürler.]

*
* *

Oruç vesilesi ile islâm şartlarının şartlarını bir daha hülâsa ederek gözönüne koyalım ;

Namaz ve Oruc şartlarının gayesi yani şartları:

İnsanı fenalıktan sakındırmak, iyiliğe sevk etmekte. yani insanı adamlığa götürmekti.

Zekât ve hac gayeleri insanı adamlığa çağdırmak, insanlığın ictimaî yardım vazifesinde harekete geçirmekti.

Allahın birliğine ve hazreti Muhammedin risaletine inanmak şartının şartları da :

Bütün insanlara Allah mahlûku diye farksız bir gözle bakmak ve hazreti Muhammedin getirdiği Din kültürüne uyararak :

Herkese kendine müsavî insanlık hakkı tanımak

Herkesin iyiliğini kendi ölçüsünde ve kendi iyiliği ile birlikte istemek.

Kendine teveccüh eden fenalıklara karşı gösterdiği muhalefet ve mukavemet gayretini; başkalarının zara-

rını önlemek ve başkalarının insanlık haklarına vâki olacak tecavüze karşı koymakta da göstermek.

Başkalarına yardıma fikren hazır olmak, her Allahın mühtaç kuluna elinden gelen yardımı kardeşçe yapmak.

Elinde olan varlığın kendine yeterden ziyadesini varlıksızlara vermek.

Allahın [ne milletten ne mezhepten olursa olsun] her kuluna yapılacak iyiliği İlâhî vazife bilmek, ve her yardımı ve fedakârlığı Allah için etmek.

Allaha sevgi ve saygının iktizası : herkese iyilik etmek, herkesin imdadına koşmak, ve insaniyetin hayırlı, kıymetli bir üyesi olmaktan ibaret olduğunu bilmek.

Halkın ; Allah halkı ve insanların İlâhî bir aile olduğu gözönünde tutularak onlara edilecek hizmetin Allaha hizmet ve fenalığın Allaha hıyanet olduğunu bilmek.

Allahın mülkünü imâr, islâh ve temdinde şerefle iş birliği etmek.

Allah yolunda fedakârlıktan kaçmamak.

Allahın hiçbir kuluna hıyanet, zulüm hâksızlık, fenalık etmemek, kimseyi aldatmamak,

Herkese merd ve cömerd davranmak. Yani her cihetle adam olmak ve adam gibi davranmaktır.

İşte her gün namaz vesilesiyle Allah huzuruna durup nûr almaktan, nûrlanmaktan ve oruç vesilesiyle nefse hâkimiyet tecrübesinden nihaî gaye bunlardır.

Din; müslümana adamlıkta istikamet verir. Dindar kimse adamlığa doğrulmuş kimse demektir.

Türkler birbirlerini (adamlık ile) tezkiye ederler.

Falan (adam oldu) veya (tam adamdır.) Veya neûzü billâh (adam değildir, adam olamadı) derler. Ve ilk ve son nasihat; (adam ol) dan ibarettir ve bunun ne olduğunu herkes bilir.

Öyle ki :

Adam olmak ve adamakıllı işlemek g a y e s i

Milletimizde dinî ve millî gaye ; ferdin adam olmasıdır, adam ol derler. Adam ol demekle mükemmel bir insan olmağı kasederler. (Adam ol!) sözü; bu ehemmiyetle milletimizde her zaman her yerde her vesile ile herkese tekrarlanan en kuvvetli bir taleb, ideal paroladır. Bu; insandan bütün güzellikleri yükseklikleri, tekemmülâtiyle iyi bir insan olmağı isteten bir haktır. Bu hakta ananın, babanın kardeşin, dostun bütün bir milletin bütün bir insanlığın derece derece hakkı ve hissesi vardır.

Ana, baba çocuğuna; adam ol der. Mektepde muallim, mürebbi camide vaız, hayatta işbaşı, bir kelime ile bütün camia bunu tekrarlar ve ister.

Her işin başında herkesin kullandığı nasihatte adamdan aklını kullanması istenerek (adamakıllı yap) veya adamakıllı çalış) denir.

Adam olmanın yolunu Allah her dinde her cemaate göstermiştir. Ve bunu nimetleriyle teşvik etmiştir. Ve bundan kaçamak yolu arayanları korkutacak müeyyideleri de koymuştur.

Akıl esası

Bizim dinimiz en son, beşeriyetin rüşd devrinde, yani vesayete mühtac olmıyarak aklıyle fikriyle hareket edebileceği bir devirde geldiği için Kur'an kerîm akla hitap eder. Ve akıl sahiplerini akıllarını kullanmağa, fikirlerini işletmeğe dâvet eder. Misal olarak bazı âyeti kerimeler haşiyeye derc edildi. [1]

[1]

AKIL — FİKİR

(8 - Enfâl - 44(42)) : «Helâk mi olacak beyyine ile helâk olsun. Hayatımı bulacak beyyine ile hayat bulsun. »

beyyinenin lugat ma'nası : (aklî bürhan, aklî höccet, aklî delil) dir.

Akıl etmek lâzımdır :

(40 - Mü'min - 68(67)) : « Lazımdır ki kudret ve vahdaniyeti ta'akkul edesiniz. »

Yani :

Bütün kuvvet ve kudretin Allahta ve Allahın bir olduğuna akıl erdiresiniz. »

Kâmil akıl sahipleri :

(3 - Ali imran - 191) : « Öyle kamil akıl sahipleri ki Allahı ayakta, oturarak, yat-

Yine Kur'an kerîm yeryüzünde seyr-ü seyahati

[1 nci haşiyenin devamı]

tıkları halde anarlar. Göklerin ve yerin yaradılışını tefekkür edip düşünürler. »

Yani :

Aklın iktizası her zaman her halde her vaziyette Allahı anmaktan hâlî kalmamak göklerin ve yerin yaradılışını derin derin düşünmek, Allâhın varlığını birliğini, kudretini ve her işinin hikmetli olduğunu anlamaktır.

Düşünülsün diye :

(2 - Bakara - 221) : «Tezekkür ve tefekkür etmeleri için de [Allah] âyetlerini insanlara beyan ve aşikâr eyler.»

Düşünürler diye :

(60(59) - Mümtahine(Haşır) - 21) : «Allah-ü taalâ belki tefekkür edip düşünürler diye bu misalleri insanlar için getirip irâd eder.»

Tâ ki anıp düşüneler :

(28 - Kasas - 46) : « Senden evvel kendilerine Resûl gelmemiş olan bir kavmi Allahın, azabından korkutmak [doğru yola sevk etmek] için seni Rabbindan rahmet olarak gönderdik. Ta ki onlar tezekkür edip düşüneler. »

Nebî akıl-ı kâmil sahibidir :

(53 - Necim - 10(2)) : «O; [Resûl-ullah] kâmil akıl sahibi ve müstakîmdir. »

tavsiye eder. Ve seyahat icrasında görülenden ders, ibret, bilgi edinmeği hedef tutar.

[1 nci haşiyenin devamı]

Akıl sahiplerine ibret :

(20 - Tâhâ - 53(54)) : « Bunlar da [dünyadaki mevcut şeylerde ve mahsullerde] kâmil akıl sahipleri için âyetler ve ibretler vardır.»

Diğeri :

(20 - Tâhâ - 126(128)) : « Bunlar da [helâk olan kavimlerin helâkleri sebebinde] kâmil akıl sahiplerine ibret vardır. »

Tezekkür edip düşüneler :

(28 - Kasas - 51) : «Ve biz onlara Kur'anı gönderdik ki tezekkür edeler ve düşüneler. »

Müjdelenecek olan akıllılar :

(39 - Zümer - 18) : «Ya Muhammed kelâmı işidip onun iyisine tabi' olan kullarımı tebşir et. Allahın hidayet ettikleri onlardır. Ve kâmil akıl sahipleri de onlardır. »

Aklın iktizası Allahtan sakınmaktır :

(6(65) - Talaak - 10) : «Ey iman eden kamil akıl sahipleri, Allahtan sakının [fenalığa gitmeyin iyilikten kaçınmayın.]»

Akıl ne kadar kuvvetli olsa da üzerine istinad ederek çalışmak için ma'lûm esaslara muhtaçtır. Bütün

[1 nci haşiyenin devamı]

Diğeri :

(38 - Saât - 29) : « Âyetlerini düşünüp mülâhaza etmeleri ve onun muhtevî olduğu mev'izeler ve nasihatler ile kâmil akıl sahiplerinin mütenebbih olmaları [akıllarını toplayıp düzelmeleri ve doğrulamaları] için sana mübarek bir kitap indirdik. »

Düşünmiyen sapıklar :

(52 - Tûr - 36) : « Evet onlar fikir edip düşünmezler ki anlayalar. »

Diğeri :

(10 - Yûnûs - 31(31÷32)) : «De ki: sizin aklınız yok mu, putların böyle şeylere kudretleri olmadığını akıl etmezsiniz. »

Kur'anı kerimden akli olanlar faydalanır :

(3 - Âl'i imran - 7) : «Kur'andan ancak kâmil akıl sahipleri nasihat alır.»

Hadis-i şerifler :

«İnsanın mükerrem olması Dini iledir. Mürüvveti akli iledir. Asaleti ahlâkı iledir»

Diğeri :

«Akıl kâlpte öyle bir nûrdur ki Hak

mechûlat üzerine işliyen kafa; hayal üzerinde çalışır. Kuvvet alamaz ve kuvvet bulamaz. Tereddütler içinde

---

[1 nci haşiyenin devamı]

ile batıl arasını tefrik eder. »

TEFEKKÜR

«Tefekkür gibi ibadet yoktur. »

Diğeri :

«Bir saat tefekkür edip düşünmek [hakikatleri araştırmak] yetmiş yıl [fikirsiz] ibadetden hayırlıdır.»

Diğeri :

«Hâlikın asârını bir saat tefekkür etmek yetmiş sene [fikirsiz] ibâdetden hayırlıdır. »

Tefekkür; insanı hidâyet, hikmet ve hizmet ehli kılar

Hadis-i şerifler :

«Cenâb-ı Hak'ın bir kulu hakkındaki hidayetne dalaletin; bütün dünyaya malik olmaktan hayırlıdır.»

Diğeri :

«Bir müslimin diğeri müslim kardeşine hikmetli sözden daha kıymetli hediyesi olamaz çünkü o söz ile [insan] ya

vakit kaybettirir. İmdi seyir ve seyahat etmek, yeni şeyler görmek dahi akla, işliyeceği sermayenin mühim bir kısmını ve ileri hamlenin imkânlarını getirir.

[1 nci haşiyenin devamı]

Allahın hidayetinde erer veya bir fenalığı zâil olur.»

Diğeri :

«Kelime-i hikmet [hikmetli bir söz] mü'minin bir zayii [kaybettiği bir şeyi] gibi aradığı şeydir. Anı nerede bulursa malı gibi alır.»

Diğeri :

«Bir adamın bir kelime-i hikmet işitmesi; kendisine bir senelik ibadetten hayırlıdır.»

**Din; telkin ve ahlâk ile inkişaf eder
görgü ve bilgi ile kemâle erer**

«Din nasihattir.»

Diğeri :

«Din güzel ahlâktır. »

Diğeri :

«Ben ancak ahlak-ı salihayı tamamlamak için memûr olundum. »

Seyr-ü seyahati emreden âyet-i kerîmelerden bazıları haşiyeye dercedildi [2]

---

[2]

yer yüzünde seyr-ü seyahat mükellefiyeti

Seyr-ü seyahatte gaye ;

- 1) İbret almak, intibah duymak
- 2) Bilgi görgü edinmek
- 3) İlim, ma'rifet, san'at merkezlerinden bunları öğrenip yurda getirmektir.

Müslüman olmuş bir İngiliz yazdığı kitabında müslümanlığın dikkatini çeken ilk cazibesi seyahat emri olduğunu söylüyordu.

Seyahat hakkındaki emirler ;

İbret almak yolunda

(29 - Ankebût - 20) : «Ya Muhammed de ki: yer yüzünde seyr-ü seyahat edip Allah-ü taalânın halkı nasıl yarattığını görünüz. »

Diğeri :

(30 - Rûm - 9 ve 10(9)) : «Onlar yer yüzünde seyr-ü seyahat edip kendilerinden evvelki kavimlerin âkıbeti nasıl olduğuna nazar etmezler mi o geçmiş kavimler kuvvet cihetinden onlardan daha şiddetli idiler. »

Rüşd devrinde, aklın ehemmiyeti

İnsan; aklıyle insanlık mükellefiyet ve mes'uliyet-

[2 nci haşiyenin devamı]

Diğeri :

(30 - Rûm - 42) : « De ki yer yüzünde seyr-ü seyahat edin. Sizden evvel olanların âkıbetleri nasıl olduğuna nazar eyleyin. »

Bilgi edinmek yolunda

Hadis-i şerif :

«İlim ibâdetten efdaldır. Dinin nazımıdır»

Diğeri :

«Çinde ise bile ilmi aramağa gidiniz. Zira ilme talip olmak her müslime farzdır»

Diğeri :

«Beşikten mezara kadar ilme talip olunuz. »

Diğeri :

«İlim tahsili ile geçen bir saat; ibadet ile kâimen geçirilen bir geceden ve yine ilim tahsili ile geçirilen bir gün; üç ay oruc tutmaktan hayırlıdır. »

leri taşır, çocuk velîsinin ve vasîsinin aklına tâbî olur.

[2 nci haşiyenin devamı]

Diğeri :

«İlmin fazileti; ibâdetin faziletinden bana daha ziyade sevgilidir. Ve Dinin hayrı; sizi şerden vikaye etmesidir.»

Diğeri :

«Cenâb-ı Hak kullarının gayreti olanlarını sever.»

Diğeri :

«Peygamberimiz efendimiz buyurdu ki; Cenâb-ı Hak kulunu helal rızık talebinde uğraştığını görmeği sever. San'atın (oya) larını işlemeği ve acemin dokumalarını ve İspanyanın kumaşlarını dokumayı öğrenip bulunduğunuz yerlerde evlerinizde dokuyunuz. Arap, acem ve rum memleketi sanayii terkiibinden dokuma sanayiinde yenilikler gösteriniz ve helal kazancınızdan kardeşlerinize şefkat göstererek sadaka verip yardım ediniz. Ve Cenâb-ı Hakkın ihsan eylediği rızkı maiyşetinize sarf ediniz. »

Diğeri :

«İlim ikidir. Beden ilmi ondan sonra dinler ilmi. »

O henüz adam olmuş değildir. Adam olmak demek;

[2 nci haşiyenin devamı]

Diğeri :

«Allah indinde ilim tâlibi ; Allah yolundaki mücahitden efdaldır.»

Diğeri :

«İlim istiyen; rahmet isteyendir.»

Diğeri :

«İlmin talibi islâmın rüknüdür. Nebîlerle ecir verilir. »

Diğeri :

«İlim; mü'minin bir zayii gibidir nerede bulursa onu alır.»

Diğeri :

«Allah için ilmi talep edenlerin rızklarını Cenâb-ı Allah umulmadık yerlerden tekeffül etmiştir.»

Diğeri :

«Öğrenmek için gençlerin meclisinde bulunmaktan ihtiyarlar sıkılmasınlar.»

Diğeri :

«İlmi öğreniniz, çünkü Allah uğrunda ilmi öğrenmek bir iyiliktir. İlimden bahsetmek Allah adını tesbih etmektir. İlmi aramak cihatdır. İlmi tahsil etmek

mükemmel surette aklını kullanacak hale gelmek de-

[2 nci haşiyenin devamı]

ibadettir. İlimi talim etmek sadakadır. İlimi ehline vermek Haktaalâ'ya yakınlıktır.»

Diğeri :

«Cenâb-ı Hak bildiği ile amel edene bilmediğini de öğretir.»

Diğeri :

«Kıyamet günü insanlardan azabın en şedidine çarılacak olan Allah yolunda ilmi ile fayda te'min etmiyen âlimdir. »

Diğeri :

«İlim ve irfan araştırmağa giden ilim talibine Cenâb-ı Hak cennet-i a'lâda yüksek bir makam ihsan eder. İlim talibinin ilim yolunda attığı her adım; mübecceldir [mutludur] ilim talibi edindiği her ders için mükâfata nâil olur. »

Diğeri :

«Bid'atin cümlesi dalâletdir. Meğer ki ibâdet nev'inden olsun. »

Diğeri :

«Vay. cahile fayda vermiyen şu âlime, vay.. Âlimden istifade etmiyen cahile.»

---

mektir. Bunun mânası, iyiyi fenayi seçmek, alâkalandıran hâdiselerle alakalanmak, üzerine düşen her vazifeyi benimsemek, mükemmel surette başarmak, insanlığı faydalı bir uzvı olarak yükselmektir.

Demokrasi; Din rejimidir. Demokrasi, reşid insanlardan mürekkep bir cemaatin aklını kullanarak kendini idare etmesi demektir.

Her türlü tarakkî; akıl ışığında araştırmalar yapmakla elde edilir. Aklını kullanamıyan demokraside bir ma'nâ ifade etmez. Aklını kullanamıyan vâsiye ihtiyaç göstermiş olur. Vâsinin vücudu tâbi olanın hürriyetini istiklâlini kayıd altına alır. İnsan kendinin efendisi olmaktan çıkar başkalarının efendiliğine tâbi olur.

Milletlerin binlerce senedir, bir efendi elinden öbür efendi eline düşmesi ve her düşüşde işte bu beni kurtaracak diye boş ümide düşmesi, ve sonra düştüğü felâketten çıkmak için yeni efendiler araması; hep geriliklerinden, rüşdsüzlüklerinden, Allahın ve aklın kîfâyetine tam inanır halde olmamalarındandır. Kur'an-ı kerîm; (helâkmı olacaksın beyyine ile [aklını kullanmış olarak] helâk ol, kurtulacak isen de beyyine ile kurtul) buyurur [âyeti kerîmenin aslı birinci haşiyede görüldü.]

Yine Peygamberimiz efendimizin vilâyet valilerine verdikleri talimattan öğreniyoruz ki: Sevk ve idare ; şu üç esasa dayanıyor, verilecek karar için Kur'an-ı kerîmde sarahat varsa Kur'an-ı kerîmden, sarahat yoksa Hazreti Muhammed efendimizin icraatında misal, örnek

aramalıdır. O da yoksa doğrudan doğruya aklı kullanarak icthadla hareket etmelidir.

Müftiler fetva verseler dahi

Peygamber efendimizin koyduğu bir düstur vardır. Müftinin fetvası karşısında bile insanın aklını kullanarak icthad etmesi hakkındadır. Hür ve rüşd sahibi insanlar için bundan güzel bir ölçü, sağlam bir anahtar olamaz.

Hadisi şerif :

«Müftiler fetva verseler dahi sen fetvayı kendinden al.»

Evet ;

Yanılmıyan tek varlık Allah'tır. Müfti ne kadar âlim olursa olsun nihayet o da âciz bir insandır, hata edebilir. Te'sir altında olabilir. Bahusus üzerinden nesiller, asırlar geçtikçe o müftinin fetvası zamanla zayıflıyabilir. Çünkü beşyüz sene evvelki adam kendi nesline göre bilgilidir. Dünyanın o günlerine göre görgülüdür. Beşyüz sene sonraki insan dimağının inkişaf halindeki kemaline göre bu kifayetsiz kalabilir :

Bir hastanın hastalığının her devrinde aynı kuvvette ilâc olmaz. Hastanın gününe göre ilâc lâzımdır. İmdi dinde (zaman ile ahkâmın değişebileceği) kaidesi vardır. Bu ; insanların yeni ihtiyaçlarına göre hükümlerin akıl, mantık yoluyla en elverişli hale konması demektir. Bu böyle takip edilmezse bir gün gelir insanlara rahmet olan bir mükellefiyyet işkence denecek bir mahiyet iktisap eder. İşte marifet ve Allahın istediği ; onu daima rahmet sayılacak halde tutmak ve öyle tutmak için de hale ve ihtiyaca göre değişiklikler

yapmaktır. Yani mevzuun ruhuna ve mevzudaki İlâhî maksada sadık kalmak şartile onu hale göre uygunlaştırmak kolaylaştırmaktır.

Netekim Cenab-ı Hak Kur'an-ı kerimde şöyle buyurmaktadır:

(13 - Raad - 39(38÷39)) : «Her zaman için bir Kitap vardır. Allah istediğini imha ve dediğini isbat eder.»

Çünkü :

Bir kitap hükümleri ; beşeriyetin o günkü haline, ihtiyacına ve tekâmül seviyesine göre tertip buyurulmaktadır. Hâl değişip seviye yükselince ahkâmın şiddeti hafifletilmek için Kitap dahi Allah tarafından değiştirilmiştir.

İmdi :

Aklını daima kullanan adamlardır ki en az hataya ve cefaya uğrarlar. Ve daha çok hürriyette ve selâmette onlar kalırlar. Hayatın hakikî tadını onlar tadarlar. Medeniyette tarakkiye onlar öncülük ederler.

İctihad hakkı

İctihad hakkı; hür insanın en İlâhî ve tabiî hakkıdır. İnsandan ictihad hakkını nez' etmek onu insanlık haklarının en başta geleninden, düşünce hürriyetinden mahrum etmek onu sanki hacr edip, vesâyet altına almak demektir. Ona ; sen düşünmeyeceksin, aklını kullanmıyacaksın, benim aklımla yürüyeceksin, benim fikrime göre hareket edeceksin, sen senin değilsin, sen benim emrimdesin demektir. Bu ancak ; Allah tanımayanların, insan hakkını hiçe sayanların yapabi-

leceği bir şeydir. Bu; putperestlik devrinden diktatörlere devrolmuş bir haksızlıktır. İslâmiyyetin ve onun dünyaya te'min ettiği demokrasi ruhunu kökünden baltalamaktır. İnsanı hadım yapmak beşeriyette ne gibi haksız bir muamele ise, insanı ictihadsız bırakmak da ma'nen öyledir. İnsanı en mukaddes hakkından ayırmak, başkasının emrinde eşya haline koymaktır.

İslâmiyyetin zuhuruna kadar az çok farkla dünyanın her müessesesinde insanlara akıllarını kullandırmamak; müessesenin siyasetine mutlak itaatle bağlanmak, istenmiştir. Hazreti Muhammed efendimizin kurduğu ilk islâm cemiyetinde bu ; kökünden yok olmuştur. İnsan aklı dolayısıyla Allaha ve halka karşı bir takım vazifeler, mes'uliyetler taşır. İctihad hakkı insandan kaldırılınca insan aklını serbest nasıl kullanır ve vazifelerini aklı derecesinde nasıl başarır.

Peygamber efendimiz bir Hadis-i şerifinde : **«kendi gücünün bin misli işe yetişen insandan daha mühim ne var»** buyurarak insanın aklı, ve ictihadı ve zatî teşebbüsü ehemmiyetinin derecesine dikkati çekmiş ve insanları mühim adamlar olmağa teşvik buyurmuştur.

Diğer bir Hadis-i şerifde de : **«Bir insanın hidayetinde delaletin bütün dünyaya malik olmağından hayırlıdır»** buyurulmuştur.

İctihad hakkı; insanlık hakkıdır. Terakki, tekâmül ictihadla olur. İctihad hakkını insana; insanlık hakları başında gelmek üzere Allah vermiştir. Her inancın temeli; ictihadıdır.

Allaha inanmak; aklın bir ictihadıdır.

Allaha güvenmek; aklın bir ictihadıdır.

Allahın iradelerine teslim olmak; aklın bir ictihadıdır.

İbadetsiz kalmamak için meşru' kolaylığı bulmak; ictihadlardır.

İyiliği gütmek, yaşatmak ictihadlardır.

Fenalığı farketmek, korunmak ve önlemek; ictihadlardır.

Hayatda en çıkar yolu tayin etmek: ictihatlardır.

Ma'nen ve maddeten yükselmek için çalışmak; ictihadlardır.

Hak ve halk yolunda fedakârlık etmek; ictihatdır.

İbâd-ullahın işini kolaylaştırmak imkânını aramak, bulmak; aklın bir ictihadıdır.

İmdi :

Bu gibi başlıca esaslarda insana aklını kullanıp ictihad etmek elzem, farz olur da acaba aklını kullanıp nerelerde ictihad etmek yasak ve abes olabilir. İnsanın işini kolaylaştıran, insanın yükünü hafifleten, insanın bir takım mahrumiyetlerini ortadan kaldıracak kolaylıklara, ni'metlere insanı kavuşturan akılda ictihad; nasıl abes ve memnu' olur. Rüşd devrinde gelişen bir dinin sâliklerine bu esasta verilecek meşru' ma'kul bir cevap yoktur. Dinde ictihad yok demek, bu günkü kafanda bin sene evvel gelip geçenlerin aklını kullan ona bir şey ilâve etme onun bugün görülen düzelecek taraflarını düzeltme Allahın emirlerini yapamıyorsan yapma, yapmak için aklını kullanarak kolaylık arama demektir. Bu hal insanı; çocukluk yaşındaki aklını ihtiyarlığında da aynen kullanmağa sevkeder gibi bir şey olur.

Allah Kur'an kerimle bizden herşeyde aklımızı kullanmağı istediği halde biri çıkıp aklını kullanamayacaksın mânasında ictihad etmiyeceksin diyor. Halkın cehaletinden, gafletinden istifade ederek kula kulluk edenler bunu böylece sünnî müslümanlara telkin ediyorlar. Bu

ne hazîn bir neticedir. Ve hâlâ bugüne kadar bu gayri meşrû talebi desteklemekte devam; islâmî güçlükte, darlıkta bırakmak, islâmın fikrî inkişafına mâni olmak bakımından ne acı, ne ağır bir şeydir. İctihad kapısı kapalıdır diye yüksek sesle söylenen zavallı; o ne kadar zavallıdır o zavallı ki ibadullahın zararına ve Allahın rızasına mugayır bir yanlış fikri; müdafaa ediyor ve yaptığı işin fenalığını düşünmüyor ve menetmeğe çalıştığı ictihad hakkının sünnilere ne kadar zarar verdiğini, hür ictihad nimet ve faziletlerinden sünniyi mahrum etmekle ona getirdiği ziyanların hiçbirinden haberdar değildir. Sonrada milyonlarca halk bunların vesayeti ve idaresi altındadır. Ve dardadır susuzdur Fikren gıdasızdır. Allah cümlemize acısın ve bizleri daha iyi bir duruma lâyük kılsın dûasından başka söyleyecek birşey bulamıyorum.

Cemaatce cemiyetce bir kolaylık bulup kolaylıklara yol açmak teşebbüsü gecikdiğine göre tek müslümana düşen vazife; kendi kendine aklını kullanarak ve Kur'anı kerimin namaz ve abdest esasındaki ve oruç hakkındaki emirlerini dikkatle okuyarak kendine kolaylık yolunu açmak ve ibâdetsizliğin ağır mes'uliyetinden, kesafetinden, vicdan rahatsızlığından, kalb huzursuzluğundan, hülâsa nûrsuzluğundan kurtulmaktır. Böyle bir insanın kendi kendine söyleyeceği sözler, ve yine kendinden alacağı cevaplar şu fikirler etrafındadır.

İbâdetsiz daha çok bekliyemem. Boşuna geçen günlerim benim de etrafımın da zararına geçiyor. Ben ibâdet edeceğim ki nûr alabileyim yüreğim fikrim temizlenecek ki iyi bir insan olayım. Allah beni vakıa az takatli yaratmış fakat dini de her takatte insana göre hikmetle ayarlamış tertiplemiştir. İmdi elbette dinde bana

göre de bir kolaylık vardır. Vazifem boyumun ölçüsünü araştırıp bulmak ve ölçüme uygun ibâdeti yapmaktır.

Sen Peygamber efendimiz gibi ibâdet edeceksin azaltmıyacaksın kısaltmıyacaksın, dediler fakat o; Peygamberdir. O örnektir. Allah ona bir peygambere ik-tiza eden takati imkânı, gayreti vermiştir. Her yarat-tığına o derecede vermemiştir ki aynını benden istesinler.

Kur'anı kerimde bir âyeti kerime var Allah kime ne ve ne kadar verdiyse ancak onun karşılığını ister. Allah bir kimseden vüs'ü takati dışında birşey istemez buyuruyor. [3]

---

[3]

MÜKELLEFİYYET ve KOLAYLIK

Kur'anı kerimden :

(65 - Talaak - 5(7)) : «Allah bir kimseyi ancak ona verdiği kadariyle mükellef kı-lar. Allah güçlükten sonra kolaylık kı-lacaktır. »

Diğeri :

(2 - Bakara - 286) : «Allah hiçbir nef-se takati olmıyan şeyi teklif etmez. »

Diğeri :

(6 - En'âm - 152) : « Biz bir nefsi an-cak vüsu' takati kadriyle mükellef kı-larız. »

Muteassıbın insafı azdır. Hikmet, hakikat bilgisi

[3 ncü haşiyenin devamı]

Diğeri :

(2 - Bakara - 185) : «Allah size kolaylık mûrad edip güçlük istemez.»

Diğeri :

(4 - Nisâ - 27(28)) : «Allah üzerinizden yükü [mükellefiyetleri] hafifletmek ister insan zayıf mahluktur.»

Diğeri :

(94 - İnşirah - 5(6)) : «Muhakkak güçlük ile beraber kolaylık vardır. »

Diğeri :

(22 - Hac - 77(78)) : « Ve Din emrinde üzerinize güçlük kılmadı.»

Diğeri :

(10 - Yûnüs - 44) : «Allah insanlara hiç bir şeyde zulüm etmez. Lâkin insanlar kendi kendilerine zulüm ederler. »

Diğeri :

(3 - Ali imran - 17(18)) : «[Allah] her husta adâlet icra eder. »

Diğeri :

(4 - Nisâ - 39(40)) : « Allah kimseye bir zerre ağırlığında zulüm etmez. Zerre

kifayetsizdir kifayetli olsa mânasız, mantıksız söz söylemez, herşeyde tek ölçü; kendidir o. Herşeyi kesip atar. Ya tam yapacaksın ya hiç der !

[3 ncü haşiyenin devamı]

kadar sevap ve iyilik olursa onu kat kat arttırır ve taraf-ı subhanîsinden de büyük sevab [ilâvesi] vardır.»

Diğeri :

(5 - Mâide - 7(6)) : « Cenâb-ı Hak size güçlük kılmak istemez ve size ni'metini [kolaylıkla] tamamlamak ister O'na şükrediniz. »

Hakikat böyle iken, yani Allanın muradı; kullarının takatine göre kolaylık izharı iken bana nasıl il-lâ ki Peygamber efendimiz gibi ibadet edeceksin derler. Eğer her insan Peygamber efendimizin mazhariyeti derecesinde takate nâil olmuş olaydı bu teklif yerinde olurdu. Aksi hâlde bu talep ; tatbik kabiliyyetini haiz olmaz. Tatbik kabiliyyetini haiz olmıyan talepler ise Din namına insandan istenmez. Bu ; Din namına ciddiyetden ârî yersiz ve aksi te'siri olan bir hareket olur. (Ben yapıyorum da sen niye yapmıyorsun?) سوالinin cevabı ; (çünkü ben sen değilim de ondan) demekten ibarettir. Her kesin takati aynı olaydı her kesten ve her şey aynı derecede istenirdi. Halbuki her kese her imkân aynı derecede verilmemiştir. Az verilenden az, çok verilenden çok istenecektir.

İşte o vakit günahın en büyüğünü o işlemiş olur. Allah hiçbir nefsi takatinden fazlası ile mükellef kılma-

---

[3 ncü haşiyenin devamı]

Namaz kılmıyanların ya fitratları müsait değildir veyahut fitratları müsait fakat imkânları müsait değildir. İmkân gösterilmeyince takatsızlar namazsız kalmıştır. Şimdi onlara böyle denecek, sen adam değilmisin, sen rüşd devrinin dininde değilmisin kendin kendinin müctehidi ol Kur'anı kerîme ve Hadis-i şeriflere bak kolaylıklar gösteren ayetlerden ve Hadis-i şeriflerden istifade et.

Doğru fikir al, kendi ibâdetin için kolay bir yol bul. Allahın senden istediği budur. Sen kendi başının çaresine bakmazsan Allahtan gayrisine ümid bağlayıp ibadeti ihmal edersen dünyanı da ziyan etmiş olursun ahiretini de:

Meselâ : Allahın senden istediği ve seni borçlandırdığı sünnet namazları değil farzlardır. Ve namazdaki rükû'lar, secdeler ve oturumlar dahi namazın aslından değildir. Onlar ayrı farzlardır her gün onların da ifası Kur'anı kerimde emrolunduğu için Peygamberimiz onların hepsini bir araya getirip birlikte edâ etmiştir. Peygamber efendimiz bunu o günkü hale uygun ve kolaylık diye böyle yapmıştır. Bir zaman gelir bunların hep bir arada ifası bazı insanların hayat şartına güçlük çıkarırsa onların yapacağı şey namazı bırakmak değil ; namaz vesiylesi ile bir araya toplanan farzları birbirinden ayırmak münasip zamanlarda ayrı niyetlerle onları ifa etmektir. Kur'an namazı; ayakta Kibleye karşı namaza niyet ile bir fâtiha-i şerîfe okunmakla olur biter.

dığını bildiriyor, muteassıp bunun aksini istiyor. O; ne hak ile ve lev az bile olsa Allah kulunun ibadetine mâni olmağa Allah ile kulu arasına girmeğe

---

[3 ncü haşiyenin devamı]

Cenâb-ı Hak Kur'anı kerimde : (Korku varsa yürürken ve hayvana binmiş iken de namazın kılınacağını ta'lim buyurup kolaylık gösteriyor. Bunu bildiren ayeti kerime şudur :

(2 - Bakara - 239) : «Eğer korku varsa hâlin iktizasına göre yaya ve süvara olduğunuz halde namazı edâ ediniz.»

Korku hali harp hali yani düşman karşısındaki hal olarak ele alınmıştır. Vakıa harp yok fakat güçlük gören mü'minin namazsız ziyân olması var ki bu ziyân olma keyfiyeti ma'nen ferd için de cemiyet için de korkuludur. Hatta düşman karşısında bulunmaktan daha korkuludur.

Yürüyerek veya hayvan üzerinde namaz nasıl kılınır? Yüreği Allaha verip vaktin namazına niyyet edip bir fatiha okumakla, hiç kılmıyanlar için böylece harp hali namazı kılmak ; namazı terk etmekten çok hayırlıdır. Zira namazı bir vakit olsun geciktirmek câiz olaydı Cenâb-ı Hak yürürken ve binmiş iken namaz kıl buyurmaz. Onu te'hir et sonra kaza et buyururdu.

Asıl ve Kur'anı kerimdeki esasına göre günün üç vaktinde (sabah) ve (öğle ile akşam arası) ve (akşam ile sabah arası) ayakta birer kerre kılınmakla namaz borcu ödenir.

Ayrıca münasip bir fırsatta meselâ :

kalkar. İbadetten menetmek hiç kimsenin hakkı ve haddi değildir. Halis niyete dayanan her kulluk ha-

---

[3 ncü haşiyenin devamı]

(Sabah) veya (akşam) veya (gündüz) bir defa bile olsa rükû' veya secde niyetiyle rükû' veya secde edilirse bu borç dahi ödenir.

Oturarak okunan tahiyeler dahi, müstakil olarak okunur ve namaz tesbihleri günde üç vakit çekilir.

İşte Kur'an esasında günlük ibâdet bu kadar sadeleşir, kolaylaşır ve küçük çocukların bile yapabileceği bir hale gelir.

Cenâb-ı Hak namazı kılmak için (ayağa kalkmağı) ve Kur'an-ı kerimden (kolay olanı) okumağı emrediyor. Yani ma'nayı tamam bir âyeti kerîme okunmakla meselâ : **Elhamd-ü lillâh-i Rab-bil âlemîn**) denmekle namaz kılınmış oluyor.

Bir çocuk bu namazı pek alâ kılabilir. Ve kolayca Allaha ibadet imkânını bulduğundan dolayı da ne kadar sevinir. Yine çocuk rükû' farzını, secde farzını daha pek küçük yaştan itibaren ifaya sevinerek başlıyabilir. Ve Allahtan neler diliyorsa namazda Elhamd-ü lillâhi Rab-il-âlemîn dedikten sonra Allaha kendi diliyle ve içinden geldiği gibi söyleyebilir ve istediği kadar, doyuncaya kadar Allahiyle konuşabilir. Bu öyle bir mühim başlangıçtır ki çocukta daha küçük yaşta kulluk şahsiyeti vücûda getirir.

Netice :

Namazı hiç kılmamaktan ise çocuk gibi kılmak dahi borcu öder. Herkes pek tabiidir ki ibadette de en ileride yer almak, en zengin bir zühdün eri olmak, hatta ibâdette Peygamber efendimiz gibi müs-

reketi; Allah indinde çirkin değildir. Allah kolaylığını istiyor. Peygamberimiz bunu emrediyor. Takatsizlerin işine bu geliyor. Aksi halde ibâdetsiz taş kesilmek var, hayırsız ve ziyan olmak var. Ziyan vermek var. Hattâ d i n d e n imandan çıkıp büsbütün kâfir olmak var. Yukarıdaki kolaylık emirlerine uymak mı doğrudur. Yoksa mutaassıba kapılıp taş kesilmek mi ? Elbette kolaylığı bulup ibâdet edenler zümresine katılmak doğrudur [3 üncü haşiyede] Allahın kolaylığımızı istediği apaçık görünüyor.

İmdi :

Beş vakti kılamıyorsam üç vakti kılarım. Sünnetleri kılamıyorsam yalnız farzları kılarım. Buhari-i şerifteki hadis-i şeriflerden öğrendiğimize göre Peygamber efendimizin de üç vakit kıldığı [öğle ile ikindiye, akşam ile yatsıyı birleştirdiği] gün olmuştur. Ve zaten Kur'anı kerimde yalnız üç vakit namaz var.

İmdi :

Hiç kılmamaktan ise üç vakti kılmak evlâdır. Nüfus adedi kadar Allaha yol vardır. başkasının yürüdüğü yolda yürüyemiyorsam kendim yolumu bulmalıyım demek vardır.

İşte :

Yukarıda namaz faslından evvelki bahiste gördü-

[3 ncü haşiyenin devamı]

tesna durumlara da ermek ister. Fakat bunların hepsi Allahın vergisi ile ele gelir. En büyük üzüntü hiç bir şey yapamıyarak ibâdetsiz kupkuru durmaktır. Bu tedricen insanın içini karartır, insanı dıvarlaştırır. Allah cümlemizi muhafaza ve ibâdet eden kullar zümresine ilhak buyursun âmîn.

ğümüz iki âyeti kerime vardı. Allahın rızasını tahsil için sabah ve Akşam Rablarına dâa ile iktifa ve takatlerine göre hareket edenlere aitti. Onlar büyük birer ibret levhasıdır. Bir insan takati derecesinde ibadet mefhumunda ne yapabilirse yapmalıdır. Başkaları onun hesabını Allaha bırakmalıdır. Onu takatinden fazlasına zorlamak zulümdür. Herkes ancak kendi takati derecesindeki amelden mes'uldür. Ve ancak Allaha karşı mes'uldür. Netekim Peygamber efendimize bile bu gibiler hakkında Cenab-ı hak (onların hesabından sana bir şey olmadığı gibi senin hesabından da onlara birşey yoktur) buyuruyor. O iki âyeti kerimeyi ve mevzu'la alâkalı birkaç âyeti tekrar gözden geçirelim.

Şahsî takatlerine göre ictihadleri ile hareket eden Müslümanlar hakkında :

(18 - Kehf - 27(28)) : «Yalnız Rablarının rızasını isteyerek akşam ve sabah dua [ile iktifa] edenlerle nefsinin sabırlı tut. [Onları hoş gör, daha fazlasına zorlama.]»

Diğeri :

(6 - En'am - 52) : «Allahın rızasını isteyerek sabah ve akşam Rablarına dua edenleri meclisinden tard etme. Onların hesaplarından sana bir şey olmadığı gibi senin hesabından da onlara bir şey yoktur. Eğer onları tard edersen sen zalimlerden olursun.»

Diğeri :

(11 - Hûd - 31) : «Ben size Allahın hazi-

neleri yanımdadır demem. Gaybı da bilirim demem, ben bir meleğim de demem gözlerinize hakîr görünen mü'minlere Allah-ü taalâ hayır vermez dahi demem. onların nefislerinde olanı ancak Allah-ü taalâ bilir. Eğer böyle şeyler söylemiş olsam zâlimlerden olurum dedi. »

Cahillerin yolundan ictinab :

(10 - Yûnûs - 89) : «Hak Dinde müstakîm olunuz cahillerin yoluna tabi' olmayın. »

Diğeri :

(39 - Zümer - 41) : «Biz insanlar için Kitabı sana Hak ile indirdik. Onunla hidayete nâil olan kendi nefisine hidayet etmiş olur. Dalalete düşen de kendi nefisini dalalete düşürür. Sen yâ Muhammed onların üzerine vekil değilsin.»

Rıza isteyenler :

(29 - Ankebût - 69) : «Şunlar ki bizim rızamız için uğraşırlar onları elbetde yolumuza götürürüz. Allah iyi iş işliyenlerle beraberdir.»

İmdi :

Mezhepler ibâdet tatbikatında ibadullaha kolaylık te'min etmek üzere açılmış fikir müesseseleridir. H a n g i müessesinin fikir kanaatinde, ictihadında benim halime uyar şey bulursam onu kendime alırım her mezhepte işime yarar ne bulursam o

mezheplerden o kısımları taklid ederim. Esas maksad benim amelim ve ibadetimdir. Ben mezhebimin ismiyle sorguya çekilecek değilim, Peygamber efendimiz gibi ibadet edip etmemekten de mes'ul olacak değilim ben Allahın verdiği imkân ve takat kadar Allaha ibadet ve kulluk edip etmemekten [Kur'anı kerim esasında] sorguya çekileceğim evvelâ bunu te'min etmeliyim, Allah bana imkân vereydi mezhebimin istediği gibi hattâ tıbkı Peygamberim gibi de ibâdet ederdim bundan tabîî bir his ve bundan âlâ ne olabilir. Fakat Peygamberimiz gibi ibadet edemezsem bari Kur'an ehli olmaktan da mahrum olmamalıyım Peygamber efendimizin bir düstûru var. «İki gününü eşit şartlar içinde geçirenin ikinci günü zayi olmuştur» buyurur. İmdi ben ancak Allahın kulu kölesiyim hergün verdiği nûr ışığında ona daha iyi hizmet edecek hale gelmeliyim. Ben insanlığı esas tutan bir kulum vazifem daima tarakkî ve tekâmüldür. Allahın benden istediği budur. Benim mutlak ihtiyacım da bunadır. Bunu teşvik eden her fikir rahmettir. Buna mâni olan her düşünce mânâsızdır. Ben Allah için dünyaya geldim. Kur'anı kerim gözümün önündedir. Allahın verdiği akıl ışığında Allahın yolunda ilerliyebilirim önümde bugünün bütün ihtiyaçlarını kolaylaştıracak câzib yeni bir mezhep yok. Hepsî, sünnîsi de şîîsi de bin kesûr senelik bir geçmişe maliktir. Yakın zamanda peyda olanları da değişen hayat şartlarına göre yeni hayatta tam ihtiyaca cevap veriyor.

Şîîler ictihad kapısını açmış fakat müctehitlerin beş tanesinde görgüsüz, bir kenara çekilip kalmışlar, tabî'leride ictihad hakkını bu beş zate terk etmiş, işleri güçleriyle meşgul, h e r ş e y o beş müctehitten bekleniyor. Her insan bir ilham yolu olduğunu dü-

şünmüyor. Ben geriye giderek bir mezhep aramak değil ileriye giderek kendi kendime mezhebimi vücade getirmek istiyorum. Bunu bana bulduracak, bilgi, akıl ve ihtiyactır. Hak ve salâhiyetim vardır. Allah beni reşid saymış vasıttan, vesayetten korumuş, aklımla harekete geçirmiş, şahsan ibadetimden beni sorumlu kılmıştır.

Akıl için yol birdir derler. Herkes aklını kullanırsa Kur'an-ı kerim bütün müslümanları aynı hakikatler etrafında zorsuz, cebirsiz birleştirir.

Bir Türk; kendini bugünkü sıkışık şartlardan Kur'ana bakarak aklını kullanarak sıyrabilir ve duvar gibi ibâdetsiz durmaktan kurtarabilir.

Meselâ :

Namaza en çok müşkilât çıkaran bir de abdest mes'elesidir. Kur'anı kerimde ayak yıkama emri değil ayak silme emri vardır. Emir ayağın silinmesinden yani ayağa yapışık maddelerin sürtülüp silinmesinden ibaret iken mezhebimiz bizi bunu yıkamakla kayıtlandırmıştır. Şiîler Kur'anda olanı muhafaza etmişlerdir. Onların bu kolaylığı namazı kolaylaştırmış. Bizim bu kaydımız namazı güçleştirmiş Aynı zamanda Buhari-i şerifte Peygamber efendimizin bazan muhtasar abdest aldıkları yazılı. Bu hakikatler karşısında yine abdest güçlüğünden dolayı namazdan, Allahtan uzak kalanlar var. İmdi mezhepten mezhebe geçmek değil, reşid bir insan gibi kendi başımıza kendimize bir çıkar yol aramak zarureti vardır. İbadete ehemiyet verenler için bu böyledir.

Gelelim oruca :

Kuzu gibi zararsız, melek gibi iyilik isteyen köylülerimiz Allahın kolaylık rahmetine lâyıktır. Âsiliklerden sakınalım diye Allahın farzettığı oruc; bin sene evvelki

âsîliklerle me'lûf insanları hedef tutmuştu. Her köylü hem kendinin hem de şehir ve kasabalıların ekmeğini, yiyeceğini yetiştiriyor. Bu maksatla da yaz ortasında on iki saatten fazla güneş altında çalışıyor. Ağır işte çalışan amele de öyle, bunlar seferîler zümresine dahil olmaz mı ve oruçta ma'zûr sayılmaz mı. Lüks kamara-da yataklı vagonda istirahat ederek seyahat eden kimse; özürlü, seferî sayılırsa bunlar sayılmaz mı. İmdi; kolaylığımızı isteyen, şükretmemizi isteyen Allahın mı istediğini yapmalıyım. Yoksa taş mı kesilip durmalıyım. Allahın istediğini yapmazsam dinimiz hakkında hattâ [haşa] Allahımızın kemal vasıfları hakkında cahillerde fena zan hasıl olur.

Ben müslümanım biliyorum ki beni Allahtan başka suçlandıracak kimse olmadığı gibi suçumdan kurtaracak da Allahtan başka kimse yoktur. Allahın en istemediği şey ; Allahtan başkasından bir şey ummak, ve aklını kullanmıyarak şunun bunun çıkardığı müşkilât önünde yolsuz perişan kalmaktır.

Hülâsa :

İslâmın ilk şartı ; Allahı bir bilmek ve insanlara müsavî hak tanımaktır. Bunu böyle bilen ve mucibince amel eden; şartın şartlarına uymuştur.

İslâmın namaz ve oruç şartları ; fenalıktan sakınmak gayesini güder. İmdi bu gayeyi hayatda tatbik eden şartların şartlarına uymuş demektir.

İslâmın zekât ve hac şartları ictimaî yardımdır. Bu yardımı ifâda faal olan kimse ; şartların şartlarına uymuş güzel bir müslüman, güzel bir insan demektir. Fakat bu şartların şartlarına uymak için; Allahın nûruna ihtiyac vardır. Nûru almak için ibâdete ihtiyac vardır. İbadet için de güç gelene onu kolaylaştırmak

zarureti vardır ve bu kolaylık Kur'anda vardır.

Amerikada 1929 senesinden beri teessüs etmiş ve islâm dinini neşre çalışan Pakistanlı bir hey'et var onun reisinden geçen ay aldığım bir mektupta şimdiye kadar üç yüz Amerikalıya islâmiyeti sevdirdik, islâm oldular fakat ibâdet cihetinde işin müşkül olduğunu görerek bilâhare yarısı tekrar eski dinlerine döndüler diyor.

İşte üzerinde durup düşünülecek noktanın tâ kendisi budur.

Oradaki hey'et ibâdet kolaylıklarını da göstereydi veya gösterebilecek halde olaydı elbette bunlar geri dönmezlerdi. Bu vak'a gözümüzü açmağa yeter ehemmiyyettedir. Madem ki Dinimiz bütün beşeriyyete yeni bir hayat devrini açan Dindir. Peygamber efendimiz bütün insanlara Allahın Resûlidir. Nasıl olur da böyle umumun hayat şartları içinde her insanın takatine, imkânına göre kolaylıklar olacağı teemmül edilmez. Dinimizde kusur yok bütün kusur bizim mühafazakârlığımızda, bilgisizliğimizdedir. Bu halde ayak sürüyüp kalmamız ne Allaha hizmettir nede halka, biz evvelâ Allahı ve halkı düşünmeliyiz. Allahın hür kullarının bütün vazifesi bu esaslara dayanır.

Mezheb imamının istediğini yapamıyanlar ibadetsiz kalmamalı Allahın istediğini yaparak hakikate uymalıdır. Allahın rızası; mezheb imamının hatırına feda edilmez, bundan büyük gaflet olmaz. Her insan; Allah için, Allahın istediklerine uymak için dünyaya gelmiştir. Peygamberler; mezheb imamları; insanları Allaha doğrultmak, sevketmek ve bu işi her insanın başarabi-

leceği kolaylıkta yapmak için gelmişlerdir. Her Nebînin, her mezheb imamının ömrü sona erer fakat Allahlık bitmez durmaz. Mütemadiyen Allahtan insanlara hayat, akıl, hikmet, ilim, irade ve kuvvet gelir, her hakikati öğrenen; peygamberlerin mirascısı ve mezheb imamlarının güne göre zamanın ihtiyacına göre birer mümessili olur. Kimse kimseye uymuş olmaktan çekinse dahi insan şahsan kendi kendinin imamı olur. Aşağıda Peygamberimizin hayat-ı memuriyetine ve salâhiyyetine ait âyet-i kerimeleri görürsek birçok hakikatleri anlamış ve her birimiz kendi işimizin sahibi oluruz. İhtiyacımız için başkalarının himmetini bekliyerek boş vakit geçirmeyiz.

PEYGAMBER EFENDİMİZ

Şu âyeti kerîmeler Peygamber efendimizin mahiyetini vazife ve salâhiyyetini bildirmektedir.

**(17 - Esrâ - 93) : « De ki Rabbim her a-
yıptan ve kusurdan münezzehtir [uzak] ve
mukaddestir. Ben beşer bir Resûlden baş-
ka bir şeymiyim.»**

Diğeri :

**(19(18) - Meryem(Kehf) - 111(110)) : «De ki ben sizin gibi
bir beşerim. »**

Diğeri :

**(36 - Yâsîn - 16(17)) : « Ve [vazifemiz] tebliğ
ve tebyînden ibarettir.»**

Diğeri :

(88 : Gâşiye - 21 : 24(21÷22)) : «Onlara vaaz ve

tezkîr et [hatırlat] muhakkak sen vaaz ve ihtar edicisin. Onlar üzerine cebredici değilsin. »

Bu ayet-i kerîmeyi te'yid buyuran diğer bir âyet-i kerîme :

(2 - Bakara - 256) : « Dinde zorlamak yoktur. »

Diğeri :

(51 - Zariyat - 55) : « Onlara vaaz ve nasihatde daim ol. »

Diğeri :

(12 - Yûsûf - 104) : « Sen teblig-i Kur'an ve ahkamda onlardan ücret istemezsin. O Kur'an alemler için ancak vaaz ve nasihattir. »

Diğeri :

(12 - Yûsûf - 108) : « Onlara de ki : İşte benim yolum budur, ben bana tabi' olan halkı basirete ve Allaha davet ederim. »

Diğeri :

(34 - Seba' - 50) : « De ki eğer ben dalaletde isem benim dalaletim kendi nefsimedir. Eğer hidayete erersem Rabbımın bana olan vahyi sayesinde. »

Diğeri :

(6 - En'am - 116) : « Eğer sen yer yüzünde olanlardan ekserisine itaat edersen

seni Allahın yolundan şaşırtırlar. Onların teb'iyet ettikleri ancak zandır. Ve Allah ü-taala [hakkında] yalan [şeyler] söylerler ve iftira ederler. »

Din ve medeni terbiye

Dinimiz akla hitab eder, Aklı olmıyan dince mükellef değildir. Fakat aklı olduğu halde aklını kullanmıyanlar başkalarının vesâyeti altına düşerler. Düşükleri adamlar Din kültüründen, Din terbiyesinden mahrum iseler onlar muhafazakârdırlar, mütaassıptırlar. Elleri düşenler de öyle olurlar. Bu zihniyyetin iptidası tâ putperestliğe dayanır.

Meselâ :

Hazreti İbrahim aklını kullanarak gökteki şeylere tapmaktan vaz geçtikten, yüreğiyle Allahtan hidayete erdikten sonra anasını babasını kavim ve kabilesini putlara tapmaktan vazgeçirmeğe koyuldu. Onları Hak Allaha tapmağa davet etti, bütün gayretiyle kanaatıyla alâkası ile çalıştı, hep onların akıllarına müracaat ederek düşünmelerini istedi. Fakat onlar bunu kabul etmediler. Akıllarına danışmaktan, zihinlerini karıştırmaktan, i'tikadlarını bozmaktan kaçındılar akıl yoluyla hakikati araştırmağa kalkmaktan ise ellerindeki, kafalarındaki olduğu gibi muhafazayı tercih ettiler. Bunu her şeyden kolay buldular hatta hazreti İbrahim onları muhafazakârlıktan ayırmağa çalışdıkça onlar muhafazakârlıkta taassubu arttırdılar. Her yeni fikre göre düşmanlık gösterir oldular. Kinlenerek hazreti İbrahîmi ateşe bile attılar. Onlar ma'nen ölü kimselerdi

hayat, yenilik ölüden beklenemezdi. İmdi bu sözlerden alacağımız ibret fikri şudur :

Muhafazakârlık ; geriye bağlılık ve hali geldiği gibi belirdiği gibi, muhafaza etmektir. Taassup; her yeniliğe, terakkîye karşı isteksizlik, hazimsizliktir. Bu; ma'nevî hayatta ruhu yükselmemiş veya fikrî hayatta seviyesi yükselmemiş olanlarda bulunur. Putperestlik devri kadar eski bir geçmişe malik olan taassub ; Allahın Dini cemiyete yayıldıktan sonra da devam etti, Elyevm Musevîlerin de hristiyanların da hem mütaassıp muhafazakârları, hem terakkî taraftarı münevverleri vardır. Her kesçe bu malûmdur.

Gelelim biz müslümanlara :

Hazreti Osmanın riyaseti esnasında Mısırdaki kurulan siyasî bir fırka ; riyaseti elde etmek için İslâm birliğini parçalamak, fikirleri bulandırmak, ayırmak ve kendi etrafına toplamak üzere Hicazda propaganda faaliyetine geçti ve teşkilâta koyuldu. Bu menfî faaliyet ; hazreti Osmanın şahadetini ve sonra Muâviye'nin hazreti Aliye karşı silâhlı hareketini intac etti.

Nihayet Muâviye islâmın demokrat idâre usûlünü ortadan kaldırarak etrafındaki fesadçılarla bir mutlakiyet idare, şahsî saltanat kurdu ve eli altındaki adamlar bu idare tarzına alıştı. Bunu muhafazaya şahsî menfaat mukabilinde meyletti, nesillerce devam eden bu kötüyeye, eğriye alışkanlık, yani bu muhafazakârlık Osmanlı padişahları zamanında da uygun ruhunu muhafaza etti ve taassubunu arttırdıkça arttırdı. İmdi bu günkü muhafazakârlığın kökü ve taassubun başlangıcı bu kadar geridedir. Gayrı meşru' ve hatalı olmasına rağmen de bu güne kadar sürüp gelmektedir.

Cumhuriyet idaresi medreseleri kaldırdı. Fakat

muhafazakârlığı ve taassubu kaldıramadı zira Din adamı olarak vazife almış olanlar ya medreseden yetişmiş olanlar veya onlardan ders görenler idi.

İlâhiyyat Fakültesi iki defa açıldı, Fakat zihniyyet değişmedi. Çünkü yeni bir şey konmadı, müessese yeni fikir üzerine kurulmadı. Yeni zihniyetli bir terbiyecî zümre yetiştirilmemişti ki zihniyyet değişsin.

Muhafazakâr, mutaassıp şu yaşayışta kimselerdir ;

1) Babasından, hocasından devir aldığı itikadları olduğu gibi muhafazaya azimlidir. Eğri veya doğru yarı eğri veya doğru, batıl hurafat, efsâne ne olursa olsun ne işitmişse bunları şahsî fikir seviyyesine göre olduğu gibi muhafaza gayretindedir. Parasını muhafaza eder gibi kafasında biriken şeyleri olduğu gibi muhafaza eder, ona göre bunda aklın rolü yoktur. Akıl karışınca kafadakilerin istifi bozulur. Onlar dağılır. İmdi akıl onu aldatabilir. Binaenaleyh aklını kullanacağına hocasından, babasından öğrendiğini hiç akıl karıştırmıyarak muhafaza en kestirme yoldur.

Bilelim ki dünyanın her Din ve mezhebinde böy-
leleri vardır. Bilhassa hürriyetsiz ve hürriyeti mahdut yerlerde bu büyük bir ekseriyyetin halidir. Ve müslümanların muhafazakârlığa taassuba Avrupa milletlerinin haçlı seferler tertibi ile müslümanlara vaki' taruzlarının, Asya ve Afrikadaki milletleri sömürme hırslarının, onlara kendilerine müsavî insanlık hakkı tanımamalarının da büyük te'siri olmuştur. [Netekim bu gün uzak şarktaki milletlerin kendi memleketlerindeki Avrupalılara hatta Avrupalılara arka çıkan Amerikalılara karşı bile fedakârane harbe girmeleri hep

bu zihniyetin birikmiş kin ve aksül'amelinin neticesidir. Onların tahakkümünden memleketlerini ve milletlerini kurtarmak içindir.]

2) Muhafazakar; ayrılıcı ve ayıricıdır. ruhda ıstıfâ yapmış değildir. Ma'nen yükselmiş değildir. Dünyada tek başına kalsa bu ma'nevî seviye ile zahir halini değiştirmeye içten zor duymaz. Yenilikler için kafasını işletmeğe hiç heves, gayret duymaz. Mutaassıp kendini beğenir, böylece gururludur. Bu his onun benliğini okşar durur ve tedricen kendini her kesten ayırır. Çünkü yalnız kendini beğenir.

3) Kendinden olmıyanlara, kendini ayırdıklarına mutaassıp fena ve aşağı gözle bakar. İşte birliği parçalıyan, zıd zümrelere ayıran hep bu yanlış görüştür.

Memleketimizde irtica taraftarı var mı, yok mu demek; muhafazakâr ve mutaassıp kimseler var mı yok mu demektir.

Halk ; muhafazakâr kimselerin terbiyesi altındadır. Tamamiyle onların vesâyetine terk edilmişlerdir. Fakat onlarda da asıl olan niyet; hayırdır. Hayrı işliyemiyorlarsa bilgisizliklerindedir, imkânsızlıklarındandır, fakir kimselerdir. Kendileri yetiştirilse, fikirleri aydınlatılsa onlar da feraha çıkacaklardır. Halkı aydınlatacaklardır. Akli erenlerin tenkitlerinden kurtulacaklardır. Onlara el sürülmediği için onların da kafalarındaki ariyet bilgi; olduğu gibi durmakta ve nesilden nesile olduğu gibi devir olmaktadır.

Muhafazakâr yüreğinden zor görmediği için muhafazakârdır, dıştan ateşlenmedikçe harekete geçmez. Hazreti Osmanın zamanında olduğu gibi yabancı müfritler türeyebilir. Siyasî ihtiraslar peşinde entrikacı

adamlar; dünyanın her yerinde olduğu gibi dünya cereyanlarından, hiylelerinden habersiz bizim muhafazakârları da igfale yeltenebilirler. Para ile değil hak yüzünden görünerek ateşliyebilirler. Fakat halkımız akıllıdır temkinlidir her söze uymaz aldanırsa bilgisizliği yüzünden inanarak aldanır. Dindar Türk bilerek, para mukabilinde imanını, vicdanını satmaz, memleketine, milletine, mukaddesatına hıyanet etmez. Fakat Din elden gidiyor derlerse alakasız, lâkayıt dahi kalamaz. Ancak Din nasıl elden gider onu bilmez. Zira kültürsüzdür. Evet, Türk hıyanet etmez ; hıyanet Türkün tertemiz yüreğinde, mübarek başında yer alamaz. Canına kadar her mahrumiyete katlanır fakat hıyanete katlanamaz.

Daha dün İstiklâl harbinde ana yurda yayılmış olan İngilizleri, Fransızları, İtalyanları, Yunanlıları yurdun her karışından söküp atan Türk; bütün cihanın gözü önünde bir fazilet imtihanı geçirmiş, ve bu imtihanı emsalsiz bir derece ile kazanmıştır.

İşte bu mübarek millet kendiliğinden kötülüğe kalkmaz, fenalık da kendinden çıkmaz. Düşüncelidir, ihtiyatlıdır. Kolay kolay müfsid telkinine de aldanmaz.

Asıl ümumî vazife :

Halkın elinde bulunduğu muhafazakâr zümreyi müfsid telkinatına aldanmayacak hale koymak, onları hak ve hakikat esasında irşâd etmek, yanlış bilgilerini düzeltmek ve hak ve hakikati onlara sevdirmek, binlerce senelik muhafazakâr zihniyeti bıraktıracak nurlu bir zihniyeti onlara kazandırmak ve yeni bir devir açmak en mühim en âcil bir vazifedir.

Bu iş, hikmet, dırayet, akıl ve mantık yoluyla te'min edilir. Şiddet, tedhiş yoliyle değil. Başına vurmak onu zelîl, hakîr kılmak Türkü matlûp hale koymaz. Türkü ancak idarecilerden ayrılığa gayrılığa sevkeder yüreğinde hakkın aksülâmelleri kökleşir ve dal budak yapar. Türk haksız iş gördüğünü bilmez ki bu benim amelimin cezasıdır desin yaptığına peşiman olsun. Bütün iş cezadan evvel fikri tashih ve islahıtır. Bu bir kere yapılırsa Türk her zaman için kazanılır. Aldatılmaz hale konur. Türk hak olduğunu doğruluğunu iyice anladığı fikri benimser ve ondan vaz geçmez. Türk bütün yoksulluğuna rağmen terakkiyi, intizamı sever. Türkün en büyük ihtiyacı; samimî, babaca, kardeşce nasihate ve onun hissiyatındaki asalet, fazilet cevheri hırpalanmadan onu fikir seviyesinde kalkındırmağadır Türkü batıl, hiyleli telkinlerden korunacak bir fikir seviyesine erdirmek ne büyük bir ni'mettir. Devletçe milletçe ne büyük bir kazançtır.

Bu vesile ile hak ve hakikati gözden geçirerek derim ki :

İnsaniyyetin yani faziletin ve güzel ahlak ve muâşeretin mayası Dindir. İnsaniyyeti ; Din vücûde getirir ve kemale erdirir. Din devrinden evvel insaniyyet diye dünyaca taayyün etmiş bir şey yoktu.

Din; insaniyyete yolu açar ve medeniyyete istikamet verir ve erdirir. Din; insanları Allah yolunda kardeşce yürütür.

Din; medeniyyet yolunu emniyyet altına alır her ferdi, her milleti birbiriyle çatıştırmadan birbirinin yolunu tıkamadan, kesmeden bozmadan rahatca bu yolda yürütür ve medenî kurtuluş sahasına götürür.

Din; hayata insaniyyeti, medeniyyeti ve emniyyeti hâkim kılar.

Din ; yürekleri alâka ve muhabbetle doldurur. Din ferdin insanlık haklarını, halkın ictimaî haklarını hayata esas kılar, Bunların muhafazasında insanı hassasiyyete, gayrete sevk eder.

İnsaniyyet ; güzel muâşerette karşılıklı haklara riayetde, karşılıklı yardım ve dayanışmada hayatı; nizamlar. Bu esasta hassasiyyete cereyan verir.

Medeniyyet ; insanların birbirine hoş görünmiyecek en küçük teferruata kadar her nevi hareketden insanı sakındırır. Bu esasta çok ince bir hassasiyyet verir. O ; insanların birbirine hoş görünecek, faydalı olacak hareketlerinde de en ufak teferruata kadar her birini yarışa çıkarır derecede alâka ile hassasiyyete ve güzel muamelelere, hareketlere sevk eder.

Hakikî yükseklik, haysiyyet ve şahsiyyet sahibi olmak yani insaniyyet ve medeniyyet sahibi olmak: bu hassasiyyetlerledir.

İnsan hassasiyetden düştükçe kabalaşır, aşağılaşır bayağılaşır, derece derece nihayet vahşileşir.

Medenî terbiyesi görgülerle, bilgilerle işlenmiş bir adamın cemiyet içinde geçen hayatı tamamiyle ziyanlı ve her vesile ile faydalı olur. Bir kaç misal :

Sokakta, vapurda, trende, tramvayda ve bekleme yerlerinde fıstık veya yemiş yiyip kabuklarını [herkesin temizliğinde hakkı, alâkası ve menfaati olan müşterek] yere atmaz. Bu müşterek vasıtalarda ve yerlerde terbiyesizce hallerde bulunmaz ve başkalarının ku-

lağını dolduracak, huzûrunu ihlâl edecek derecede hızlı ve patırdılı konuşmaz.

Müsaade ve af dileyerek kalabalıktan sıyrılıp yavaş geçer, kimseyi acele ile itip kakmaz her yerde kimse- nin önüne haksız geçmez. Her yerde hakkına razı olur, başkasının hakkına hürmet eder. İşte medenî ter- biyenin insan her gün birer vesile ile imtihanından geçer, muvaffak olmak bu gibi haklara riayetle müm- kün olur ölçü, mi'yar hassasiyetle bu gibi haklara riayet etmektir.

*
**

Ne Müslüman, ne Hıristiyan, ne Mûsevî ne de her hangi başka bir Din ehli; bu dünya yalnız benimdir diyemez. Bu dünyadaki ni'metleri yalnız kendine has- redemez. Kendinden başkalarını aşağı veya hiçe saya- maz. Dünya Allahın mülküdür. İnsanlar; ictimai bölümlerle bu dünyada yaşamaktadırlar. Allah hepsinin Al- lahıdır. Hepsi de Allahın aziz mahlûkudur. Hepsinin Allahın verdiği hak ve istediği adalet dairesinde yek- diğेरinin hukukuna hürmet ederek yaşamak, iyilikte yarış etmek, iyi komşuluk etmek, müşterek hayat sa- hasını i'marda iş birliği etmek mecburiyyetindedir.

Müslümanlar hıristiyanlarla nasıl tanışmıştı

Hazreti İsâ bir hıristiyan idare kurmadan göğе alındı. Beşeriyetin o nesildeki yaş devri rüşde malik değildi. Putperest Roma hükûmetinin baskısından yıl- gın halk hazreti İsaya yakınlık gösteremediler, hatta

Musevîler kendileri için ve kendi sülâlelerinden gelen hazreti İsâ ile alâka mes'elesinde Romalıların amansız şiddetinden o kadar telâş ettiler ki hazreti İsâ aleyhine Roma hükûmetine davacı bile oldular. Ve hepsi onun aleyhinde olduklarını iddia ettiler ve Romalıların imha hareketinden kurtulmak için başka türlü hareket imkânı olmadığı kanaatini izhar ettiler.

Bu netice ile anlaşıldı ki :

Hazreti İsâ yalnız İncil-i şerifi ta'lime gelmiştir. Putperest imparatorların zulmünden, tahakkümünden beşeriyeti kurtarmak işine — zamanın, ve beşerin fikir ve his seviyesinin müsaadesizliği hasebiyle — kendisi fi'len başlayacak değil yalnız insanlık idealini ve dünya için müaşeret ahlakını ta'lim edecek yani İncil-i şerifi dünyaya bırakacak ve dünyayı bu hayat şartlarına hazırlamak işine kendinden sonra gelecek olan Nebî [peygamberimiz] başlayacaktır.

Öyle de oldu ;

Hazreti Muhammed efendimiz, beşeriyetin rüşd devrinde geldi, ve beşeriyeti ; haksız, adaletsiz idare edenlerin, köle gibi kullananların zulmünden kurtarıcılığa memur oldu.

Kendisine inanan yeni müslümanlarla en mükemmel bir demokrat cemiyet kurdu, ve idaresi içinde bulunan hıristiyanlara, musevîlere en geniş ölçüde insanlık hakları te'min etti. Hıristiyanlarla ilk tanışma böyle oldu.

Müslümanlığın hak ve adalete riayeti, en geniş ölçüde demokrasiyi hayata hakim kılması o kadar cazibe yaptı ki etrafta alâka uyandırdı, ümid ve teselli ışığı oldu. Bu sayede bu cemiyet mütemediyen genişledi ve nihayet dünyanın yarısına kadar yayıldı.

Fakat :

Müslümanlar daha Medîne'de ilk cemiyeti kurup da etrafa göz kamaştırıcı güzel bir insanlık hayat şartları bu cemiyete te'min edince etraftaki kavimlerin reisleri ve ruhanî müesseseleri telaşa düşdüler. Tahakkümleri altında inliyen insanları elden kaçırmamak için müslümanlığı imhaya karar verdiler. Bu maksadla Medineye saldıran Mekke putperestlerine civardaki Musevîler ve uzaklardaki hıristiyanlar da katıldılar. Müslümanlık ve müslümanlar aleyhine bir işbirliğini karar altına aldılar. Müslümanlar bir taraftan kendilerine üst üste saldıran Mekke putperestlerine karşı koymak üzere muharebelere bir taraftan da hücum hazırlığı gören musevîleri hücum edemeyecek hale koymak için harekete mecbur oldular. Sûriye hududundaki hıristiyan kiral ordusunun taarruzunu da püskürtmeğe uğraştılar.

Müslümanlar dış hıristiyanlarla da ilk bu vak'ada böyle bir muamele ile karşılaştı, ve tanıştı. Ve bunun arkası yani bu türlü tanışmanın arkası Bizans imparatorluğu ordularıyla çarpışarak devam etti. Hıristiyanların böyle hareketlerine İncil-i şerif müsait değildi. Fakat o devrede siyasî fikir hıristiyan reislerde Dinin ilerisinde gidiyordu.

Mekke putperestlerinin gücü müslümanlığı yok etmeğe yetmeyince işe dünyanın sayılı devletlerinden biri olan İran putperest orduları da karıştı. Müslümanları yok etmek hareketine onlar da geçti.

Fakat bu hareket hıristiyan arap kabilelerinin Din gayretine dokundu. Bu hıristiyanlar; müslümanlarla [yani ehli kitap zümresinden Din kardeşleri olan Muhammedîlerle] kardeşçe işbirliği yaptılar. Hıristiyan ve müslümanlarla meskûn arazinin İran putperestlerine

karşı müdafaası fikrini ortaya koydular. İki kardeş ümmet putperestlere karşı fedakârlıkta birbiriyle yarış ederek harp ettiler Dinlerini, memleketlerini müdafa edip korudular öyle bir samimiyyetle ki müslüman ve hıristiyan yaralılarına bir yerde bakıldı ve şehitleri karışık olarak kucak kucağa mezarlara kondu. İşte müslümanlar; hıristiyanlarla bir de bu vesile ile böyle tanıştılar.

*
* *

Müslümanlığı çekemiyenlerden menfi propaganda yapanlar, (müslümanlık kılıç Dinidir) diye kötölemek isterler. Halbuki müslümanlıkta ne kılıçla Din yapmak ne sömürge edinmek için kılıç çekmek vardır. Ne de sömürge halkı diye Allahın her hangi bir kavmine aşağı muameleyi revâ görmek imkânı vardır. Zira müslümanlık bir sınıftan gayrı aşağı veya yukarı ayrı bir sınıf kabul etmez. Ve kabul ettiği tek sınıfta da eşitlik kardeşlik hak ve mükellefiyyet ve mes'ûliyyetinden başka bir şeye yer vermez.

Tek başına insanları Allaha davet eden Peygamber efendimizin maddî hiçbir kuvveti, parası, ordusu yoktu. Nasıl oldu da bu şartlar içinde islâm Dini dünya içinde sür'atle yayılabildi ?

Çünkü bütün dünya binlerce senedir insanlık haklarından mahrum ve diktatörler, müstebid krallar, imparatorlar elinde ıstırap çekiyordu. Hürriyete, hak ve adalete susamış yanıyordu.

Vakıa :

Avrupa hristiyandı. Fakat Avrupalılar Hazreti İsnânın istediği bir idareyi kuramamış halkın kavuşmasını istediği bir hayata onlar kavuşmamıştı. İmdi;

hakkaniyet, adalet, kardeşlik ve müsavât üzerine kurulu cemiyetleri yoktu, böyle yepyeni bir cemiyeti müslümanlar kurmuştu. Herkes için insanlık hakları yalnız bu cemiyette korunuyordu. Yalnız bu cemiyetin reisi halkın hizmetkârı olduğunu ilân ediyor ve halkın içinde halk gibi hiç farksız yaşıyordu. Ortalığa Allahın saltanatından başka bir saltanat hâkim değildi ve Allahtan gayri sorumsuz kimse yoktu.

İşte dünya böyle bir cemiyete mühtaçtı ve bunun hasretini çekiyordu. Emsalini işitmediği ve vücudunu ideâl saydığı böyle bir cemiyeti candan arıyordu. Bu cemiyet Hazreti İsnânın istediği ve kurulmasını ideal olarak bıraktığı bir cemiyetti.

Bu cemiyet kurulunca ve medhüsenâsı etrafa yayılınca herkes ilk defa kurulan bu ilâhî idareye, bu demokrat cemiyete ya bitişmek veya örneğini kurmak gayretine düştüler. İşte müslümanlık bu cazibe ile dünyaya yayıldı. Masûmlara kılıç sallıyarak, masûmların varlığını yakarak yıkarak değil. Zâlimlerle uğraşarak mazlumları kurtararak, gönülleri kazandı. İslâmiyet bu yüzden sevildi, kılıç; müslüman için ancak bir müdafaa vasıtasıdır, emperyalist emeller için kılıç çekmek yoktur. Kılıç; insanlardan insanlık haklarını gasbetmeğe yürüyenlere karşı; gasbetmiş olanlara karşı meşrû bir koruma vasıtasıdır. Başkalarını boyunduruğa sokmak, köle yapmak için değil. Hattâ İncil-i şerifte dahi Hazreti İsa : «Kılıcı olmıyan elbisesini satsın bir kılıç alsın» emrini bu maksatla, putperest hükümdarların esaretinden kurtulup Allahın hür kulu olmak gayesi ile emretmişti.

Müslümanlığın bu cazibe ile sür'atle yayılması nihayet Roma kilisesinide harekete geçirdi. Zaten katolik hristiyandan gayrisini hidayette saymıyan papalık;

müslümanları yani Allaha âsî ve mel'ûn saydığı bizleri yok etmeği tasâm etti. Musevîler ilk Filistine yerleşmek için yerli putperestleri nasıl katliâm ve yok ettilerse, bu hareketi taklid etmek istiyerek mukaddes cihad ilân etti ve empiryalizm yolunda hareket fırsatı arayan Avrupa hükümdarlarını da etrafına topladı ve ordularına rahiplerini kılâvuz yaparak müslümanlara saldırttı. Bu iki kardeş ümmet arasında kan döktürdü. Her seferinde Allah müslümanlara yardım etti. Hazreti İsnânın istemediği bir hareketi onun namına yapanları Allah her seferinde perişan etti bütün bu haksızlıklara rağmen müslümanlar haçlı ordulara karşı insanca hareketten Din terbiyesinden ayrılmadılar. Hattâ haçlı ordu efradını esaretten kurtarmak için «az para verelim» diye haçlı ordu kumandanları esirlerin hasta ve zayıflarını öldürmeğe kalkınca islâm ordusu kumandanı bu muameleye derhal son verdimen için «kimseyi öldürmeyin, para istemiyorum» dedi.

İslâmın adâletine; bütün müslüman memleketlerinde müslüman olmanın Din ve insanlık hak ve hürriyetini muhafaza ederek buğüne kadar yaşamış olmaları canlı bir misal teşkil eder, ilk islâm idaresinde ictimaî yardım farksız olarak müslüman olmanın vatandaşlara da teşmil edilirdi. Muinsiz, sakatlar, yetimler ve ihtiyarlar müslüman hazinesinden maaş alırlardı. Kiliselerini tâmir edemeyecek derecede yoksul zümrelerin kiliseleri müslümanların birlik parasiyle tamir olunurdu. Hıristiyanlarla birde böyle tanışmıştık.

Şimdi ne haldeyiz ?

Biz müslümanlar Türkler kanımız bahasına yaşamak hakkımızı Avrupalılara kabul ettirdik. Dünyanın her bir milletine insanlık hakkı hürriyet ve istiklâl

bu kadar bahalıya mâl olmamıştır. Yabancılara elimizden gelen misafirperverliği, dostluğu gösteriyoruz. Bize dokunmayana dokunmuyoruz. Dokunanada bu haksızlığını bahalıya mal ediyoruz.

Harplerde bile en yüksek derecede merdce ve âlicenaplıkla hareket ediyoruz. Sulhde herkese karşı dürüst hareket ediyoruz. Dostluğumuza ihtiyac görenlerle dost oluyoruz. Bir dosttan beklenen her iyi hareketi kusursuz yapmağa çalışıyoruz verdiğimiz sözü tutuyoruz. Vefadan, sadakattan ayrılmıyoruz. Dostun başı sıkıldığı zaman, durumu tehlikeye düştüğü zaman yeniden pazarlığa girmiyoruz. Elimizden gelen fedakârlığı yapıyoruz. Hattâ fevkalâde derecede yapıyoruz.

Aynı muameleyi başkalarından görmesek bile biz şiarımızdan, kanaatlerimizden ayrılmıyoruz.

İmdi :

Müslümanlık dünyaya iyiliğin yolunu açmak için müstebit hükümdarların elinde inliyen hristiyan milletlerin kurtuluşuna müessir olmak için geldi. Ve bütün dünyadaki demokrasi inkılapları; müslümanlık devrinin açılışından sonra başladı. Hak ve hürriyet mücadelesi hâlâ devam ediyor.

Dünyanın en varlıklı milleti olan Amerika dünyanın kurtuluşu için uğraşüyor ve hür milletler etrafını almış bulunuyor. Amerikanın dostluğu ile yollarımız limanlarımız yapılıyor. Çiftçilerimiz ziraat âletleri sahibi oluyor, türlü kolaylıklara, yeniliklere kavuşuyor ordumuz mükemmel yeni silâhlar ve vasıtalarla takviye ediyor. Milletler arası itibarımız artıyor. Ve millet iktisaden kalkınıyor. Fakir Türk köylüsü ; zenginliğe,

ümrâna, saadete doğru gidiyor. Bu işte Allah Amerikalıları kullandı, hristiyanlarla birde bu sahada tanıştık. Her ferdimiz teşekkür edecek bir Amerikalı ile tanışık değiliz, fakat haklarındaki tehasşusatımızı Allaha şükranlarımızla arzederken haklarında en iyi dileklerde bulunuyoruz. İyilik gören Türk vatandaşı Amerikalılar hakkında iyilikten başka ne düşünebilir.

Ecnebilerle münasebet ve muamelemizde v a z i f e m i z

Kur'anı kerîm her milletin diğer milletlerle hayırlarda [iyiliklerde] yarış etmesini emrediyor. İmdi ecnebilerle muamele ve muaşeretimizde bunu yapmalıyız.

Avrupaya, Amerikaya ve oraların mekteplerinde, üniversitelerinde tahsile gidiyoruz. Bizi güzel karşılıyorlar. Güzel muamele ediyorlar. Hayrı bizden esirgemiıyorlar. Tahsilini bitirenler tahsil ettikleri hayri memleketimize nakle, yaymağa geliyorlar. O hayri edindikleri yabancı cemiyete onlar da bizler de borclanıyoruz. Bu bir minnet, şükran borcudur. Bunun karşılığını cemiyetce maddî bir varlıkla ödeyemezsek bile ferden dost bir his, dost bir fikir beslemeğe ve her ferd önüne çıkacak fırsatta bunu ödemeğe mecburdur. Haklarında hayır isterlik gayretini her zaman duymalıyız. Dinin ve insaniyetin istediği budur. Aksi halde memleketimize getirdiğimiz şey bize helâl olmaz. Onu bize verenin üzerimizde bir iyilik hakkı var. Onun iyi niyetine; iyi niyetle hareket etmezsek getirdiğimizi çalmış gibi oluruz. Haksız aşırılmış gibi oluruz, onlar bize neye iyilik ettiler ? İnsanız diye ! elbette biz de insanlığımızı göstermek mecburiyetindeyiz.

Onlar iyiliği ilk gösterenler olduğu takdirde biz karşılığını daha iyisile ödemeliyiz, İslâmiyet, insaniyyet bunu iktiza ettirir.

Hiçbir maddî kazanç; vicdanımızdan ahlâkımızdan birşey satın alamamalıdır. Bizi dinimizden insanlığımızdan ayırmamalıdır.

İyilik eden bir adama dost olmağa ve dostluğumuzunu filen göstermeğe çalışırız. Fakat işi onların peyki, uşağı olmak derecesinde zillete terdiye elbette götürmekten sakınırız. Dinimizi, milliyetimizi, şahsiyetimizi değiştirerek kimseye hoş görünmeğe tenezzül edecek değiliz.

Böyle bir insana mütereddî derler. Mütereddî; dünyaca müstekreh, menfur bir tiptir. O; içi bozuk, seciyesiz, gayesiz, bir serseridir. Her zaman başkalarına zararı dokunacak tehlikeli bir unsurdur.

Biz kendimizi evvelâ Allaha beğendirmeye mecburuz sonra o şartlar içinde herkese kendimizi beğendirmiş oluruz. İşte Allah kulunun iyiliğine karşı iyi hisler taşırsak ihtiyaçları düştüğü zaman merd ve cömerdce onun imdadına yetişirsek, onun iyiliğini unutmaz ve ahlâksızca seciyesizce aleyhine dönüp hıyanet etmezsek Allaha ve insanlığa karşı vazifemizi yapmış oluruz.

Onlar bize iyiliği hristiyanlıkları ve insanlıkları şerefini yükseltmek için yaparlar. Biz de karşılığını aynı esasta islâmlık ve insanlık şerefine yapmalıyız.

Hülâsa :

Güzel bir müslüman olarak ve müslümanlığı güzel temsil ederek onların her iyiliğini daha iyisi ile karşılamak mecburiyetindeyiz. Bakınız Kur'an-ı kerîm ne buyuruyor:

(28 - Kasas - 77) : «Allahın verdiği şeyle dar-i ahireti iste ve dünyadan nasibini unutma, ve Allahın ihsân ettiği gibi sen de Allahın kullarına ihsan ile iyilik et ve yeryüzünde fesadı talep etme muhakkak Allah müfsidleri sevmez. »

Diğeri :

(29 - Ankebût - 7) : «Şunlar ki iman ettiler, ve iyi işler işlediler. Onların günâhlarını kefaret edeceğiz [iyiliklerinden dolayı bağışlayacağız] ve işlediklerinden daha iyisi ile mükâfat eyliyeceğiz. »

Diğeri :

(8 - Enfâl - 74(73)) : «Kâfirler birbirinin velisi oldukları halde siz birbirinize dost ve müzahir olmazsanız yer yüzünde fitne ve büyük fesad olur. »

Diğeri :

(2 - Bakara - 195) : «Ve iyilik ediniz. Zira Allah iyilik edenleri sever. »

Diğeri :

(10 - Yunüs - 26) : « İyilik edenlere bir iyilik ve ziyadesi vardır. Onların yüzlerini zillet tozu kaplamaz. İşte onlar cennet ehli olup orada ebedî kalırlar, »

Diğeri:

(2 - Bakara - 245) : «Şunlar ki Allaha iyiliği borç verirler. Onlara bir çok katları ziyade edilerek iade olunur. Alan veren Allaktır. »

Diğeri :

(41 - Fussilet - 34) : « Fena muameleye güzel muamele ile mukabele et. »

İslâmiyyet

Beşeriyetin rüşd devrinde gelmiş, ve bütün dünyayı bulunduğu hürriyetsizlikten, haksızlıktan, adaletsizlikten kurtarmak ve beşeriyete kurtuluş devrini açmak için gelmiş olan İslâmiyyet ; bütün dünya insanlarına hitabetmiş ve Allah yolunda hepsini kardeşce işbirliğine çağırmıştır.

Mûsevîlik ; ferdin ta'lim ve terbiyesine, ve ailesi ve cemaati içinde iyi bir uzuv olmak üzere yetişmesine yarayan hükümleri havî ilk Din devresi idi.

Hıristiyanlık ; ferden iyi yetişmiş ve aile ve cemaat içinde yaşama terbiyesini öğrenmiş olan mü'min ferde bütün insanlık içinde iyi bir uzuv olarak yaşamasına yarayan ahlâkî muaşeret esaslarını ve tekâmül idealini, ve bu idealin hayat şartlarını öğreten Din devresi idi.

Müslümanlık ; Mûsevîlik ve hıristiyanlık devreleri terbiyesini almış olan ferdin dünya ölçüsünde amelî hayat devresidir.

Allaha kulluk edebilmek için evvelâ hür olmak lâ-

zımdır. Hak ve halk hukukuna riayet için evvelâ insanlık haklarına malik olmak lâzımdır. Halbuki islâmiyyetin geldiği devrede bütün insanlar haktan, hürriyetden mahrum ve diktatör hükümdarlar, ve müesseseler tahakkümü altında idi.

İmdi :

İslâmiyyet ; evvelâ insanları kurtulmak ve kurtarmak işine başlattı ve her kesin evvelâ aklına, vicdanına hitabetti. Çünkü insanlar akıllarını kullancak, aklı selîme uyacak, vicdanlarının sesini duyacak bir yaş devrine [rüşd devrine] henüz girmişti.

Müsevilik her ıstırabdan kurtuluş için her çareyi [beşerî yaş başı icabı] baba bildiği ve baba diye her defasında hitâb edip seslendiği Allahtan ister, Allahtan bekler, hatta meşhur vak'adır. Hazreti Mûsa kendilerini feraha çıkarmak için Allahın emriyle harbe sokmak istediği zaman Müsevilerin verdiği cevap şu me'alde olmuştu : «Düşman; zorlu ve müthiştir. Bu harbi Allah yapsın, sen yap. Biz âciz zavallıyız.» demek istemişlerdi.

Sıkışıkça Allaha ağlarlar, sızlarlar Allahtan merhamet isterlerdi.

Hıristiyanlık devrinde hazreti İsa ; ne Müsevileri ne de putperestleri kendi etrafına toplayıp putperest ve istibdat müesseselerini yıkarak hürriyet yolunu açmak imkânını bulamadı, her keste fedakârlık hissi henüz kifayetsizdi. Bu menfî şartlar içinde kendi de yaysayamıyarak göge intikal etti.

Hazreti İsanın göge intikalinden sonra küçük hıristiyan zümreye karşı kilisenin nasihati ise sabretmeğe ve pasif kalmağa inhisar etti.

Haksızlıklara, ıstıraplara yalnız sabır ve tahammül

ile mukabele nasihati Hıristiyanlık bütün Avrupayı kapladıktan sonra da devam etti. Zira kilise ; hıristiyan adı taşıyan fakat halkı idarede Hazreti İsanın istediği yolu tutmayıp putperest diktatörler devrindeki istibdat ve tahakküm usulünü devam ettiren pervasız hükümdarlarla pervasızca siyasetde anlaşmıştı. Ve bu halin devamı için bir taraf maddî nüfuz ve kuvvetini diğeri de ruhanî nüfuzunu birleştirmişdi.

Engizisyon mahkemeleri bu hesaba işliyordu. İncil-i şerîf meydanda yoktu. Çünkü kilise bunu hıristiyanlardan gizliyordu ve kilise hıristiyanları emirlerle idare ediyordu. Her tarafta köylere kadar yayılmış bir papazlar teşkilâtı vardı emirler bunlara geliyor ve onlar vasıtasıyla halka bildiriliyordu. Bu emirler İncil ehemmiyetinde tutturulmak isteniyordu. İncil Papada idi ve papa kendini hazreti İsanın vekili biliyordu.

Bir gün geldi hıristiyanların sabır ve tahammülü taşıdı. Bu hali protesto edenler meydana çıktı. Protestanlık bunlarla vücüt buldu. Hükümdarlar katolikliği destekliyordu. Bu muharebelerde otuz milyon Hıristiyan kanı döküldü fakat halk kendi kitabına kavuştu. Her kes İncil-i şerîfi okumak imkânını buldu. Fransa da kilisenin müdahalesinden hükümet idaresini kurtarmak için layıklık ilânı da böyle bir bezginlik neticesi oldu. Ve kralların tahakkümünden kurtulmak için Meşrûtiyyet ve Cumhuriyyet ilânları da Avrupada bir takım mücadeleler neticesi böyle uğraşmakla elde edildi. Ma'mafih Roma kilisesi sabır ve tahammül tavsiyesine teşkilâtı vasıtası ile elyevm devam ediyor. Bugün dahi türlü haksızlıklardan canı yanan Hıristiyana şöyle diyor.

Hıristiyanlıkta fi'lî mukavemet ve hareket yoktur. Diz üstü gelerek dua ile, sabır ve tahammül ile ıstı-

rabı karşılamak vardır. Hazreti İsâ ıstırap çekmedi mi bu ıstırabı Hıristiyan Âdem oğullarını ezeli günahlarından kurtarmak için çekmedi mi ? ve bu günahın affı için kendini kurban etmedi mi ? sen de kendi şahsî günahlarını af ettirmek için ezâyâ, cefâyâ sabret ses çıkarma, mücadeleye kalkma, hazreti İsâ'nın yolunda yürümüş ol.

Halbuki :

Hazreti İsâ ; putperest Roma idaresi zamanında geldi. Bu zalim idareyi yıkmak istedi. Fakat Müsevîler kendine yardım etmedi. Putperestler de çekingen durdular. Hazreti İsâ ezâ çekti fakat böyle bir muhalefet karşısında çekti. Hıristiyanlar hıristiyan hükûmet idarelerine geçtikten sonra karşılarında putperest idarede olduğu gibi muhalefet kalmaz ki, sabır tavsiyesine lüzum hasıl olsun.

Sonra Hazreti İsânın esas yolu ; hayatta muhalefetler karşısında tuttuğu yol bu değildi ki bugünkü hristiyana o yol tavsiye edilsin. Hazreti İsâ ben dünyayı kurtarmağa geldim, dünyaya ateş vermeğe geldim, dünyaya kılıç getirmeğe geldim ve eğer şimdiden dünyayı tutuşturabildimse ne mutlû dedi.

İşte Hazreti İsânın da yolu kurtarıcılık yolu idi. O günün insanları ona yardım etmeyince darda kaldı. Gecelerini bile dağda gizli bir yerde geçirdi. Bu imkânsızlık ve darlık yüzünden ızdırap çekti.

Sana ne yaparlarsa sabret tahammül et sözüne artık hristiyan idareler devrinde muhatap bulunamaz bu olsa olsa idare edenler ve müesseseler menfaatına bir uyutuculuktur. Hürriyeti halktan nez'edip idare edenlere tahsis ve mal etmektir.

Müslümanlık; mü'minleri Allahın filen kurtarıcılıkta içcisi, askeri, yeryüzünde amelesi haline koymak için geldi. Allah inayet edecek, gökteki mübarek ruhlar, melekler imdat edecek ve yeryüzündekiler Allahdan tecelli eden kuvvetle çalışacaklar kurtulacaklar hürriyete ve insanlık haklarına kavuşacaklar ve kavuşturalacaklardı. Hazreti İsanın yapmak isteyip de zamanın imkânsızlığı yüzünden sonraya kalan bu mukaddes işi başaracaklardı. Allah kurtarıcı idi Allahdan gelen bütün Peygamberlerde kurtarıcılık için gelmişlerdi. Fakat her Peygamber zamanın iktizasına ve müsaadesine göre kurtarıcılıkta birer yol tutmuşlardı en son ve en kat'î neticeli iş son kitap sahibi Peygambere kalmıştı o Peygamber [Hazreti Muhammed] gelmiş ve islâmiyet devrini beşeriyete filen açmıştı. İnsanları kurtulmağa ve kurtarmağa da'vet etti. Yani insanlık haklarını gasbedenlerin elinden kendini ve başkalarını kurtarmağa, hür olmağa ve bu esastaki mücadelede birbirine yardıma davet etti. Müslümana göre : Eziyet vermeğe kimsenin hakkı yoktur ve müstebitlerin esareti altında eziyet çekmeğe, tahammüle, boyun eğmeğe kimsenin mecburiyeti yoktur. müdafaai meşrûa her müslümanın hakkıdır. Zira Allah müslümana müslümanlık devrini; hürriyete kavuşmak, Ve dünyayı kavuşturacak devri açmak için açmıştır. İmdi, müslümanın ilk düşüneceği şey; insanca yaşamak ve bütün dünyaya insanca yaşamada işinde yardım etmektir. Zilletle yaşamaktansa şerefle ölmeği tercih eylemektir. Allahın müslümana emrettiği sâbir ve sebat ; hayat mücadelesindeki uğraşmaya aitti, bu; harpde düşmana karşı ve hastalık halinde hastalığa karşı gösterilecek sabır ve metanettir. Netekim bu âyeti kerime bu hakikati ortaya koyar.

(3 - Âl'i imrân - 200) : «Ey mu'minler i-

badet ve tâatin meşakkatlerine, size i-sabet eden belâ ve mûsibete ve harbin şiddetine [güçlüklerine karşı] sabır ve sebâtla cehd edin [uğraşın] ve hudutlarda düşmana karşı bekçi olun. Ve Allaha ittikâ edip sakının tâ ki fevz-ü felaha eresiniz [Kurtuluş ve saadete eresiniz]

Allah kurtarıcıdır ve her müslümanın kurtarıcı olmasını ister.

Kur'an-ı kerîmden :

(61 - Saf - 14) : « Ey mü'minler Allahın yardımcıları olunuz. »

Diğeri :

(58 - Mücâdele - 22) : « Allah onların [mü'minlerin] kalplerine imanı yazmış ve onları Allah; tarafından bir rûh ile te'yid etmiştir.

Onları ebedî kalmak üzere ağaçları altından nehirler akan cennetlere idhal eder. Allah onlardan ve onlar da Allah-tan razı olurlar. Onlar Allahın askerleridir. Agâh olun ki Allahın askerleri fevz-ü felaha erenlerdir. »

Müslümanlar ; başkalarını dininden ayırıp müslüman yapmak için değil, kendilerini müdafaa için ve getirdikleri hürriyet ve insanlık hak prensipleri için harp etmişlerdir. Ve yerli gayrı müslimlere hiç taz-

yik yapmamışlar ve kendilerine müsavi hak tanımışlardır. Onlara daha hafif vergi ve daha az mükellefiyyet tahmîl etmişlerdir. Din müesseselerini ve adamlarını tam emniyyet altında bulundurmuşlardır. Ve ictimâî yardımda Din farkı gözetmemişlerdir.

Kur'ân-ı kerîm putperestlerle bile münasebetde güzel muamele edilmesini ve haktan, adaletden ayrılmalarını müslümanlara emreder. Hatta putperestlerden gördüğünüz fena muamele ve haksızlık sizi kinlendirip haklarında zalimâne bir muameleye sevk etmesin sizi günaha sokmasın ihtarında bulunur.

Milletler arası muâşeret ve muamelâta dair olan Kur'anı kerim âyetlerinden bazılarını dercediyorum :

Putperestlere karşı bile iyi muamele

(17 - Esrâ - 54(53)) : « Kullarıma söyle kâfirlere [putperest Mekkelilere] güzel muamele etsinler. »

Diğeri :

(7 - A'râf - 198(199)) : «Onlara [putperestlere] af ile muamele et.»

Diğeri :

(43 - Zuhref - 88 ve 89) : «Yâ Rab bunlar [Kureyş putperestleri] iman etmez bir kavimdir dediğini biliriz. İmdi onlardan el çek [hallerine bırak] ve onlara aramızda selâm ve selâmet vardır söyle.»

Diğeri :

(109 - Kafirûn - 6) : «Sizin Dininiz size-
dir ve benim dinim de banadır.»

Diğeri :

(5 - Mâide - 3(2)) : « Mescid-i haramdan
[Kâ'beden] sizi men eden kavme [Kureyş
putperestlerine] şiddetli hıncınız; onlara
tecavüz ve taaddî ile sizi vebâle sokma-
sın. Hayır ve hasenât ve takvâ üzerine
birbirinize yardım ediniz. Zulüm ve gü-
nah üzerine yekdiğere yardımcı olmayı-
nız ve Allaktan sakınınız.»

Diğeri :

(5 - Mâide - 45(42)) : « Eğer [putperestler]
hüküm istemek için sana gelirlerse ara-
larında hükmet. »

[Devamı]

**Eğer hükmedersen aralarında adalet-
le hükmet.**

Diğeri :

(8 - Enfâl - 63(61)) : «Eğer onlar sulh ve mü-
salemete meylederlerse sen de meylet
ve Allaha tevekkül eyle. »

Diğeri :

(9 - Tevbe - 7(6)) : «Eğer putperestlerden
biri gelip senden aman dilerse, himaye-

ni isterse ona himayeni ve amanını ver. Belki bu sayede Allahın kelâmını işidir [Hak ve hakikatden haberi olur] sonra onu kendi olduğu yere gönder çünkü bilmez bir kavimdirler.»

HÜRRİYET HARBI

(9 - Tevbe - 14(13)) : « Ahidlerinden ve yeminlerinden dönen [düşmanlığa kalkan] ve Resûlü diyarından çıkarmağa kalkan bir kavim ile harp etmezsiniz. Onlar [harbe] evvel-i emirde size karşı başladılar. Yoksa onlardan korkarmısınız. Halbuki Allah korkulmağa daha ziyade müstahaktır, eğer mü'minlerden iseniz onlardan korkmayıp Allahtan korkunuz. »

Diğeri :

(16 - Nahil - 92) : «Bir kavmin diğer bir kavimden daha çokluk olmasından azlara gadretmeyin. [insanlık haklarına tamamiyle riayet edin] »

Diğeri :

(5 - Mâide - 9(8)) : «Allahın emrine uyanlardan olun, adaletle şahitlerden [hareket edenlerden] olun. Bir kavme şiddetli hıncınız sizi adaletsizliğe sevk ile günahkâr etmesin. Adalet edin ki bu takvâya yakındır.»

Diğeri :

(60 - Mümtahine - 8) : «Sizinle Din için harp etmiyen ve sizi diyarınızdan çıkarılmıyanlara hayır etmekten, iyilik etmekten Allah sizi nehyetmez [men etmez] Allah adalet edenleri sever.»

Diğeri :

(2 - Bakara - 190) : « Sizinle harp etmeğe kalkanlarla Allah yolunda [Allahın verdiği hak ve hürriyeti müdafaa uğrunda] harp ediniz ve taaddî etmeyiniz [siz tecavüz etmeyiniz, ve harbi insanlık şartları hududundan aşırmayınız.] zira Allah taaddî ve tecavüz edenleri sevmez. »

BAŞKALARI İÇİN HARP

(49 - Höcerât - 9) : « Eğer mü'minlerden iki tâife birbiriyle mukatale [muharebe] ederlerse aralarını islah eyleyin, eğer biri diğeri üzerine saldırır ve tecavüz ederse Allahın emrine itaat edinceye kadar o tecavüz edenle harp edin. eğer o ; Allahın emrine itaat ederse aralarını adilâne islah eyleyin ve adaleti itizam edin, Allah adalet edenleri sever. »

Geleceğe bir bakış

Beşeriyetin ilk içtimaî hayatı bir ailenin [Hazreti Âdem ve Havvanın] evlâtlarından mürekkep bir aileden ibaret iken bu ailenin çocukları ve zürriyetleri aileler vücûde getirdiler, kardeş çocukları ayrı zümreler, kabileler teşkil ettiler. Zamanla kardeş çocukları arasında menfî rekabet, hased başladı bundan saldırganlık doğdu, bu tecavüz tehlikesi her zümre ailesini birbirine yaklaştırdı ve hayat; iş birliğine sevketti. Bu esaslardan kavimler, kabileler, milletler peyda oldu hepsinde de birbirinden ayrılmak ve kendi aralarında yakınlaşmak hissî peyda oldu. Nihayet bugüne geldik bugünü hazırlıyan ; iki büyük cihan harbidir. Bu iki Cihan harbi dünya milletlerini intibahla bir araya topladı. Fakat komünizm ihtilâfı tam iş birliğine mani oldu.

Zayıf, kuvvetli her millet muayyen bir tehlike karşısında birbirine sokularak iki bölümde birleşti. Fakat harp tehlikesi yine dünyayı tehlide başladı. Halbuki görülüyor ki dünya için harp felâkettir. Galip için de mağlûp için de yıkımdır. Galip taraf saadetini duyamayacak derecede ezgin, bitkin ve haraptır. Ve en kuvvetlisi en çok enerji sarfetmiş ve yorulmuştur. Nihayet akl-ı selîm galebe etmiştir. Kuvvetin değil hakkın hâkimiyeti dünyayı harplerden kurtaracağı kanaati hâsıl olmuştur ve bütün milletler böyle bir dünya birliği kurmak için çare aramağa başlamıştır.

Fakat komünizm hâdisesi demokratları yeniden düşündürmeğe başlamış yine huzuru kaçırmıştır. Zira bugün komünistlerle hür demokratlar arasındaki ihtilâf Korede filî harbe iktiran etmiştir. Bir sene içinde yine yüz binlerce insan evlâdı yok olup gitmiş ve Kore bir harabe-

ye dönmüştür. Her iki taraf bugün ateşi kesmek çaresini konuşmağa koyulmuştur. Allahın tekâmül kanunu durmadan işliyor insanları birliğe doğru götürüyor. Bir gün gelecek demokratlar anlayacak ki komünizm demokrat idarelerin bünye zaafından meydana gelmiştir. Demokratlar ; kendi cemiyetlerini, efradına demokrasinin hakkını tam vererek kurarlarsa Hazreti Muhammed efendimizin devrinde kurulan ilk Din cemiyetinde olduğu gibi tam bir adalet, müsavat ve kardeşlik yardımlaşma ve koruma ruhunu cemiyete hâkim kırlarsa, ekmezsiz, ilâcsız çıplak, yersiz yurdsuz, muztarip kimse bırakmazlarsa herferd birbirine elile yüreğiyle fikriyle bitişirse komünizm kendiliğinden yok olacak çünkü onu meydana koyan bünye sıhhat bulmuş ve artık o bünyeyi tenbihe, ikaza lüzum kalmamış olacak. Her gencin vazifesi bu son saadet gününe kendini bugünden hazırlamak ve bu esas fikirde kimselerden geri kalmamaktır.

Elhamdülillah — 24 Temmuz 1951

Kitabın Fihristi

Sayfa

- 3 — Ön söz
9 — İslâmın beş şartı
10 — Allahın birliğini tasdik şartının izahı
13 — Bu günkü dünyanın tevârus ettiği hal
15 — Müslümanların dünya ölçüsünde insanlarla
alâkaları ve onlara karşı İlâhî vazifeleri
17 — Allah yolu, kurtarıcılık,
18 — İlk şartın şartlarının izahı
21 — Müslümanlıkta iman şartları
23 — Allahın sıfatları ve iktiza ettirdiği hayat
şartları
26 — İnsan için tekâmül şartları hakkında [Aziz bin
Muhammed-Elneşefî hazretlerinin beyânatı]
27 — İslâmda gaye, insan olmaktır
29 — Allah neleri sever, neleri sevmez
30 — Mühim bir nokta [hürriyeti kötüye kullananlar
hakkında]
32 — Allahın emrettikleri
33 — Amelî hayat sahasında
34 — Amelî hizmet sahasında
36 — Muâşeret sahasında
38 — Kurtarıcılık sahasında

Sayfa

- 39 — Hayvan bakımı ve ağaç sahasında
41 — Allahın men ve nehyettikleri
41 — Fena haller ve fenalıkların başlıcaları
47 — Allahın insana verdiği haklar
49 — İnsanı mükellef kılan korunma ve koruma hakları
49 — Dinî mükellefiyetlerimiz
49 — İman kardeşliği ve kardeşlik mükellefiyetleri
49 — İnsanın mes'ûliyyetleri
52 — İbâdet
54 — İbâdetde fikir esası
54 — Kulluk kıymeti ve kulluk iftiharını
57 — Gençlerin mes'ûliyyeti
62 — Hıkkatte insanların rûh hâleti ve mizac farkları
68 — Muhafazakârlığın neye mal olduğu ve vebâli
76 — Namaz şartının şartları
76 — Duâ
81 — Salâvat-ı şerîfe
83 — Zekât şartı ve şartları
86 — İslâmlığın ma'nâ ve şumûlü
90 — Hac şartı
90 — Oruç şartı
99 — Adam olmak ve adamakıllı işlemek gayesi
100 — Akıl esası
106 — Yer yüzünde seyr-ü seyahat mükellefiyeti [Haşiye]
112 — Müftiler fetvâ verseler dahi akılı kullanmak mükellefiyeti

Sayfa

- 113 — İctihad hakkı
117 — Mükellefiyyet ve kolaylık [Haşiyeye]
130 — Peygamber efendimiz
132 — Din ve medenî terbiye
139 — Müslümanlar Hıristiyanlarla nasıl tanışmıştı
155 — Ecneblerle münasebet ve muamelemizde
vazifemiz
159 — Geleceğe bir bakış
-

Fiatı: 150 Krş. A-T